

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2021

Aleš Kotva

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Cesta k britsko-japonské alianci

Aleš Kotva

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Cesta k britsko-japonské alianci

Aleš Kotva

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému školiteli, PhDr. Romanovi Kodetovi, Ph.D. za jeho neocenitelné rady, konstruktivní připomínky, opravy a obrovskou trpělivost při odborném vedení mé práce. Dále bych chtěl poděkovat svému dobrému kolegovi, Bc. Michalovi Novotnému, který navštívil vídeňskou knihovnu v době, kdy já nemohl a udělal si čas na shromáždění mnou požadovaného materiálu. Poděkování patří také i Mgr. Martinovi Bočkovi, Ph.D., bez kterého by ona cesta do Rakouska nebyla možná.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil pouze uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

.....

Obsah

Úvod.....	1
1. Japonsko a korejská otázka	7
1.1. Japonské zájmy na Korejském poloostrově	7
1.2. Čínsko-japonská válka	14
2. Britská zahraniční politika v souvislosti s vývojem na Dálném východě	20
3. Politická krize na Dálném východě	31
3.1. Intervence tří	31
3.2. Boje o koncese v Číně.....	35
3.3. Mezinárodní scéna v letech 1898–1900.....	44
4. Hledání východisek	53
4.1. Teutonský sen Josepha Chamberlaina	53
4.2. Přístup Japonska.....	62
4.3. Ujednání britsko-japonské aliance	68
Závěr	82
Bibliografie	89
Resumé.....	93

Úvod

Britsko-japonskou alianci lze považovat za jednu z důležitých událostí ve vývoji mezinárodních vztahů na přelomu 19. a 20. století. V jejím důsledku došlo k ukončení politiky tzv. „skvělé izolace“, která byla Velkou Británií praktikována s jedinou výjimkou po dobu celého 19. století. Je přesto poměrně zajímavé, že je událost takového významu v některých knihách zabývajících se politickým vývojem vedoucím k první světové válce popsána pouze několika odstavci, popřípadě pár větami. Velká Británie, která byla tou dobou námořní velmocí s rozsáhlým impériem a jednou z nejsilnějších světových ekonomik, nakonec našla vhodného spojence v Japonsku, které do 19. století vstupovalo izolováno od světového dění a jenž bylo téměř až do sklonku 19. století považováno za jeden z podřadných asijských států, vůči kterému lze vyvíjet podobný tlak, který vedl k úpadku Číny. Přesto to byla právě Země vycházejícího slunce, která nakonec v roce 1902 vstoupila alianční smlouvou s Velkou Británií do závazku, který vedl k ukončení téměř celé jednoho století uplatňované politické praxe.

Cílem diplomové práce je analyzovat a zhodnotit jednak důvody, které vedly k přiblížení Velké Británie a Japonska, jednak také finální rozhodnutí, kterým se oba státy zavázaly ke spolupráci na spojenecké bázi. Pozornost je věnována vývoji, který měl klíčový dopad na rozhodnutí obou států. V případě Velké Británie práce akcentuje vybrané aspekty složitého systému mezinárodních vztahů na konci 19. století s důrazem na prostor Číny a s ní souvisejícími problémy, kterým britské impérium muselo čelit. V případě Japonska jsou zohledněny jeho zájmy v Koreji a japonský přístup k Číně, což otevírá prostor pro alespoň základní přiblížení komplikovaného vnitropolitického vývoje, který se v rámci tokijské politické scény vyznačoval silnou fragmentací mezi názorovými postoji vrcholných představitelů japonské politiky vůči uspořádání mezinárodních vztahů. Vedle toho obsah práce umožňuje část textu věnovat pozici Velké Británie ve světové politice a jejím vztahům vůči evropským zemím. Z tohoto důvodu si autor také jako jeden z cílů práce vytyčil, proč se Velká Británie nerozhodla spojence najít mezi evropskými státy.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol, které svým obsahem přibližují výše popsanou problematiku a až na menší odchylky paralelně popisují vývoj v Japonsku a ve Velké Británii. Cílem první kapitoly je vysvětlit vývoj japonského přístupu k zahraniční politice,

kteřá po zahájení reforem Meidži nabyla na důležitosti jako jeden ze základních aspektů japonských snah o vstup mezi světové velmoci. Z tohoto důvodu se první kapitola soustředí hlavně na vývoj japonského vnímání Korejského poloostrova a na střetávání se s Čínou, která měla v Koreji politické zájmy a z pohledu tradičního sinocentrického systému ji vnímala jako svého vazala. Naprosto logicky pak v Koreji začala etapa čínsko-japonského soupeření, kterou lze zjednodušeně označit za snahu o zisk postavení nejvýznamnějšího dálněvýchodního státu. Vrcholem japonsko-čínské rivality bylo vypuknutí čínsko-japonské války v létě roku 1894, které se věnuje druhá část první kapitoly. Tento konflikt byl významný z toho důvodu, že vedl k ukončení čínské hegemonie na Dálném východě a současně z něj jako vítěz vzešlo modernizované Japonsko, které se nyní coby regionální velmoc stalo důležitým politickým tělesem, s jehož přítomností začaly kalkulovat všechny státy mající v oblasti své zájmy. Změna v tradičních vztazích mezi Čínou a Japonskem vedla k přehodnocení vnímání vztahů na Dálném východě ze strany evropských států, přičemž v tomto směru je podstatný přístup Velké Británie, kde od této doby začali někteří představitelé britské koruny Japonsko vnímat jako budoucí potenciální protipól vůči ruským zájmům.

Druhá kapitola tak popisuje vývoj politiky Velké Británie vůči Dálnému východu v průběhu 19. století. Pozornost je krátce věnována vývoji v Číně, přičemž autor se zde vzhledem k tématu práce rozhodl nezacházet do hlubších detailů a klade důraz jen na vznik výsadního britského obchodního postavení v oblasti a zbylou část věnuje vývoji britsko-japonských vztahů do ukončení čínsko-japonské války v roce 1895, přičemž zohledněno je otevření Japonska zahraničnímu vlivu, snahy Tokia o revizi nerovných smluv a v závěru změna ve vnímání postavení Země vycházejícího slunce na mezinárodním politickém kolbišti. Zvláštní pozornost je zde věnována i vývoji uvnitř koncertu velmocí, jmenovitě vlivu sjednocení Německa a vzniku rusko-francouzského bloku na tradiční poměr sil na evropském kontinentě, což vytvořilo první předpoklad pro přehodnocení politiky tzv. skvělé izolace.

Krizi, které koncept skvělé izolace začal čelit na konci 19. století, se pak rozsáhle věnuje kapitola třetí, která se primárně dotýká tzv. krize na Dálném východě, jenž spočívala v souboji velmocí o koncese v Číně. Vzhledem k zohlednění japonských zájmů však popisu tzv. hry o Říši středu předchází interpretace tzv. intervence tří, která byla podstatnou událostí pro vývoj japonské vnitropolitické scény, ale i jeho geopolitických zájmů. V důsledku anulace japonských zisků nabytých mírovou smlouvou z Šimonoseki Japonsko zvýšilo své výdaje na zbrojení a rozhodlo se klást odpor ruské rozpínivosti, což

vedlo k dalšímu posunu v kladném vnímání Japonska ze strany Velké Británie. K růstu sympatií vůči rostoucí síle Japonska napomohlo i stále se zvyšující napětí v různých částech britského impéria, které poutalo pozornost Londýna na několika místech najednou, a na aktuálnosti nabyla potřeba zajistit si pomoc jiné velmoci z hlediska zabezpečení od metropole vzdálených částí impéria. Z tohoto důvodu poslední podkapitola třetí části vybočuje z popisu krize na Dálném východě a bere v potaz problematiku britského impéria, které bylo mezi lety 1898–1902 zaměstnáno na několika světových periferiích a začalo ve světě hledat vhodného spojence. Poněvadž je však v poslední podkapitole vývoj na Dálném východě kladen do souvislostí s vývojem celosvětovým, který probíhal paralelně s událostmi v Číně, rozhodl se ji autor ponechat v sekci o krizi na Dálném východě.

Poslední kapitola již mapuje britské snahy o ukončení skvělé izolace. Zřetel je kladen na jednání s dvěma hlavními kandidáty majícími v britských očích největší alianční potenciál a to s Německem a Japonskem. V rámci jednání s Německem byly zhodnoceny vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi a to hlavně v mezinárodní rovině. Byly zohledněny základní prvky britsko-německého střetávání se na poli světové politiky, jako byly začátky soupeření v námořním zbrojení, soupeření na světových periferiích, ale také odlišné představy o směřování evropské politiky. V tomto smyslu se autor také pokusil zaměřit na diplomatické příspěvky jednotlivých aktérů politických scén obou států a na jejich koncepci možné aliance. Autor si v tomto směru jako jeden z cílů vytyčil nalézt překážky, které znemožnily užší britsko-německou spolupráci. Tím byl otevřen prostor pro popsání benefitů, které Velké Británii na druhé straně mohla poskytnout dohoda s Japonskem, přičemž zde se část práce věnuje i japonskému rozhodnutí pro spojenectví s Velkou Británií a to jak z hlediska geopolitických zájmů, tak i z pohledu veřejného mínění, jednotlivých novinářů a především diplomatů. Klíčové debatě vedoucí ke konečnému ujednání aliance se věnuje podkapitola poslední, jejíž hlavní náplní je analyzovat zdlouhavý a složitý vývoj formulace aliančních závazků a příslušných smluvních oddílů, což vzhledem k určité disparitě mezi sférami zájmů obou smluvních stran oddalovalo podepsání aliance. Vzhledem k již zmiňované fragmentaci japonské politické scény je pozornost věnována i dvěma střetávajícím se konceptům japonské politiky, kdy jeden propagoval myšlenku usmíření se s Ruskem a druhý hájil úzkou spolupráci s Velkou Británií.

Diplomová práce byla zpracována na základě odborné literatury v českém i v anglickém jazyce, přičemž pro každou část práce byla klíčová jiná publikace. Pro vývoj

japonského vztahu ke Korejskému poloostrovu byla jako dílčí použita publikace *Pod vycházejícím sluncem. Japonsko-korejské vztahy v průběhu 19. a 20. století* od české historičky Veroniky Kryštofové. K lepšímu pochopení japonsko-čínského soupeření pak autor čerpal z publikace amerického historika, který je pro svou akademickou činnost proslulý i v Asii, Ezry Vogela, jenž ve své knize *China and Japan. Facing History* paralelně popisuje vývoj Japonska a Číny, přičemž zohledňuje, jakým způsobem se oba státy navzájem ovlivňovaly. Pro lepší pochopení důvodů, které vedly k ukončení japonské izolace, a následnému přijetí reformního programu Meidži s ohledem na vývoj domácí scény autor doporučuje přehledovou, byť obsahově vyčerpávající a v mnoha ohledech detailně a přehledně zpracovanou publikaci Romana Kodeta *Války samurajů. Konflikty starého Japonska 1156–1877*. Pro účely práce dostačující přehled o vývoji japonské vnitřní politické scény autorovi poskytla publikace *Japanese Political History since the Meiji Renovation, 1868–2000* od Richarda Simse. Naprosto bezkonkurenční je však v tomto směru rozsáhlé dílo *Emperor of Japan. Meiji and his World, 1852–1912*, jejíž autor Donald Keene čerpal z pestré škály děl vzešlých z per japonských historiků, čímž vytvořil ucelený a detailní přehled věnující se ze všech stran celému období Meidži z japonského pohledu.

Pro výklad problematiky Dálného východu s důrazem na vývoj v Číně byla nejprínosnější publikace *Hra o říši středu. Politické a hospodářské zájmy Velké Británie a Německa v Číně, 1894–1914* majíce vícero autorů, z nichž pro účely práce byly nejprínosnější příspěvky profesorů Aleše Skřivana ml. a Aleše Skřivana st. K samotnému postavení Číny a zachycení její degradace na prosté kolbiště mezinárodních zájmů je třeba vyzdvihnout zajímavou a jednoduše byť čtivě sepsanou knihu *The Scramble for China. Foreign Devils in the Qing Empire 1832–1914* od Roberta Bickerse.

Co se pak pozice Velké Británie na celosvětové politické scéně týče, tak v rámci evropské politiky autor musí vyzdvihnout opravdu povedené a pěkně zpracované dílo *Náměsíčníci. Jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce* od Christophera Clarka, ve které se věnuje příčinám první světové války, přičemž pod jeho pohledem kritizujícím nestranně podíl všech velmocí na vypuknutí konfliktu jsou přehledně a pochopitelně zmapovány problémy britsko-německých a francouzsko-britských vztahů, ale pozornost je věnována i tlaku ze strany Ruska, jemuž musel Londýn ke konci 19. století věnovat zvýšenou pozornost. Jako rozšiřující literatura byla k Clarkově knize použita publikace Margaret MacMillanové *The War that Ended Peace. How Europe Abandoned Peace for the First World War*, která autorovi poskytla klíčové informace o jednotlivých aktérech britského

impéria. MacMillanová ve své knize komplexně zpracovala problematické vztahy mezi velmocemi před první světovou válkou, kdy pro autora byly primárně opět důležité vztahy mezi Německem a Velkou Británií, jenž jsou popsány i z pohledu veřejného mínění, tisku a příbuzenských vazeb mezi panovníky a politickými představiteli. Přesto to je kniha, kterou je třeba brát poměrně skepticky, protože na autora působila dojem, že na rozdíl od Clarka autorka přikládá ve všech případech vinu Německu a postrádá tak nestranný pohled na věc. Pro důsledné pochopení krize, které musela „skvělá izolace“ ke konci 19. století čelit byla využita již názvem napovídající kniha *Splendid Isolation. Britain and the Balance of Power, 1874–1914* od Johna Charmleyho. Co se týče samotných problémů britského impéria, využil autor přehledovou publikaci od Aleše Skřivana st. a Petra Křivského *Století odchází. Světla a stíny „belle époque“*, která bohatě postačila pro popsání událostí, které přispěly ke konci skvělé izolace, ale pro obsah práce nebyla jejich důsledná analýza nikterak klíčová, jako byla například druhá búrská válka. Pro zasazení do souvislostí mezi problémy britského impéria a domácí politické scény a následné formulaci vztahů Londýna vůči Německu a Japonsku je třeba zmínit přínos starší publikace *The End of Isolation. British Foreign Policy 1900–1907* od George Mongera, která taktéž věnuje značný prostor i zájmům ruského impéria na světové periferii.

Pro samotné jednání mezi Velkou Británií a Londýnem, která byla zakončena podepsáním alianční smlouvy v lednu roku 1902, autor využil první dva svazky se série vydaných pramenů *British Documents on the Origins of the War*, editovaných Georgem Goochem a Haroldem Temperleym, které rozšiřoval A. M. Pooleym editovaným pramenem *The Secret Memoirs of Count Tadasu Hayashi*, ke kterému je ale potřebné přistupovat lehce kriticky, poněvadž Hajašiho tvrzení se mnohdy rozchází s diplomatickými zprávami britských politiků. Kriticky se k Hajašiho memoárům staví i Ian Nish ve své knize *The Anglo-Japanese Alliance. The Diplomacy of Two Islands Empires 1894–1907*, která pro své množství použitých nepublikovaných pramenů byla podstatná pro vysvětlení vývoje v Japonsku směrem k britsko-japonské alianci v klíčových letech 1900–1902. Pro doplnění Nishových informací posloužila část vyčerpávajícího díla Williama Langera *The Diplomacy of Imperialism, 1890–1902*.

Autor se rozhodl pro přepis japonských jmen zvolit jejich českou transkripci z angličtiny, například Yamagata Aritomo – Jamagata Aritomo, Hayashi Tadasu – Hajaši Tadasu. Tradičně je tak po japonském vzoru v české transkripci jako první užíváno jméno rodové a poté jméno křestní. Co se jmen čínských týče, přepisoval je autor podle dostupné

internetové tabulky z pinyinů do češtiny. Pro lepší orientaci v textu ponechal autor za čínskou transkripci v závorce i původní verzi v pinyinů, neboť mnoho anglicky píšících autorů ve svých textech tuto variantu ponechává. Například Li Chung-čang (*Li Hongzhang*), či Ťiao-čou (*Jiaozhou*).

1. Japonsko a korejská otázka

1.1. Japonské zájmy na Korejském poloostrově

Korea byla v druhé polovině 19. století izolovaným státem, který měl ze strachu o svou svrchovanost sklony ke xenofobní politice. Šlo o důsledek Opiových válek, které srazily na kolena Čínu a udělaly z ní prosté politické kolbiště evropských imperiálních mocností. Vlivem několika okolností však evropské státy o Koreu na přelomu první a druhé poloviny 19. století nejevily takový zájem, jako o Čínu. Francouzská pozornost byla fixována na upevnování svého postavení v Indočíně, Britové byli vázáni na vyřešení situace v revoltující Indii a Rusko až do začátku výstavby Transsibiřské magistrály nebylo v oblasti Dálného východu výrazněji zainteresováno. Za této situace vstoupil do událostí nový stát, kterým bylo Japonské císařství.¹

Samotné Japonsko od 30. let 17. století praktikovalo velmi striktní politiku izolace, která cizincům znemožňovala vstup na japonské území, avšak v polovině 19. století se v důsledku námořní mise komodora Matthewa Perryho situace změnila. V roce 1854 byly Kanagawskou konvencí japonské přístavy otevřeny cizincům, čímž skončilo období izolace a bylo umožněno pronikání zahraničního vlivu.² Logickou reakcí vyplynuvší z této bezprecedentní události, byla destabilizace celé japonské vnitropolitické scény, která byla čtvrt století řízena šógunem a jeho administrativou. Japonsko postihla vlna rostoucí xenofobie vyplývající ze strachu o ztrátu státní suverenity. Zredukování rostoucího vlivu cizích států však bylo nad šógunovy síly. Čelil proto rostoucí kritice, která otevřela prostor pro klíčovou politickou změnu. Stále více a více daimjóů se začalo obracet k císaři, který začal nabývat svou ztracenou moc. V tomto směru podstatnou změnu přinesl nástup císaře Mucuhita na japonský trůn v roce 1867. Jeho nástupu využila reformní klika, jež měla na utváření názorů mladého císaře určující vliv a 4. ledna 1868 bylo vydáno prohlášení o obnovení císařské vlády a začala doba pacifikace vnitřních nepřátel spojená s konsolidací panovnické moci.³

---

¹ KRIŠTOFOVÁ, Veronika, *Pod vycházejícím Sluncem. Japonsko-korejské vztahy v průběhu 19. a 20. století*, Praha 2018, s. 28.

² KODET, Roman, *Války samurajů. Konflikty starého Japonska 1156–1877*, Praha 2015, s. 413.

³ Tamtéž, s. 439.

Byla ukončena vláda šóguna a začalo reformní období zvané Meidži,⁴ kterým se Japonsko začalo vyrovnávat západním státům. Vysoká míra otevřenosti k politické, společenské i ekonomické adaptabilitě položila základy japonské modernizaci a industrializaci. Vedle politických a ekonomických reforem, začalo Japonsko imitovat i zahraničně politický model vyspělých států a vznikl tak základní prvek pro činění si expanzivních ambic.⁵ To ostatně bylo pro vývoj Japonska podstatné, neboť navýšení vojenské síly, zajištění si přírodních zdrojů a zabezpečení hranic by snížilo míru závislosti na západních státech a současně by zvýšilo pravděpodobnost, že by se ostrovní císařství vymanilo ze své nerovné pozice vůči evropským mocnostem. Veškerou japonskou politiku začala udávat dvě hlavní hesla. Prvním bylo *fukoku kyohei* (silná armáda a bohatá země) a druhým *wakon yosai* (nanášení západních vědomostí na japonského ducha).⁶ Paralelně se vzestupem Japonska pokračovala stagnace Číny, čímž bylo destabilizováno staré konfuciánské schéma mezinárodních vztahů na Dálném východě, jenž do té doby jako elementárního činitele zahraničních vztahů vnímalo Čínu, coby hlavní civilizační centrum.⁷ Po staletí uplatňující se čínský tributární systém byl rozložen od základu, poněvadž nedokázal adekvátně reagovat na nové politické klima vyplynuvší z imperialistické politiky. Na druhé straně Japonsko vstupující na dráhu modernizace, poskytlo upadajícímu systému flexibilní odpověď a začalo mít předpoklady k tomu, aby se stalo schopným naplnit vzniklé vakuum na pozici vedoucího východoasijského státu.⁸

Japonský politický slovník byl rozšířen o expanzionismus a turbulentní tempo období Meidži také začalo demontovat staletí uplatňovanou praxi na poli zahraničních vztahů spočívající v určité diplomatické hierarchii, v jejímž rámci japonská diplomatická delegace mluvila ústy „velkého knížete“, tedy šóguna, který byl titulárně podřízen například právě korejskému králi. Nyní pozici šóguna nahradil císař, jehož postavení bylo doposud v rámci zmíněného sinocentrického systému králi nadřazenější. Korea byla k novému nastavení mezinárodních vztahů skeptická, což v kombinaci s činností prvního japonského vyslance v Koreji, Sadoi Jojedžiry, vedlo v rámci první bilaterální interakce

---

⁴ Složenina japonských slov pro „jasný“ a „vláda“ – japonsky Meidži, doslova osvícenská vláda. Sám císař Mucuhito byl zpětně titulován Meidži. COTTERELL, Arthur, *Western Power in Asia. Its Slow Rise and Swift Fall, 1415–1999*, Singapore 2010, s. 164.

⁵ KRIŠTOFOVÁ, s. 36.

⁶ GIFFARD, Sydney, *Japan Among Powers 1890–1990*, London 1994, s. 2–3.

⁷ Z etymologického hlediska byla Čína chápána jako Centrální království (*čung-kuo*; přepisem pinyin *zhongguo*), které bylo obklopeno mořem barbarských států (*tchien-sia*; přepisem pinyin *tianxia*, doslova vše pod nebem). PAINE, Sarah, *The Japanese Empire. Grand Strategy from the Meiji Restoration to the Pacific War*, New York 2017, s. 17.

⁸ Tamtéž, s. 17–18.

k zmrazení vztahů. Jedním z hlavních aspektů Sadova působení totiž bylo přesvědčit Koreu o obligátním placení tributu Japonsku.⁹ Japonská diplomacie byla vzhledem k okolnostem i přes prvotní neúspěch nucena k tomu, aby s Korejí otevřela další dialog. Šlo o důležitou strategickou oblast, která mimo jiné disponovala přírodními zdroji, na které Japonsko samotné bylo chudé.¹⁰ V neposlední řadě mohla úspěšná zahraniční akce odvést pozornost od vnitřních nepokojů vyplívající z nekompatibility samurajské kasty s novým reformním obdobím.¹¹

Prostor k pokračování diplomatických jednání otevřela změna na korejském trůnu, kdy se v roce 1873 do čela země postavil král Kodžong, jehož pojetí zahraničních vztahů spočívající na větší otevřenosti země, hovořilo v japonský prospěch. Diplomatická jednání lze ale stěží označit za dobromyslná. V září roku 1875 se k přístavu Inčchon strategicky umístěnému u ústí řeky Han, po jejímž toku se dalo doplnit až do Soulu, přiblížila japonská loď Unjó, která měla nadále pokračovat do korejského hlavního města a vytvořit zde předpoklady pro diplomatická jednání. Ještě před samotným vplutím do koryta řeky Han se kapitán lodi rozhodl doplnit zásoby na ostrově Kanghwa. Poněvadž byla loď Unjó západního vzezření, dala vzniknout kritickému nedorozumění a to když na ni korejské pobřežní pevnosti, považující ji za loď britskou, zahájily palbu. Japonci střelbu opětovali, čímž došlo k tzv. Kanghawskému incidentu, který si vyžádal několik mrtvých.¹²

Zdali byl incident mířenou provokací, či pouze nehodou je stále spekulativní, bez pochyby však ovlivnil diplomatická jednání, která byla oficiálně obnovena počátkem roku 1876. Japonská delegace v čele s Kurodou Kijotakou disponovala ozbrojeným doprovodem, který byl použit jako potencionální hrozba. Rozhodně nelze považovat za chybné tvrzení, že Japonsko vycházelo ze západního modelu, který využíval moderních vojenských prostředků jakožto způsobu vytváření diplomatického nátlaku. 26. února 1876 byla mezi Kurodou a jeho korejským protějškem, Sin Heonem, podepsána Smlouva o míru a přátelství (též známa jako Kanghawská smlouva), kterou spolu obě dvě země navázaly diplomatické vztahy na úrovni vyslanectví, současně se korejské přístavy otevřely japonskému obchodu, ale do budoucna musely počítat s japonskou

---

⁹ KRIŠTOFOVÁ, s. 39–41.

¹⁰ PAINE, s. 23.

¹¹ V roce 1877 došlo k povstání v bývalé provincii Sacuma, přičemž jednou z příčin byla i anulace plánovaného útoku do Koreji, který byl jednou z možných variant postupu, GIFFARD, s. 3. Více k Sacumskému povstání viz KODET, s. 455–466.

¹² KRIŠTOFOVÁ, s. 61–64.

exteritorialitou, která se stala základním smluvním principem, avšak byla zredukována pouze na přístavní prostor. V srpnu roku 1876 byl dodatkem ke smlouvě japonský vliv rozšířen způsobem, jenž korejské postavení degradoval naroveň čínskému postavení vůči evropským státům. Japonští obchodníci nově mohli k nákupu korejských komodit používat japonskou měnu a k jejich prospěchu byly odstraněny všechny celní bariéry.¹³

Mimo ekonomických výsledků smlouva přinesla i výsledky politické. Skutečnost, že se po podepsání smlouvy král Kodžong rozhodl korejskou cestu k modernizaci provést podle japonského vzoru a vyslal na japonské ostrovy dvě expedice s cílem načerpat tamní poznatky, svědčí o tom, že se Korejský poloostrov začal dostávat do sféry japonského vlivu. Již v roce 1878 byla v Pusanu otevřena pobočka japonské banky Dai-Iči¹⁴ a do roku 1893 Japonsko ovládlo 91 % korejského trhu, čímž se stalo hlavním korejským dovozcem.¹⁵

Otevřením se světu se Korea vystavila nebezpečí, poněvadž její diplomatické submisivity začaly využívat i další státy a v roce 1882 došlo k podepsání podobné nerovné smlouvy, tentokrát se Spojenými státy americkými. Zájmy o korejské přístavy projevovaly i Rusko, Německo, Francie, Itálie a Velká Británie, čímž uvnitř Koreje začala společenská změna velmi podobná čínskému modelu sociální interakce s cizinci, jejíž pevnou základnou byly xenofobní tendence. Za spolupráce korejských tradicionalistů s konfuciánskými učenci byla 23. července 1882 rozpoutána vojenská vzpoura (zvána Imo), která vyvrcholila vraždou japonského vojenského velitele Horimota Reiza a vypálením japonského vyslanectví. Za spolupráce s Čínou se Japonsku podařilo vzpouru potlačit a v srpnu téhož roku se epilogem za celou událostí stalo bilaterální jednání mezi Koreou a Japonskem, jehož výsledkem byla tzv. Smlouva z Čemulpcha.¹⁶ Korea se zavázala k finančnímu odškodnění 500 000 jenů za způsobené škody, 50 000 jenů japonským rodinám, které byly povstáním postiženy, a 100 000 jenů mělo uhradit náklady za vyslání japonského vojska. Současně od téže chvíle musela Korea tolerovat jednak volný pohyb japonských státních úředníků po korejském vnitrozemí a jednak jednotky, jež byly alokovány okolo japonského vyslanectví v Soulu.¹⁷

Své postavení posílil i druhý participant na potlačení povstání a to Čína. Čínští obchodníci přijetím dokumentu s názvem *Opatření pro soukromý námořní a pozemní*

---

¹³ KRIŠTOFOVÁ, s. 69–73.

¹⁴ Tamtéž, s. 74–75.

¹⁵ VOGEL, Ezra, *China and Japan. Facing History*, London 2019, s. 111.

¹⁶ KRIŠTOFOVÁ, s. 76–78.

¹⁷ KEENE, Donald, *Emperor of Japan. Meiji and his World, 1852–1912*, New York 2002, s. 377.

obchod nabyli v Koreji stejných práv, jako obchodníci japonští, avšak mnohem ponižující byl jiný smluvní oddíl, podle kterého výcvik korejských jednotek přešel pod pravomoci Číny, čímž Korea přišla o možnost kontrolovat své ozbrojené síly. Pro budoucí vývoj pak byla obzvláště důležitá smluvní pasáž, která označila Koreu za čínského vazala.¹⁸ Korejská zahraniční politika přešla pod kontrolu čínských poradců, stejně tak byla ovlivněna i vnitropolitická konstelace, jmenovitě vztah mezi armádou a korejským královským dvorem. Tato skutečnost se začala odrážet na japonské politice, neboť hrozilo, že v případě zvolení pasivního přístupu vůči dění na Korejském poloostrově by Japonsko mohlo přijít o své ústřední odbytiště a již v této době začal být konflikt s Čínou považován za politický kalkul, o čemž svědčí zvyšující se výdaje na zbrojení.¹⁹ Iwakura Tomomi²⁰ se dokonce krátce po potlačení povstání císaři svěřil, že pokud bude Čína dále považovat Koreu za svého vazala, bude konflikt nevyhnutelný.²¹ Aby byl čínský vliv v oblasti alespoň částečně vyvážen, byli do Koreje posláni japonští vojenští poradci.²²

Právě Čína se tak stala prvním japonským konkurentem na poli zahraniční politiky. Reformní období Meidži trvale změnilo charakter Japonska a položilo základy pro vytvoření silné východoasijské mocnosti, která začala vytlačovat svého čínského předchůdce, ale pro další vývoj bylo podstatné, aby byl vliv Číny co nejvíce eliminován. Porážkou Číny by Japonsko převzalo vůdčí roli mezi východoasijskými státy, čímž by vznikl prostor pro vytvoření pružnější a prostornější zahraniční politiky. Od roku 1882 se tak právě Korea stala důležitým axiomem japonských zájmů a současně byla vlivem čínsko-japonského soupeření zatlačena do pozice diplomaticky svázaného účastníka konfliktu. Na druhé straně právě korejské snahy o zlepšení své pozice vytvořily předpoklady pro další utváření se čínsko-japonských vztahů.

Jednou z klíčových událostí byl vojenský puč vypuknuvší v prosinci 1884. Začal v okamžiku, kdy se iniciativy chopila skupina tzv. Pokrokových, což byla zjednodušeně síť korejské inteligence prosazující korejskou nezávislost. Pokrokoví za spolupráce s japonským vyslancem Takezou Šiničirim internovali krále Kodžonga do paláce Kjongugung, pobili režimu loajální palácovou ochranku, následně do země povolali

---

¹⁸ KRIŠTOFOVÁ, s. 79.

¹⁹ VOGEL, s. 100–101.

²⁰ Významný japonský politik, který v roce 1871 podnikl s několika japonskými intelektuály a studenty cestu do Ameriky a Evropy s cílem dosáhnout zrušení nerovných smluv a načerpat podněty pro modernizaci země. SIMS, Richard, *Japanese Political History since the Meiji Renovation, 1868–2000*, New York 2001, s. 31.

²¹ KEENE, s. 375.

²² GORDON, Andrew, *A Modern History of Japan. From Tokugawa Times to the Present*, New York 2003, s. 116.

Kodžongova otce Taewong'una²³ a paralelně s tím vyhlásili čtrnáctibodový program, kterým se Korea měla zbavit podrobení se cizím státům, prioritně vůči Číně. Než Taewong'un vůbec dostal možnost korejský systém reformovat, bylo celé povstání potlačeno teprve třiadvacitiletým čínským vojenským velitelem Jüan Š'-kchajem a jeho jednotkami. Osm korejských pučistů našlo azyl na japonských ostrovech, v důsledku čehož narostlo napětí mezi Čínou a Japonskem. Obě strany se začaly obviňovat ze zasahování do korejských vnitřních záležitostí a aby tak nedošlo k eskalaci diplomatického konfliktu v konflikt vojenský, byla 18. dubna 1885 jako kompromis přijata Tiencinská konvence, kterou se signatáři zavázali ke stáhnutí svých jednotek z Koreji, ovšem s výjimkou spadající na jednotky potřebné k ochraně vyslanectví.²⁴ Do budoucna se signatáři mimo jiné zavázali, že se budou navzájem informovat v případě úmyslu umístit do Koreje své jednotky, čímž Japonsko nabylo v Koreji stejné politické váhy, jakou do té doby měla jen Čína.²⁵ Říše středu si však udržela svůj vliv na vnitřní politiku země. Byla podepsána čínsko-korejská obchodní dohoda, kterou Čína začala kontrolovat korejský zahraniční obchod a současně v zemi zůstal Jüan Š'-kchaj, jenž měl dohlížet na výcvik korejských jednotek v souladu s *Opatřením pro soukromý námořní a pozemní obchod*.²⁶

Navzdory rostoucí korejské xenofobii se stále zvyšoval ekonomický tlak ze strany Japonska a Číny, čímž se křivka korejské obchodní bilance vychýlila alarmujícím způsobem. K roku 1893 byla hodnota korejského importu o polovinu vyšší než hodnota korejského exportu a to jak v objemu, tak v hodnotě. Korejský hrubý domácí produkt byl oslaben vnějšími vlivy a konstantně klesal ve prospěch Číny a Japonska. Životní úroveň korejského obyvatelstva se snižovala, přičemž pasivita korejského královského dvora začala být vyvažována aktivizací společnosti.²⁷ V 90. se do povědomí Korejců začal dostávat spolek Východní učení (tzv. tonghakové), který razil myšlenku návratu k tradičnímu konfuciánskému systému a to odmítnutím všech západních idejí, ať modernizačních, tak ideologických.²⁸ Tonghakové na jaře roku 1894 vyvolali rozsáhlé

---

²³ Celým jménem I Ha-ung, titul taewong'un znamenal *princ velkého dvora* a v zjednodušeném slova smyslu šlo o regenta. Sám I-Ha-ung vykonával regentskou vládu za Kodžonga mezi lety 1864–1873, SKŘIVAN, Aleš st., SKŘIVAN, Aleš ml., *Soupeření v Koreji. Situace na Dálném východě před první čínsko-japonskou válkou*. In: SKŘIVAN, Aleš a kol., *Hra o říši středu. Politické a hospodářské zájmy Velké Británie a Německa v Číně, 1894–1914*, Plzeň 2017, s. 22.

²⁴ KRIŠTOFOVÁ, s. 81–83.

²⁵ SKŘIVAN, *Soupeření v Koreji*, s. 24.

²⁶ VOGEL, s. 105.

²⁷ KRIŠTOFOVÁ, s. 86–87.

²⁸ SKŘIVAN, *Soupeření v Koreji*, s. 27.

rolnické povstání, jehož epicentrem se stala provincie Čolla, léta plnící funkci korejské obilnice. Jiskrou pro zažehnutí povstání se stalo nové provinční nařízení, které mužům v produktivním věku přikázalo vybudovat nádrže na vodu, přičemž ihned po jejich dokončení byli všichni pracovníci za využívání vodních nádrží zdaněni. Povstání se začalo šířit po celé Koreji a královský dvůr se mu pokusil čelit vysláním 800 vojáků do postižené oblasti. Namísto obnovení pořádku se však část vojenských oddílů k povstalcům připojila, což dovedlo krále Kodžonga k přesvědčení, že bez zásahu sousedních států je nemožné nad Collou obnovit kontrolu. Stejnou skutečnost si uvědomovali i tonghakové, kteří se cizí intervence obávali, neboť by logicky vedla k dalšímu zeslábnutí země a 1. června složili zbraně.²⁹ Navzdory tomuto faktu japonský válečný kabinet ke 2. červnu rozhodl, že do Koreje bude vysláno 8000 vojáků za účelem ochrany japonských občanů pobývajících na Korejském poloostrově.³⁰ Za houstnoucí atmosféry požádal 3. června král Kodžong Peking o pomoc s pacifikací povstalců, ačkoliv již nešlo o naléhavou hrozbu.³¹ Peking následně na Korejský poloostrov vyslal vojenské oddíly o síle 3000 mužů. Tím nastala kontroverzní situace, eskalující protichůdnými stanovisky Číny a Japonska. Tokio vůči čínskému angažmá okamžitě vzneslo námitku, protože dle japonského stanoviska Čína o vyslání jednotek Japonsko dopředu neinformovala, čímž došlo k porušení Tiencinské smlouvy. Peking tuto výtku odmítal a ústy diplomata Li Chung-čanga (*Li Hongzhang*) prezentoval své stanovisko, které japonské tvrzení popíralo a poukazovalo na skutečnost, že Tokio bylo o čínských úmyslech informováno patřičnou nótou.³²

Na území Koreje se tak nacházely armády dvou států majících zde protichůdné zájmy. Významný představitel japonské vojenské kliky a současně vlivný politik, Jamagata Aritomo, se s mnoha dalšími zastánci vojenského zásahu stal proponentem názoru, že je čas zúčtovat s největším japonským konkurentem, tedy Čínou, a zbavit ji vlivu v Koreji, přičemž válka měla být z jejich pohledu první zkouškou japonského patriotismu.³³ Přítomnosti armád bylo diplomaticky využito, když japonská strana vydala rezoluci, že je ochotna svá vojska stáhnout pakliže dojde k nastolení rovnosti mezi Čínou a Japonskem v oblasti zasahování do vnitřních záležitostí Koreje. Čínské prisma zúžené skomírajícím sinocentrickým filtrem nedokázalo adekvátně pochopit japonskou hrozbu a

---

²⁹ VOGEL, s. 116.

³⁰ GORDON, s. 118.

³¹ PAINE, s. 21.

³² SKŘIVAN, *Soupeření v Koreji*, s. 27–28.

³³ COTTERELL, s. 169.

návrh Tokia byl odmítnut. Již tak citelná tenze nabyla na intenzitě a stala se dirigentem rychlého spádu událostí. Již v červenci byl japonskými jednotkami ovládnut korejský královský palác v Soulu a následně byl Kodžong pod tlakem ostrovního císařství donucen k vyhlášení války Číně, čímž začala čínsko-japonská válka, ve které si Japonsko mělo obhájit své právo na audit letitého a tradičního asijského systému, verifikující tím počátek svého vstupu mezi světové mocnosti.³⁴

1.2. Čínsko-japonská válka

V roce 1879 bývalý americký prezident Ulysses Simpson Grant při své návštěvě Japonska císaři Mucuhitovi řekl: „*Evropská diplomacie neobsahuje zmínky o ponižování, či podmanění si Asiatů, z čehož soudím, že v Asii nemají žádné zájmy. Diplomacie je vždy sobecká a spor mezi Čínou a Japonskem může být považován za spor, ze kterého by pro ně mohla vyplynout výhoda.*“³⁵ Zmínka o neexistenci evropských zájmů na Dálném východě může být zpochybněna, avšak význam Grantových slov spočívá v tom, že Japonsko a Čína mohly využít dynamicky se měnící situace na Dálném východě ve svůj prospěch a posílit svou moc na úkor toho druhého. Slova bývalého prezidenta Spojených států amerických byla mířena spíše na prostor souostroví Rjúkjú, kde právě ke konci 70. let 19. století došlo ke změně vlivu, kdy se ostrovy přesunuly z čínské sféry vlivu pod japonskou, ale ve větším slova smyslu by se výrok zpětně dal přenést i na Korejský poloostrov.³⁶

Čínsko-japonská válka se tak stala klíčovým konfliktem, který měl zásadní vliv na změnu v dosavadní rovnováze sil na Dálném východě, kdy byla Čína zatlačena do pozadí a Grantem zmiňovaná výhoda byla uplatněna Japonskem, které se začalo jevit jako nová byt' regionální velmoc, čímž vznikla důležitá politická veličina, se kterou musely všechny státy mající zájmy na Dálném východě do budoucna počítat. Japonská strategie kladoucí si za cíl změnit současné nastavení vztahů mezi státy v oblasti byla inspirována politikou významného německého státníka, Otty von Bismarcka, kterému se v druhé polovině 19. století podařilo třemi vojenskými konflikty³⁷ posílit mocenské postavení Pruska v německém prostoru, což umožnilo sjednocení Německa. Právě po

---

³⁴ GORDON, s. 118.

³⁵ COTTERELL, s. 164.

³⁶ Tamtéž, s. 165. Více k vztahu ostrovů Rjúkjú vůči Číně a Japonsku viz KRIŠTOFOVÁ, s.47–61.

³⁷ Války dánsko-německá (1864), prusko-rakouská (1866) a prusko-francouzská (1870–1871).

konci prusko-francouzské války (1870–1871) dorazila do nově vyhlášeného Německého císařství mise Iwakury Tomomiho sbírající zde informace o edukativních a inspirativních detailech německého vstupu do koncertu světových velmocí. Tudíž dle obdobného modelu měla být Čína v rychlé válce vytlačena z korejského prostoru podobným způsobem, jakým bylo Rakousko vytlačeno z toho německého.³⁸

Představy o případném poválečném uspořádání se od 70. let samozřejmě dočkaly několika změn. V srpnu 1894 představil japonský ministr zahraničí, vikomt Mucu Munemicu, několik hlavních bodů, kterých mělo být válkou docíleno. Důraz byl kladen na dosažení korejské nezávislosti, která by umožnila trvalé posílení reformního proudu vedoucího k zlepšení korejského postavení. To však neznamenovalo, že by se Japonsko vzdalo svých zájmů na Korejském poloostrově, jak to jasně definoval bod druhý, stavící jej do pozice vývozce reformních patentů na bázi dlouhodobé smluvně podmíněné mezinárodní spolupráci. Pokud by se však integrita Koreje ukázala býti neudržitelná a tím neschopna pojmout reformní strategii, měla Japonsku v tomto směru pomocnou ruku poskytnout právě Čína. Samotná otázka poválečné kooperace ale byla spekulativní a tak byl *ad hoc* diskutován i záložní plán, kdy by v případě nesouhry mezi japonskými a čínskými činiteli, byla otázka Koreje řešena garantováním neutrality, což by z Koreje vytvořilo asijskou obdobu evropského Švýcarska.³⁹

Je ale nutné pohledět za iluzorní rámec této politiky a postavit naroveň jevícího se japonského altruismu i politické zájmy, protože dosažením vlivu v Koreji (popřípadě dosažením korejské neutrality), by vedle čínského vlivu byl minimálně zkomplikován další růst vlivu ruského. Ostatně právě Rusko bylo od položení prvního kamene Transsibiřské magistrály v roce 1891 druhým nejcitelnějším konkurentem japonské politiky a v případě rozšíření moci Petrohradu v této oblasti, by kladný výsledek války mohl přijít vniveč. I kdyby Korea získala garanci neutrality, musela by počítat s tím, že její míra bude limitována japonskými zájmy.⁴⁰

Válka tak musela být rychlá a současně opatrná, aby nezmobilizovala další strany. Mezi hlavní předpoklady rychlého vítězství patřila námořní parita mezi Japonskem a Čínou, které bylo dosaženo krátce před začátkem války,⁴¹ ale také mnohem lepší informační gramotnost. Již od roku 1879 Japonsko sbíralo informace o stavu čínské

---

³⁸ PAINE, s. 23.

³⁹ KEENE, s. 484.

⁴⁰ GIFFARD, s. 13–14.

⁴¹ GORDON, s. 118.

armády a díky rozrůstající se špionážní síti a průmyslníkům expandujícím své podniky do zahraničí, mělo v předvečer války téměř přesné informace o čínské ekonomice, o stavu čínských lodí, přístavů, železnic, cest, ale i o umístění vojenských pevností.⁴² Další věcí byla připravenost ozbrojených sil. Od 80. let Japonsko počítalo s tím, že jeho hlavním soupeřem bude Čína, na jejíž poražení bude potřeba vynaložit potřebné množství námořní síly. Od roku 1887 působil v Japonsku v roli námořního poradce kapitán britského královského námořnictva Johny Ingles, díky jehož reformám na poli válečného loďstva přešla země vycházejícího slunce z tradičních plachetnic na lodě poháněné parním motorem disponující vysokou palebnou silou. Čína na druhé straně měla dvojnásobnou převahu, co se počtu lodí týče, ba dokonce disponovala čtyřmi flotilami, jenže početní převaha se nakonec ukázala býti neúčinnou, jelikož kvůli politické nejednotě, prohlubované vnitřními spory, do války nastoupila pouze flotila pej-jangská (*beiyangská*) spadající plně do pravomocí Li Chung-čanga. Vyjma dvou křižníků, které čínské straně poskytlo Německo, se fakticky jednalo o flotilu značně pomalejší a zastaralejší.⁴³ Co se japonské pozemní armády týče, umožnily její modernizaci vládní investice a systém vnitřních půjček. Hlavním architektem přerodu z regionálně svolávaných a nejednotných armád v armádu národní byl právě zmiňovaný Jamagata Aritomo,⁴⁴ inspirovaný podněty, které v roce 1869 nasbíral v Prusku. Armáda byla nově, co se vybavení a taktické stránky týče, oblečena do západního hávu, ale disciplína vycházející z kodexu bušidó byla zachována.⁴⁵ Japonská armáda se nejdříve inspirovala ve Francii, ale po porážce Napoleona III. v prusko-francouzské válce začala čerpat další podněty k modernizaci spíše z německého (pruského) vzoru. V roce 1872 byl etablován japonský generální štáb a o rok později byla zavedena branná povinnost, která do roku 1890 navýšila jádro japonských ozbrojených sil na 69 000 mužů. V roce vypuknutí války počet odvedenců dosáhl již 100 000.⁴⁶ Branná povinnost se vztahovala na každého muže staršího dvaceti let a zavazovala jej k tříleté službě u pozemních sil, či čtyřleté u námořnictva, nebo

---

⁴² VOGEL, s. 113.

⁴³ Tamtéž, s. 118–119.

⁴⁴ Vedle Itóa Hirobumiho se jednalo o jednoho z nejvýznamnějších státníků v období Meidži. Oba dva muži pocházeli z provincie Čošu a byli symbolem politické rovnováhy v Tokiu, protože jejich přístupy k zahraničním otázkám byly odlišné. Zatímco Itó byl spíše zastáncem mírové politiky, Jamagata se nezdráhal v případě rozšiřování japonského vlivu uvažovat o použití zbraní. SIMS, s. 36.

⁴⁵ KODET, s. 451–452.

⁴⁶ Tamtéž, s. 452; SKŘIVAN, Aleš st., SKŘIVAN, Aleš ml. *Soumrak říše Čchingů. Čínsko-japonská válka 1894–1895*. In: SKŘIVAN, Aleš a kol., *Hra o říši středu. Politické a hospodářské zájmy Velké Británie a Německa v Číně, 1894–1914*, Plzeň 2017, s. 39.

k čtyřleté a čtyřměsíční u záložní armády. Po dokončení služby byl branec buď zařazen do aktivní služby, anebo do svých čtyřiceti let náležel k národní armádě.⁴⁷

První výstřely války padly 25. července 1894, když japonská hlídková loď bez varování zahájila palbu na dvě čínská plavidla, která se během zpáteční cesty z Asanu přiblížila k přístavu Inčchon.⁴⁸ V ten samý den kapitán Tógó Heihačiró nechal potopit čínskou loď Kowshing i s posádkou čítající 1100 mužů. Oficiálně byla válka deklarována 1. srpna 1894, což bylo za situace, kdy se na jihu od Soulu vylodily další japonské jednotky, kterým se vzápětí podařilo hlavní město Koreje ovládnout. Následujícího měsíce intenzivní japonský postup vyústil v bitvu u Pchjongčchangu, za jehož hradbami čínští vojáci krom nepřátelských jednotek čelili i nedostatku munice a tak 16. září město padlo do japonských rukou, čímž byla čínská přítomnost v Koreji drasticky omezena.⁴⁹ V rámci vznikající japonské propagandy mířící hlavně na mužskou část obyvatelstva s cílem v nich vyvolat fanatickou ochotu zemřít za císaře, se 22. září objevila na školní nástěnce jedné z japonských škol básnička komentující bitvu takto: „*Hlášení o bitvě. Japonské jednotky poráží u Pchjongčchangu Čínu a dosahují velkého vítězství. Čínské mrtvoly byly nahromaděné do výše hory. Ó, jaký to triumf! Čínička, Čínička, Čínička, Čínička, hloupoučká a smrd'utoučká.*“⁵⁰

Zbytek čínských jednotek se stáhl na přírodní hranici mezi Čínou a Koreou, tvořenou řekou Jalu, kde ihned 17. září došlo k jedné ze stěžejních bitev, která podtrhla japonskou převahu. Námořní bitva se odehrála v Korejské zátocě Žlutého moře u ústí samotné řeky. Japonsko za souhry dynamické mobility svých lodí, homogenosti bitevní linie v součinnosti s vyšší palební silou dosáhlo přesvědčivého vítězství a vyřadilo z provozu část pej-jangské flotily. Vedle pěti lodí a tisícovky námořníku byla na vodách Žlutého moře zdecimována i reputace čínské admirality.

Zatímco pozemní síly Země vycházejícího slunce překračovaly řeku Jalu, přesunul se zbytek pej-jangské flotily hledat útočiště do přístavu Port Arthur (*Lu-šun-khou*), strategicky položeného na jihu poloostrova Liao-tung, ke kterému japonská protistrana dorazila v prosinci téhož roku. Po ovládnutí celého prostoru další útok směřoval na přístav Wej-chaj-wej, který byl posledním opěrným bodem pro čínské

---

⁴⁷ BROŽ, Ivan, *Promarněné vítězství. Rusko-japonská válka 1904–1905*, Praha 2008, s. 18.

⁴⁸ PAINE, s. 21.

⁴⁹ VOGEL, s. 119–120.

⁵⁰ Mnohem zajímavější je anglický přepis, poněvadž anglický výraz *Chinka* může v japonštině znamenat i pokles: „*Battle report. Japanese troops defeat Chinese at Pyongyang and win a great victory. Chinese corpses were piled up as high as a mountain. Oh, what a grand triumph. Chinka, Chinka, Chinka, Chinka, so stupid and they stinka.*“ COTTERELL, s. 168.

válečné loďstvo. Páteř Li Chung-čangovy flotily byla zlomena v lednu roku 1895 koordinovaným útokem japonských námořních a pozemních sil, jehož odražení bylo nad čínské síly a paralelně s obsazením přístavu Wej-chaj-wej byla plně eliminována přítomnost čínského loďstva v Liaotungské zátocě. Přímým výsledkem akce byla sebevražda admirála Ting Žu-čchanga (*Ding Ruchang*), dosavadního velitele pej-jangské flotily.⁵¹

Už po pádu Port Arturu projevil Li Chung-čang zájem o ukončení konfliktu a počal s mírovými sondážemi, aniž by o tom informoval císařský dvůr. Čínská delegace dorazila do Hirošimy 31. ledna 1895 v době kdy u Wej-chaj-wej docházelo k finálnímu měření sil mezi válčícími stranami. Výsledek hovořil jasně v japonský prospěch, což jednání nepochybně ovlivnilo, poněvadž Japonsko čínského šoku využilo a dalo druhé straně najevo, že v případě nezastavení válečných operací bude jeho armáda postupovat směrem na Peking. V březnu pak v japonském městě Šimonoseki zasedli ke kulatému stolu Li Chung-čang, již plně disponující dostatečnými kompetencemi, a japonský ministerský předseda Itó Hirobumi. Jednání bylo zkomplikováno rétorickým umem Li Chung-čangovým, vyznačujícím se neústupností, leč diplomatické kyvadlo nestálo zrovna na čínské straně. Nepříjemnou brzdou se stal i neúspěšný pokus o atentát na Liovu osobu, který načas hledání *modu vivendi* pozdržel. Konečná mírová dohoda byla nakonec podepsána 17. dubna 1895 skládající se z několika bodů.⁵²

Japonsko získalo nárok na železniční koncese v jižním Mandžusku, s čímž pod japonský patronát současně přešel poloostrov Liao-tung (*Liaodong*).⁵³ Dále Čína svému ostrovnímu sousedu odstoupila ostrov Tchaj-wan (tou dobou známý pod názvem Formosa) i s Peskadorskými ostrovy, byť samotní obyvatelé souostroví k novému politickému uspořádání nebyli kladně nakloněni a konečného přesunutí souostroví pod japonskou administrativu bylo dosaženo až díky úsilí 60 000 vojáků, kteří veškerý zdejší odpor vůči nové správě eliminovali.⁵⁴

Pro další vývoj byl podstatný bod, kterým se Čína vzdala svrchovanosti nad Koreou. Ustanovením Koreji jakožto nezávislého státu Japonsko naplnilo své cíle, tím pádem začalo realizovat plán spočívající v regulaci korejské autonomie a začalo se stavět do role mezinárodního poradce, podle jehož instrukcí měla být Korea reformována. Za

---

⁵¹ VOGEL, s. 120–122.

⁵² PAINE, s. 37.

⁵³ Tamtéž, s. 38.

⁵⁴ GORDON, s. 118.

tímto účelem bylo do Soulu umístěno několik poradců, jejichž strategie spočívala čistě v aplikování reformy Meidži na korejský prostor.⁵⁵ Pro Japonsko byla také podstatná otázka válečných reparací. Ty byly slovně pozměněny na odškodnění, jehož výše byla stanovena na 310 miliónů jenů. Japonsko dosáhlo vysněného vítězství a splnilo si své stanovené cíle, ale válka se ukázala jako velmi nákladný faktor. Celý konflikt si vyžádal výdaje rovnající se japonskému státnímu rozpočtu z dvou předválečných let a bylo třeba aplikovat finanční injekci, jinak hrozil kolaps celé ostrovní ekonomiky.⁵⁶

Zdálo se, že po několikaletém soupeření došlo k vyřešení otázky vlivu nad Koreou a že vytlačení Číny i z její tradiční sféry vlivu byly Japonsku otevřeny dveře k rovnosti se světovými velmocemi. Ale samotné rychlé vítězství Japonska a zdůraznění čínské slabosti *ipso facto* zvýšilo pozornost všech mocenských interesentů v oblasti. Japonsko na sebe upozornilo a válkou poukázalo na své ambice, avšak formulace mezinárodní politiky samozřejmě nezáležela čistě na něm. Mimo to byla Země vycházejícího slunce stále nováčkem na poli diplomatických intrik a svého řádného místa si musela ještě zasloužit. Přesto lze právě čínsko-japonskou válku označit za začátek cesty, na jejímž konci se dlouhodobě zaostávající a světu uzavřená země stala spojencem státu, který vybudoval jedno z největších světových impérií.

---

⁵⁵ GORDON, s. 120.

⁵⁶ KIM, Kyu Hyun, *The Sino-Japanese War (1894–1895). Japanese National Integration and Construction of the Korean „Other“*. In: *International Journal of Korean History* 17, 2010, s. 20.

2. Britská zahraniční politika v souvislosti s vývojem na Dálném východě

Po ukončení napoleonských válek v roce 1815 začala Velká Británie praktikovat politiku tzv. skvělé izolace (*The Splendid Isolation*), která spočívala v nezasahování do evropského politického života a snaze, aby byl na kontinentě zachován poměr sil.⁵⁷ Balance moci a stabilita zájmových sfér mezi evropskými státy zabraňovala závažnějšímu chopení se iniciativy ze strany jakéhokoliv státu, což mělo dlouhodobě zaručit kontinentální klid, který byl jedním z předpokladů pokojného budování britského koloniálního impéria.⁵⁸ Pro alespoň minimální shrnutí rozsahu problematiky politiky britského impéria a všech oblastí, kterých se dotýkala, by byl zapotřebí mnohem větší prostor, přesto je potřebné alespoň zjednodušeně přiblížit zájmy Velké Británie na Dálném východě, protože Čína byla jednou ze základních tepen života britské ekonomiky a proto i podstatným instrumentem utvářejícím spektrum zahraničně politických priorit.⁵⁹ Ekonomické zájmy totiž byly striktně propojeny se zájmy politickými, jak již roku 1839 vyjádřil například Henry Temple, třetí vikomt Palmerston slovy: „*Velkým cílem naší země je rozšířit náš národní obchod na všechny světové strany.*“⁶⁰

Co se britských zájmů na Dálném východě týče, tak Čína se zahraničnímu obchodu otevírala již v 18. století, avšak ve velmi limitovaných mezích ustavující jako jediný prostor komerční interakce přístav Kanton (*Kuang-čou*), kde císař Kchang-si (*Kangxi*) udělil vybraným obchodním gildám právo na obchodování s cizími loděmi již v roce 1707.⁶¹ Od druhé poloviny 18. století veškerý obchod s Říší středu spadl plně pod kompetenci britské východoindické společnosti (*East India Trading Company*), avšak s platností od 1. ledna 1834 lhůta monopolního postavení společnosti na obchod s Čínou

---

⁵⁷ Označení *skvělá izolace* bylo poprvé v tomto smyslu poprvé použito předsedou kanadské dolní komory, Georgem Fosterem v roce 1896. Skvělá izolace dle mnoha britských politiků také stála spíše na svobodě rozhodování o imperiálních záležitostech bez nutnosti brát ohledy na své spojence, nežli přímo v úmyslu uzavření se od evropské politiky. HOWARD, Christopher, *Splendid Isolation*. In: *History* 159, 47, 1962, s. 36.

⁵⁸ Politika skvělé izolace byla porušena jen jedinkrát a to zapojením se Británie do Krymské války (1853–1856). SKŘIVAN, Aleš st., SKŘIVAN, Aleš ml., *Problémy britské politiky v Číně na sklonku 19. století*. In: SKŘIVAN, Aleš a kol., *Hra o říši středu. Politické a hospodářské zájmy Velké Británie a Německa v Číně, 1894–1914*, Plzeň 2017, s. 9.

⁵⁹ JOHNSON, Robert, *British Imperialism*, New York 2003, s. 18.

⁶⁰ DARWIN, John, *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System 1830–1970*, New York 2009, s. 36.

⁶¹ KEAY, John, *China. A history*, London 2008, s. 451.

vypršela, což se stalo katalyzátorem důležitých změn.⁶² Do oblasti začali pronikat další obchodníci, jejichž obchodní zájmy týkající se především dovozu opia, byly v kontrastu s představami čínského císařského dvora o budoucím směřování obchodních vztahů. Obchodní spory se přelily do sporů společenských a poté do mezinárodních, přičemž rozřešení poskytla série opiových válek vedených mezi Čínou a zahraničními mocnostmi vyústivší v tragickou porážku dynastie Čching (*Qing*).⁶³

Výsledkem první opiové války (1839–1842) přešel pod suverenitu Británie ostrov Hongkong (*Siang kang tao*) a byl přijat závazek otevření dalších přístavů zahraničnímu obchodu.⁶⁴ Prohra v první opiové válce byla pro Čínu zlomovým okamžikem, neboť zásadně zasáhla do vývoje země a otevřela dveře politice, která na konci 19. století vyústila v degradaci Číny na prosté kolbiště mezinárodní politiky.⁶⁵ Po roce 1842 musel čínský císařský dvůr dále tolerovat rostoucí, byť stále ilegální import opia, jehož důsledkem byl odliv stříbra ze země a logicky tak neustále se prohlubující fiskální krize.⁶⁶ Vzhledem k těmto okolnostem může být implementace mírové smlouvy sama o sobě pochopena jako předehra k druhé opiové válce (1856–1860). Tu pak ukončil soubor smluv podepsaných v Pekingu, kterými Čína otevřela další přístavy, dovoz opia byl explicitně legalizován a Velké Británii se otevřel prostor k ovládnutí povodí Modré řeky (*Jang-c' tiang*).⁶⁷ Hodnota ročního objemu britského obchodu s Čínou se v důsledku otevření přístavů zvýšila. V roce 1830 činila bilance výměny zboží mezi Čínou a Velkou Británií čtyři miliony liber, k roku 1860 šlo již o částku čítající 15 miliónů liber.⁶⁸ Hospodářská penetrace Říše středu otevřela v zemi další oblasti, kam bylo možno investovat a rozvíjet tak síť imperiální ekonomiky. Do roku 1900 dosáhla hodnota britských investic v Číně sumy 30 miliónů liber.⁶⁹ V roce 1863 se také sir Robert Hart postavil do čela čínské Císařské námořní celní služby, čímž Velká Británie získala kontrolu nad čínskou celní politikou.⁷⁰ V předvečer čínsko-japonské války bylo pod

---

⁶² BICKERS, Robert, *The Scramble for China. Foreign Devils in the Qing Empire 1832–1914*, London 2012, s. 26.

⁶³ MORRIS, Ian, *Why the West Rules for Now*, London 2010, s. 515–516.

⁶⁴ BICKERS, s. 84. Současně byl do každého přístavu umístěn konzul spadající pod britského superintendenta, dále Britové nabyli práva exteritoriální jurisdikce a v neposlední řadě musela Čína zaplatit reparace v hodnotě 21 miliónů dolarů. Autor v textu vypisuje spíše body podstatné pro rozvoj britského obchodu a tím i britských zájmů v oblasti. Podrobněji o opiových válkách viz Tamtéž, s. 77–154.

⁶⁵ DARWIN, s. 18.

⁶⁶ Už v roce 1832 bylo z Číny skrze obchod vyvezeno nad 400 tun stříbra, MORRIS, s. 515.

⁶⁷ BICKERS, s. 151.

⁶⁸ JOHNSON, s. 21.

⁶⁹ Leč se jedná o značnou sumu, stále šlo jen o 1 % z celkových zahraničních investic Velké Británie. JOHNSON, s. 46.

⁷⁰ VOGEL, s. 78.

britskou kontrolou 75 % čínského zahraničního obchodu a 85 % všech komodit bylo převáženo na britských lodích.⁷¹

Co se Japonska týče i zde byly hnací silou vzájemných vztahů obchodní zájmy Velké Británie. První kontakt mezi oběma zeměmi proběhl v rámci napoleonských válek, když se u přístavu Nagasaki v roce 1808 objevila britská fregata *HMS Phaeton* pronásledující sem loď nizozemskou. Jednalo se jen o malý incident, který nevyústil v událost většího významu, protože vůbec než šógunská administrativa stihla řádně zareagovat, byla fregata Jeho Veličenstva krále Jiřího III. opět na otevřeném moři. V 50. letech byl kontakt mezi zeměmi obnoven, když Británie využila situace, za které se Japonsko začalo otevírat světu a v říjnu 1854 dosáhla podpisem unilaterálně výhodné smlouvy o přátelství otevření přístavů Hakodate a Nagasaki, o které rozšířila svou stále se rozrůstající obchodní síť. Do konce 50. let se přičiněním dalších velmocí (především Spojených států amerických) Japonsko zlomilo pod tlakem přicházejícím ze zahraničí a bylo podepsáno několik dalších nerovných smluv, kterými se cizincům otevřely další přístavy, a současně jim byla garantována práva podobná těm, jež dlouhodobě nahloďávala stabilitu Číny.⁷²

Jako výrazný problém se ukázala japonská státní forma, které se v očích Británie nedostalo pochopení, poněvadž přirozeně jako nejvyššího představitele státu považovala císaře, nikoliv šóguna. Britský vyslanec v Japonsku, sir Harry Parkes, tak velmi kladně přivítal vyhlášení reformního období Meidži, neboť zastával názor, že dokud nebude rozřešen vztah mezi císařem a šógunem, nebude možno hlouběji vyřešit otázku obchodních vztahů mezi Japonskem a Británií. Když císař Mucuhito vyhlásil začátek reformního období a jim jmenovaná vláda se pevně chopila kormidla modernizačního kurzu, využila Británie stabilizované situace k rozšíření svého vlivu.⁷³ Do roku 1873 se stala hlavním japonským dovozcem a v roce 1901 nejsilnějším zahraničním participantem na japonském trhu, jehož roční obrat činil 50 miliónů jenů.⁷⁴ Británie také byla prvním státem, který Japonsku poskytl půjčku, jež byla využita na výstavbu první železniční tratě.⁷⁵ Do roku 1888 také byla polovina cizinců usídlených na japonské půdě britského původu.⁷⁶

---

⁷¹ KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, *Století odchází. Světla a stíny „belle époque“*, Praha 2004, s. 263.

⁷² KODET, s. 408–415.

⁷³ COTTERELL, s. 164.

⁷⁴ DAVIS, Christina, *Linkage Diplomacy. Economic and Security Bargaining in the Anglo-Japanese Alliance, 1902–1923*. In: *International Security* 3, 33, 2008, s. 162.

⁷⁵ KRIŠTOFOVÁ, s. 38.

⁷⁶ KEENE, s. 424.

V 80. letech otázku vzájemných vztahů ovlivňovala japonská snaha o revizi nerovných smluv se zahraničními státy. Japonsko na práh 80. let vstupovalo disponujíc dostačujícím přehledem o zásadách západního mezinárodního práva a dokázalo lépe aplikovat právní formulace a tím vytvářet návrhy, které by mohly zlepšit jeho mezinárodní postavení.⁷⁷ Císař Mucuhito v roce 1882 obdržel několik návrhů o postupu v tomto směru, přičemž jako instrument dalšího vývoje byl přijat návrh Itóa Hirobumiho, který spočíval na požadavku respektování japonské jurisdikce výměnou za garance svobodného pohybu po japonském vnitrozemí a možnosti volného participování se na vnitřním japonském trhu pro všechny cizince. Návrh byl představen na řádné konferenci a poté postupně přijat k diskusi diplomatickými zástupci Německa, Belgie, Portugalska, Rakousko-Uherska i Nizozemska. Byl však odmítnut vyslancem britským, sirem Parkesem. Vyslanci již zmiňovaných států navrhovali přenést japonský návrh k jednání na půdu svých domovských zákonodárných sborů, ale Parkes je přesvědčil o potřebě najít konsenzus mezi sebou. I pod prismatem reformních událostí Parkes Japonsko stále vnímal jako nedostatečně civilizované a obával se, že jeho jurisdikce je stále značně diverzifikována od té evropské a tím neschopna zajistit řádné soudní procesy s evropskými obyvateli. Japonský návrh tak byl postupně stažen.⁷⁸

Snaha o revizi smluv byla obnovena v roce 1888, kdy Japonsko dokončovalo přípravy na přijetí své první ústavy. Ministr zahraničí, Ókuma Šigenobu, místo další konference zvolil individuální přístup a jednal s každým diplomatickým zástupcem separátně. Bylo nutné, aby na japonské podmínky přistoupil jakýkoliv jiný stát, což by umožnilo další jednání a pomohlo by k naplnění revizních snah. Shodou okolností v této době jevílo zájem o podepsání smlouvy s Japonskem Mexiko. Na podzim roku 1888 tak byla podepsána mexicko-japonská obchodní smlouva, která mexickým obchodníkům umožňovala trvalý pobyt kdekoliv na japonské půdě, výměnou za respektování japonské jurisdikce a celních tarifů.⁷⁹ Obsah dokumentu prakticky kopíroval Itóův návrh z roku 1882 a vzápětí po stejné výhodě zatoužily i státy ostatní. O rok později (1889) byla obdobná smlouva podepsána se Spojenými státy americkými, které japonské snahy o revizi smluv podporovaly dlouhodoběji, o čemž svědčí skutečnost, že za americkou stranu pod dokument připojil svůj podpis Richard Hubbard, mimořádný zmocněnec

---

⁷⁷ MURASE, Shinya, *The Most-Favored-Nation Treatment in Japan's Treaty Practice During the Period 1854–1905*. In: *The American Journal of International Law* 2, 70, 1976, s. 288.

⁷⁸ KEENE, s. 369–371.

⁷⁹ MURASE, s. 291.

americké vlády pověřený přímo k tomuto účelu již v roce 1885.⁸⁰ Téhož roku na revizi smluvního systému přistoupily i Německo a Rusko. Parkes ale nadále jakoukoliv diskuzi na toto téma odmítal, přičemž prostor pro otevření dalších diplomatických jednání byl uzavřen pokusem o atentát na samotného Itóa v říjnu roku 1889, během nějž byl státník těžce raněn a na nějaký čas vyřazen z politického života.⁸¹

Přístup Velké Británie kontinuálně měnila mezinárodní scéna, která se ve druhé polovině 19. století začala dynamicky měnit a v jejímž kontextu začala být politika skvělé izolace chápána jako anachronismus. Dne 18. ledna 1871 došlo v Zrcadlovém sále ve Versailles k vyhlášení Německého císařství, čímž byla dovršena snaha o sjednocení Německa. Tehdejší britský ministerský předseda, Benjamin Disraeli, ve svém projevu k Dolní sněmovně (*House of Commons*) označil dobové události za německou revoluci, jejíž součástí bylo rozložení dosavadní balance sil v Evropě, přičemž Velká Británie byla státem náležitě jedním z nejvíce dotčených. Britské obavy byly kontinuálně prohlubovány pádem druhého francouzského císařství, které bylo nahrazeno třetí francouzskou republikou, která vedle vnitřní destabilizace čelila zahraniční izolaci, což v průběhu následujících dekád vedlo k politice sbližování s Ruskem. Francie přestala podporovat demilitarizaci Černého moře, tak jak byla ustanovena po Krymské válce, čímž Rusko obdrželo impulz k započetí další fáze své rozpínavosti.⁸²

Logicky se jevilo, že by jako nového potencionálního soupeře Velká Británie měla začít vnímat unifikované Německo, které vytvořilo druhý demograficky nejsilnější stát na kontinentu. Navíc s ekonomikou natolik progresivní, že již v roce 1893 dokázala tu britskou překonat na poli metalurgického průmyslu. Německý císař Vilém II. si mimo jiné kladl obrovské ambice stojící na nutnosti vybudování silné říše (*Reich*) opírajíce se o nacionalistické cítění (*Sammlungspolitik*). Skromný nezůstával ani na poli zahraniční politiky, kde se stavěl do role soudce světa (*arbiter mundi*) a svému důvěrníkovi, Philippovi zu Eulenburgovi, svůj postoj v roce 1893 vyjevil prohlášením: „*Kdybych nebyl politikem, byl bych ničím. Německo musí být vyslyšeno, když jde o dělení zbývajících částí světa, které jak se zdá docházejí.*“⁸³ I přesto všechno ale zůstávala hlavním oponentem britského impéria carská říše. Britská koruna pohlížela na Německo jako na narušitele rovnováhy sil, ale vzhledem k ruské a francouzské koloniální činnosti nebyla politika

---

⁸⁰ KEENE, s. 424–425.

⁸¹ MURASE, s. 292.

⁸² CLARK, Christopher, *Náměsíčníci. Jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce*, Praha 2019, s. 158–159.

⁸³ MACMILLAN, Margaret, *The War that Ended Peace. How Europe Abandoned Peace for the First World War*, London 2014, s. 74.

Viléma II. chápána jako hrozba pro zájmy impéria. Britsko-německé vztahy zůstávaly až na malé odchylky příznivé až do přelomu 19. a 20. století, k čemuž přispívala i osoba královny Viktorie (1837–1901), která se pro dlouhověkost a stabilitu své vlády těšila respektu i mezi ostatními evropskými panovníky. Vilém II. sám nebyl výjimkou a královny Viktorie si vážil také díky příbuzenskému svazku. Svou ceněnou pramatku opakovaně ujišťoval slovy „já jsem teď mocenská rovnováha v Evropě.“⁸⁴

Již v červenci 1890 proběhl podepsáním Helgolandské smlouvy první pokus o britsko-německé sblížení. Německo na Británii získalo malý, leč z hlediska strategického umístění podstatný ostrov Helgoland, za který byl Britům odstoupen Zanzibar. Britský tisk celou událost pojal entuziasticky a viděl v ní první krok ke spojení Velké Británie a Německa, avšak o to více se cítil ohrožen Petrohrad.⁸⁵ Rusko touto dobou soupeřilo s Británií ve střední Asii a na Dálném východě, své zájmy mělo i na Balkáně, kde se soustavně snažilo posílit svou pozici na úkor slábnoucí moci Osmanské říše a rozšířit svůj vliv na úžiny Bospor a Dardanely, čímž se střetávalo s Rakousko-Uherskem, které mělo od roku 1882 svým členstvím v Trojspolku vazby na Německo a Itálii, ale i s Británií, která iniciováním vzniku Středomořských dohod (1887) usilovala o udržení *statu quo* ve Středomořím moři.⁸⁶ Rusko samo se ocitlo v situaci, kdy čelilo politické izolaci. Podepsání Helgolandské smlouvy aktivovalo ruskou politickou scénu a přispělo ke spojení s Francií, která do 90. let také vstupovala pod hrozbou zahraniční izolace. V roce 1892 byla uzavřena francouzsko-ruská vojenská dohoda, která byla o dva roky později rozšířena o řádnou spojeneckou smlouvu.⁸⁷

Právě nalezení *modu vivendi* mezi dvěma státy soudržně konkurujícími zájmům impéria lze považovat za jeden z klíčových impulzů k revizi politiky skvělé izolace. Ruská rozpínavost v Číně a ve střední Asii se společně s francouzským postupem v Indočíně a Africe staly politickým kalkulem měnícím britský pohled na mezinárodní scénu.⁸⁸ Obzvláště nebezpečné se jevíly ambice největšího britského koloniálního rivala a to Francouzské republiky. Její panství v Africe bylo srovnatelné s britským a po druhé

---

⁸⁴ MACMILLAN, s. 74.

⁸⁵ CLARK, s. 150.

⁸⁶ Středomořské dohody byly projektem Roberta Cecila, 3. markýze ze Salisbury, který v době signatury zastával pozici britského premiéra. Cílem dohod bylo zabránit britské politické izolaci, zbrzdit francouzské ambice ve Středomoří a na severním africkém pobřeží, garantovat status quo v Bulharsku, úžinách a v Malé Asii. Signatáři byly Británie, Itálie a Rakousko-Uhersko. Dohody byly namířeny hlavně proti Francii a Rusku. GOODLAD, Graham, *British Foreign Policy and Imperial Policy, 1865–1919*, London 2002, s. 55–56.

⁸⁷ CLARK, s. 150–151.

⁸⁸ VOGEL, s. 81.

opiové válce Francie dostihla v počtu koloniálních držav Británii i v Asii.⁸⁹ Británie se mohla v 90. letech 19. století stále opírat o svou námořní sílu, ale začínalo být stále jasnější, že bez řádných mezinárodních úmluv ani nadvláda nad moři nebude dostačující k zajištění bezpečnosti impéria.⁹⁰ Jako nejvhodnější postup se zdálo uzavřít spojeneckou smlouvu s jinou námořní mocností, což by mohlo vytvořit dostačující protiváhu imperiálním zájmům evropských států.⁹¹ Přesto se britské angažmá v evropské politice stále jevilo jako nevýhodné. Protože ať by se Británie napojila na Trojspolek, či na rusko-francouzské spojenectví, stále by tím byla narušena evropská rovnováha sil. Navíc by vstupem do jednoho z těchto mezinárodních svazků musela britská koruna začít brát ohledy i na koloniální zájmy svých spojenců, což by nepochybně kontrastovalo se zájmy impéria. Ostrovní království se tak ocitlo v nepříjemné situaci, která vyžadovala vytvoření mezinárodního spojenectví, avšak nikoliv za předpokladu spolupráce s jinou evropskou mocností.⁹²

O tom, že by v první polovině 90. let 19. století Británie začala uvažovat o Japonsku jakožto o možném spojenci, samozřejmě ještě hovořit nelze, ale jeho rychlý vzestup, modernizace a diplomatická obratnost svědčily o faktu, že na Dálném východě vzniká nová velmoc, která by se do budoucna mohla stát potencionálním kandidátem.⁹³ V 90. letech se Parkesův eurocentrický přístup k Japonsku začal jevit jako překonaný. V dubnu roku 1894 otiskl londýnský deník *The Times* slova lorda Charlese Beresforda, který značnou část svého života zasvětil službě v řadách královského námořnictva, tvrdíc: „*Japonsko si za čtyřicet let prošlo rozsáhlými správními fázemi, kterými Anglie procházela přibližně 800 let a Řím přibližně 600 let a protiví se mi to říci, ale u Japonska už je možné cokoliv.*“⁹⁴ Což signalizovalo, že ne každý reprezentant britské koruny sdílel Parkesův názor.

Několik měsíců před vypuknutím čínsko-japonské války zasedal ve Westminsterském paláci liberální kabinet Archibalda Primrose, pátého hraběte Roseberyho, který na post ministra zahraničí dosadil Johna Wodehouse, hraběte Kimberleyho.⁹⁵ Priorita zájmů zahraniční politiky na Dálném východě byla stále kladena

---

⁸⁹ DARWIN, s. 29.

⁹⁰ Tamtéž, s. 80.

⁹¹ SKŘIVAN, *Problémy britské politiky v Číně na sklonku 19. století*, s. 13.

⁹² CHARMLEY, John, *Splendid Isolation. Britain and the Balance of Power, 1874–1914*, London 1999, s. 227–229.

⁹³ MURASE, s. 293.

⁹⁴ GORDON, s. 118.

⁹⁵ NISH, Ian, *The Anglo-Japanese Alliance. The Diplomacy of Two Islands Empires 1894–1907*, London 2013, s. 23.

na čínský prostor. Vzestup Japonska byl viditelný, ale stále bylo chápáno jako stát zaujímavější vůči Číně podřadné postavení a většina veřejného mínění nepochybovala o tom, že by v případě konfliktu mezi Čínou a Japonskem Říše středu zvítězila. Sir Robert Hart byl sám přesvědčen o tom, že Čína musí z války vzejít vítězně, už jen vzhledem k tomu, že čínské pevnosti byly vyzbrojeny moderními děly od německé firmy Krupp a vrcholem vybavenosti čínských námořních sil byla britská děla Armstrong.⁹⁶

Přesto nelze říci, že by byl kabinet hraběte Roseberyho vůči Japonsku apatický. Jeho liberální vláda zasedla v okamžiku, kdy začal být poměr sil na Dálném východě citelně ohrožován ruskými zájmy, a Japonsko se mohlo stát vhodnou protiváhou ruské přítomnosti v oblasti. Byly proto podniknuty první kroky k získání si japonské přízně. V červenci 1894 do Londýna přicestoval zmocněnec japonského ministerstva zahraničí, Šúzo Aoki, který připojením svého podpisu pod britsko-japonskou smlouvu o plavbě a obchodu po několikaletém snažení dosáhl revize nerovné smlouvy s Velkou Británií. Za schválení doložky nejvyšších obchodních výhod Spojené království souhlasilo se zrušením své exteritoriální jurisdikce.⁹⁷ O tom, že primární obavou Velké Británie na Dálném východě byla spíše přítomnost Ruska, nežli čínsko-japonské soupeření nad Koreou, také vypovídá postoj hraběte Kimberleyho, který již v červnu 1894 varoval Japonsko, že z konfliktu v Koreji by nejvíce mohlo vytežit právě Rusko. Kimberley vycházel ze žádosti čínské vlády směřované do Petrohradu pár týdnů před vypuknutím války, žádající pomoc carských orgánů v otázce rozřešení čínsko-japonského sporu nad Koreou.⁹⁸

Když v červenci roku 1894 padly první výstřely války, ukázalo se, že i samotná podpora Číny byla limitována pouze na oblasti dotýkající se britských obchodních zájmů. Když v rámci konfliktu došlo k potopení britské obchodní lodi *Kowshing* (*Kao-hsing*), Kimberley výměnou za záruku japonského ministra zahraničí, Mucua Munemicua, že Japonsko neohrozí přístavní obchod u Šanghaje, nepožadoval za potopení lodi žádné kompenzace.⁹⁹ Celou událost považoval jen za nešťastný incident.¹⁰⁰ Pro Japonsko šlo o složitý kompromis, protože Šanghaj byla základním pilířem čínského válečného arzenálu. Současně však byla centrem britské ekonomiky. Mucuoova garance ale byla

---

⁹⁶ BICKERS, s. 324–325.

⁹⁷ MURASE, s. 293.

⁹⁸ NISH, s. 24.

⁹⁹ Tamtéž, s. 25.

¹⁰⁰ COTTERELL, s. 172.

jednoznačným důkazem toho, že Japonsko bylo velmi nejisté, co se britského postoje k válce týče.¹⁰¹

V interpretaci britského postoje během čínsko-japonské války se mnohdy rozchází i dnešní odborná literatura. Vyskytují se názory, že Británie byla na počátku konfliktu naladěna pro-čínsky, či že zůstávala striktně neutrální, ale autor se spíše přiklání k názoru britského historika Iana Nishe, který ve své knize věnované britsko-japonské alianci vynesl názor, že Velká Británie nebyla ani pro-čínská, ani pro-japonská, ale ani čistě neutrální. Byla pro-britská a sledovala jen své vlastní zájmy.¹⁰² Protože nejhorším scénářem, který pro Británii po konci války mohl nastat, bylo, kdyby se Čína pod tíhou války zhroutila, Japonsko by bylo oslabeno a soupeření těchto dvou států by přišlo vniveč, protože by jejich zájmy na kontinentě převzalo Rusko. Již za napjaté atmosféry července roku 1894, kdy boje sice probíhaly, ale válka stále nebyla oficiálně deklarována, nabídla britská koruna Japonsku možnost zprostředkování konfliktu, ale to její návrh odmítlo. Mucu navíc britskou stranu krátce poté varoval, že jakékoliv povolení k výjezdu čínským jednotkám lokalizovaným v Šanghaji se bude rovnat politické provokaci. Británie vznesla patřičnou výtku obviňující Japonsko, že takový postup by se rovnal porušení Tiencinské dohody. Ale Japonsko odvětilo, že Británie nemá právo o takové věci rozhodovat.¹⁰³

Realita si žádala postup v souladu s jinou velmocí a spontánně vedla ke schůzce ruského ministra zahraničí, Nikolaje Gierse, a britského ministra zahraničí, hraběte Kimberleyho. K 21. srpnu 1894 byla i přes panující se neshody mezi Ruskem a Británií nalezena shoda zájmů. Oba státy se shodly na nutnosti ukončení konfliktu.¹⁰⁴ Více než o závaznou vzájemně sympatizující spolupráci, ale šlo spíše o spolupráci z rozumu. Přístup k Rusku byl nadále podezíravý a žádal si patřičnou míru opatrnosti. Sir Robert Hart, který byl přímým pozorovatelem události, Londýn varoval před tím, že pokud nepodnikne nějaké adekvátní kroky, pak hrozí, že se Čína přikloní k Rusku. Hrabata Rosebery a Kimberley, kteří naopak situaci sledovali z Westminsteru, se zase obávali, že otevřený zákrok by vedl ke sblížení Ruska a Japonska.¹⁰⁵

Když v září roku 1894 Japonci porazili čínské síly u řeky Jalu a pronikli do Mandžuska, začaly o síle Číny pochybovat i Francie, Spojené státy americké a

---

¹⁰¹ PAINE, s. 39.

¹⁰² NISH, s. 25.

¹⁰³ KEENE, s. 480.

¹⁰⁴ NISH, s. 26.

¹⁰⁵ SKŘIVAN, *Soumrak říše Čchingů*, s. 44.

Německo.¹⁰⁶ V říjnu téhož roku Británie ve své snaze o ukončení konfliktu vyzvala jmenované státy ke společné intervenci, ale návrh byl zamítnut. Spojené státy americké zvolily zachování neutrality, Francie nedokázala uvažovat o kooperaci s Brity a Německo na intervenci nemělo zájem. Klíčový byl postoj Ruska, kde ale v důsledku úmrtí cara Alexandra III. (1. listopadu 1894) i ministra Gierse (21. ledna 1895) došlo k pozastavení přijímání důležitých rozhodnutí na poli zahraniční politiky.¹⁰⁷

Pro britskou vládu se na přelomu let 1894/95 ukázalo býti podstatné i veřejné mínění, které bylo ohromeno japonským vítězstvím a volalo po změně politiky na Dálném východě, kdy se novým partnerem impéria mělo stát Japonsko.¹⁰⁸ Klíčovým obratem v přístupu ke konfliktu byla čínská ztráta přístavů Port Arthur a Wej-chaj-wej. V tomto okamžiku bylo prakticky o válce rozhodnuto. Čína byla poražena a vytlačena z role vedoucího asijského státu. Ze strany velmocí rostla oprávněná obava o další vývoj událostí. Francie se začala obávat růstu dalších xenofobních nálad v čínských městech a Velká Británie i navzdory garanci neutrality začala pracovat na evakuačních plánech v případě zostření situace v Šanghaji.¹⁰⁹ Hrabě Sergej Juljevič Witte, ruský ministr financí a jeden z hlavních proponentů výstavby Transsibiřské magistrály si po čínské porážce do svého deníku poznamenal: „*Po dvě století jsme s Čínou až na drobné výjimky pěstovali dobré vztahy. Japonsko však vkročilo na kontinent a stouplo si přímo do oblasti našich zájmů... ..osobně si myslím, že našim největším zájmem je mít jako souseda pasivní, ale silnou Čínu. Stojí na tom bezpečnost Ruska na východě. Proto se mi zdá zřejmé, že Japonsku nemůžeme dovolit, aby dále postupovalo až do srdce Číny a aby zabezpečilo svou pozici na Liaotungském poloostrově.*“¹¹⁰

Zvýšený zájem mocností si uvědomovalo i samotné Japonsko. Po pádu přístavů Port Arthur a Wej-chaj-wej se oprávněně obávalo, že ráznější vojenský postup by vedl k aktivnějšímu zasahování vnějších států. Britsko-ruská spolupráce začala být jedním z hlavních příznaků rostoucí japonské nervozity a i na straně Země vycházejícího slunce se projevila snaha o rychlé ukončení konfliktu. Ta se prohloubila 11. března 1895, kdy na post ruského ministra zahraničí nastoupil Alexej Lobanov-Rostovský, který začal za spolupráce s Brity aktivně usilovat o zahájení mírových jednání. Ukončení války stále zůstávalo hlavním zájmem britské koruny, ale zásadní okolnosti se již změnily. Británie

---

¹⁰⁶ BICKERS, s. 325.

¹⁰⁷ SKŘIVAN, *Soumrak říše Čchingů*, s. 44–45.

¹⁰⁸ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 266.

¹⁰⁹ BICKERS, s. 325.

¹¹⁰ YARMOLINSKY, Abraham (ed.), *The Memoirs of Count Sergei Witte*, New York 1921, s. 83–84.

se nyní více přiklání k Japonsku, které prokázalo, že je schopno se do budoucna stát protiváhou ruského vlivu.¹¹¹ K příklonu k ostrovnímu císařství v rámci konfliktu stačily dvě skutečnosti – ujištění Japonska o tom, že neusiluje o územní zisky ani o rozpad Číny a fakt, že britské zájmy ležely vedle Šanghaje hlavně na Modré řece (*Jang-c'-ťiang*), nikoliv na severu Číny. Tam své zájmy mělo hlavně Rusko a Londýn tak neměl důvod přistoupit na Petrohradem preferovaný koncept ukončení konfliktu.¹¹² Británie Číně upřela veškerou svou podporu, odmítla žádost Pekingů o zprostředkování míru, a když v dubnu 1895 docházelo k čínsko-japonským jednáním v Šimonoseki, postavila se odmítavě i k ruské sondáži o ochotě intervenovat ve prospěch Číny v případě nepříznivého mírového jednání.¹¹³

Když byla 17. dubna 1895 podepsána mírová smlouva v Šimonoseki, kterou Japonsko získalo Liao-tungský poloostrov, Tchaj-wan, Peskadorské ostrovy, válečné odškodnění a záruky neutrality Koreje, přijala ji Británie bez negativních konotací. Poválečné uspořádání se nedotýkalo obchodních zájmů impéria a silnější Japonsko bylo vnímáno kladně veřejným míněním i politickou reprezentací, která si nyní mohla oddychnout od hrozby rostoucí ruské přítomnosti v Mandžusku.¹¹⁴ Neutrální postoj britské vlády ale ukončil spolupráci s Ruskem, které se mírovou smlouvou cítilo ohroženo a neprojevovalo ochotu tolerovat japonskou přítomnost na Liao-tungském poloostrově. Vyvinulo diplomatickou aktivitu, kterou na svou stranu získalo Francii s Německem a rozhodlo se situaci změnit. I přes vstup Japonska do světové politiky tak stále regionální politika na Dálném východě zůstávala v rukou západních velmocí.

---

¹¹¹ SKŘIVAN, *Soumrak říše Čchingů*, s. 51–56.

¹¹² DARWIN, s. 81.

¹¹³ SKŘIVAN, *Soumrak říše Čchingů*, s. 51–56.

¹¹⁴ GIFFARD, s. 18.

3. Politická krize na Dálném východě

3.1. Intervence tří

Dne 23. dubna 1895 se k japonským přístavům Kóbe a Nagasaki přiblížilo několik ruských lodí. Oficiálně za účelem příprav na námořní přehlídku, ale bez jakýchkoliv pochybností přítomnost plavidel konotovala s diplomatickými nótami Ruska, Francie a Německa, které byly ve stejný den představeny náměstkovi zahraničních věcí, Hajašimu Tadasuovi, který na jednání zastupoval ochořelého ministra zahraničí, Muca. Všechny tři nóty byly obsahově totožné a apelovaly na Japonsko, aby se vzdalo územních zisků v Mandžusku. Jako oficiální důvod byla použita formulace, že japonská přítomnost na Liao-tungském poloostrově simultánně s kontrolou Port Arthuru jsou hrozbami pro čínsko-japonské vztahy.¹¹⁵ Obzvláště Rusko japonskou přítomnost chápalo jako hrozbu pro záruky trvalého míru a klidu na Dálném východě, ale fakticky japonská přítomnost ohrožovala spíše ruské zájmy, než oficiálně deklarované čínsko-japonské vztahy.¹¹⁶ Francie se k akci připojila, aby mohla podpořit svého spojence a také si zajistit svůj podíl na zisku z přerozdělování koncesí na výstavbu železnic.¹¹⁷ Co se Německa týče, tak to mělo důvodů k intervenci více. Jednak doufalo, že se mu diplomaticky podaří vsadit klín mezi Francii a Rusko, což by alianci oslabilo, jednak chtělo odpoutat ruské zájmy z balkánského prostoru na prostor dálnovýchodní a v neposlední řadě chtělo v oblasti získat určitou koloniální pozici, která by zde Německu umožnila aktivnější politiku.¹¹⁸ Krom politických motivů byly jedním z důvodů vstupu i motivy ideologické, o čemž svědčí obraz s názvem *Žluté nebezpečí* (*Die gelbe Gefahr*), který německý císař, Vilém II., poslal svému bratranci, carovi Mikulášovi II., počátkem roku 1895, vyzívající jej k sjednocení Evropanů před „*nebezpečím nájezdů se strany žluté rasy*“.¹¹⁹

Nóty byly oficiálně představeny jako „přátelská rada“, ale jakmile o ní začaly japonské politické kruhy debatovat a zvažovat svá východiska, přišla další „přátelská rada“, tentokrát však jen z ruské strany. V té bylo Japonsku explicitně doporučeno, že je

---

¹¹⁵ NISH, s. 26–29.

¹¹⁶ PAINE, s. 40.

¹¹⁷ WOODHOUSE, Eiko, *The Chinese Hsinhai Revolution. G. E. Morrison and Anglo-Japanese Relations, 1897–1920*, New York 2004, s. 6.

¹¹⁸ Nejideálnějším německým zájmem byl zisk nějakého přístavu, kterým by Německo získalo část „svého území pod sluncem“ a mohlo by mít větší vliv na politiku velmocí na Dálném východě. IKLÉ, Frank, *The Triple Intervention. Japan's Lesson in the Diplomacy of Imperialism*. In: *Monumenta Nipponica* 1/2, 22, 1967, s. 123.

¹¹⁹ MORRIS, s. 524.

nebezpečné velmocenská doporučení odmítnout.¹²⁰ Pro Japonsko byl další postup obtížný. Císařská armáda za sebou měla velké vítězství, které posílilo její morálku a ochotu bojovat dál, čili jedna z variant byla využití vojenských prostředků k vytvoření dalšího mezinárodního tlaku. Toto schéma bylo lehce aplikovatelné na Čínu, která již neměla prostředky k tomu, aby mohla japonské síle vzdorovat, ale použití podobného postupu vůči velmocem bylo v duchu doby nepravděpodobné.¹²¹ Mimo to válka byla pro Japonsko obrovskou ekonomickou zátěží a tak byl tento postup rychle zhodnocen jako nereálný. Klíčové bylo, že další nasazení armády odmítl i císař Mucuhito, který se domníval, že by se Japonsko po krátkém úspěchu nemělo oddat arogantnímu jednání.¹²²

Itó se rozhodl pro mírovější verzi přístupu k velmocím. Navrhoval proto svolání mezinárodní konference, na které měla být záležitost Mandžuska vyřešena. Krátce před zahájením zasedání se Itó pokusil zjistit, jaká jsou stanoviska Itálie, Spojených států amerických a Velké Británie, aby věděl, zdali vůbec existuje zahraniční podpora japonských zájmů. Itálie sdílela stanovisko intervenujících velmocí, Spojené státy zvolily neutralitu a Kimberley vzhledem k přítomnosti ruských lodí u japonských přístavů doporučil Japonsku, aby nevzdorovalo, *ipso facto* oznamoval, že Británie za této situace zasáhnout nemůže.¹²³ Touto dobou byla její pozornost poutána na arménskou krizi a soupeření v Africe.¹²⁴ A tak jakákoliv aféra vedoucí k zhoršení vztahů s Francií a Ruskem byla pro britský kabinet nepřijatelná.¹²⁵ Kimberley sice japonského vyslance v Londýně informoval o tom, že nechce Japonsko připravit o vítězné zisky, ale situace si zkrátka žádala zachování neutrality.¹²⁶ Posledním pokusem o zlepšení atmosféry v japonský prospěch bylo předělení vyslance Aokiho Šúzóa z Londýna do Berlína. Aoki byl známý svým germanofilstvím, které mohlo Japonsku v záležitosti intervence pomoci. Nabídl Berlínu, že za podporu japonského zisku Liao-tungského poloostrova si bude moci bez japonských protestů nárokovat jakýkoliv přístav v jihovýchodní Číně. Aokiho nabídka ale byla odmítnuta.¹²⁷

---

¹²⁰ NISH, s. 31.

¹²¹ PAINE, s. 39.

¹²² KEENE, s. 505.

¹²³ NISH, s. 29–30.

¹²⁴ Arménskou krizi se rozumí etnickým masakrům ve vilajetu Diyarbakir, v jehož důsledku Salisbury rozvinul diplomatickou aktivitu, kterou chtěl ostatní evropské státy přesvědčit o nutnosti reformovat Osmanskou říši. GOODLAD, s. 62.

¹²⁵ DARWIN, s. 81.

¹²⁶ SKŘIVAN, *Soumrak říše Čchingů*, s. 58.

¹²⁷ IKLÉ, s. 126–127.

Hrabě Witte během konference přistupoval k Japonsku místy až teatrálně. Nejdříve vyjádřil ochotu Japonsku pomoci s ovládnutím Tchaj-wanu, ale ihned krátce poté deklaroval názor, že japonské jednotky je nutno z Liao-tungského poloostrova dostat za každou cenu a to i za předpokladu použití síly: „*Měli bychom Japonsku jakožto vítěznému státu dovolit nějaké válečné odškodnění. Pokud Japonsko ale naše návrhy nepřijme, tak pak nám nezbyde jiná možnost, než otevřená akce. Nevysvětlil jsem přesnou povahu opatření, která jsem navrhoval přijmout, ale byl to můj názor, že bychom mohli zajít až k bombardování některých japonských přístavů.*“¹²⁸ Ostrý postoj zaujal i německý vyslanec baron Felix Freiherr von Gutschmid, který Hajašimu předal německé memorandum varující jej, že v případě nepřistoupení na podmínky velmocí dojde k nasazení vojenských prostředků, kterým se Japonsko nedokáže rovnat.¹²⁹ Během konference tak každá z intervenujících mocností mluvila proti zájmům Země vycházejícího slunce. Dne 10. května 1895 Japonsko tlaku velmocí podlehl a vzdalo se nároku na Liao-tungský poloostrov, za což bylo „odškodněno“ navýšením reparací o 30 miliónů taelů.¹³⁰

Tokio po intervenci náležitě pocítilo notnou míru zklamání a chápalo záležitost jako újmu na národní hrdosti.¹³¹ „*Ve válce jsme uspěli, ale v diplomacii jsme prohráli*“,¹³² okomentoval vývoj událostí Mucu. Podobné emoce byly hmatatelné napříč japonským veřejným míněním, politickou scénou i armádou. Válka, která byla chápána jako možnost vyrovnání se západu, se stala prostředkem ponížení. Zásah ze zahraničí byl v japonské mentalitě postaven naroveň ponížení plynoucího dříve z vnucení nerovných smluv a otevřel otázku dalšího vnitropolitického i zahraničně politického vývoje. Podstatná v tomto ohledu byla kontroverze vyplývající z intenzivní westernizace období Meidži. Japonsko bylo fakticky polarizováno na dva tábory. První z nich výsledek války bral jako neúspěch reformního období, zatímco druhý se ještě více semkl a tepal myšlenku usilovnějších reforem, čímž se připravoval na možný revizionismus. V praxi tak začalo řízení státu přecházet z civilní správy do vojenské.¹³³ První výraznější změnou na

---

¹²⁸ Zde je nutné zmínit skutečnost, že Witte byl zastáncem „mírového“ pronikání na Dálný východ. Tato definice se ale spíše vztahuje na snahu posílit globální pozici Ruska komerční cestou. Protože prioritním zájmem Ruska byla Čína, nelze zpochybnit možnost, že by byl Witte ochoten v rámci „mírového“ pronikání použít sílu proti oblastem, které se v hledáčku ruských obchodních cílů nenacházely. YARMOLINSKY, s. 84.

¹²⁹ IKLÉ, s. 128.

¹³⁰ KRIŠTOFOVÁ, s. 98.

¹³¹ GIFFARD, s. 16.

¹³² NISH, s. 35.

¹³³ PAINE, s. 45.

politické scéně pak bylo odstoupení dosavadního ministra zahraničí Mucua, který byl v květnu 1896 nahrazen princem Saiondžim Kinmočim.

Za svou zahraniční politiku byl kritizován i Roseberyho kabinet. Pomyslným hřebíkem do rakve se stala neschopnost liberální vlády zasáhnout adekvátně do krize na Dálném východě, což konsekventně posílilo ruské postavení v Mandžusku. V červnu 1895 Roseberyho vláda padla. Následující měsíc ve volbách zvítězila konzervativní strana, za kterou nový kabinet sestavil Robert Cecil, 3. markýz ze Salisbury, který tak již potřetí zasedl na místo ministerského předsedy, jež bylo v jeho osobě sloučeno i s pozicí ministra zahraničí.¹³⁴ Axiom Salisburyho zahraniční politiky stál na jednoduché formulaci spočívající v zajištění bezpečnosti britských zájmů ve světě, bez toho aniž by byla pozice impéria oslabena závazkem jakékoliv užší zahraniční spolupráce, což mohla být jakákoliv aliance, či tajná dohoda, které Salisbury obecně považoval jen za prostředky komplikující politický život. Prakticky se tak mělo pokračovat v kurzu skvělé izolace, jen se dočkala určité modifikace. Dle Salisburyho mělo impérium začít využívat svého téměř celosvětového vlivu k tomu, aby zabránilo evropským státům v konfrontování se kvůli jakýmkoliv záležitostem.¹³⁵ Samotná otázka Číny se po intervenci tří stala jedním z hlavních zahraničních problémů britské vlády. Společný zásah Francie, Německa a Ruska budil obavy ze vzniku jakéhosi dálnévýchodního Trojspolku, kterému by Británie musela fakticky čelit sama, či jen za pomoci Japonska.¹³⁶ Samotný Rosebery krátce před svým odchodem z úřadu varoval, že situace na Dálném východě „*je těhotná katastrofickými možnostmi, které mohou vyústit v Armageddon mezi evropskými mocnostmi zápasícími o ruiny čínského impéria.*“¹³⁷

Po obměně politické reprezentace byl novým vyslancem v Japonsku jmenován sir Ernest Satow,¹³⁸ jehož úkolem se stalo prohloubit kladné vztahy s Japonskem, aby byly co nejvíce ohroženy ruské zájmy spočívající na zisku koncesí pro výstavbu Transsibiřské magistrály.¹³⁹ Británie tím přikročila ke kroku, které Japonsko udělalo již mnohem dříve. Lze totiž říci, že Satowovy instrukce byly identické s instrukcemi Katóa Takaakiho, který

---

¹³⁴ Pozici ministerského předsedy Salisbury zastával v letech 1885–1886 a 1886–1892. V roce 1895 začalo jeho poslední premiérské období, konče rokem 1902. Salisbury byl také několikanásobným ministrem zahraničí (1878–1880, 1885–1886, 1887–1892 a 1895–1900). GOODLAD, s. 54.

¹³⁵ MACMILLAN, s. 33–34.

¹³⁶ WOODHOUSE, s. 6–7.

¹³⁷ CHARMLEY, s. 229.

¹³⁸ Diplomát velmi zkušný co se Japonska týkalo. Byl přímým pozorovatelem otevření se Japonska světu a nastoupení císaře Mucuhíta. O sklonku tokugawského režimu napsal knihu *Diplomat v Japonsku*. NISH, s. 38.

¹³⁹ GIFFARD, s. 17.

na postu vyslance v Londýně vystřídal Aokiho již v lednu 1895, čistě za účelem získat na japonskou stranu Británii, jakožto vhodného spojence proti ruské rozpínavosti. I osobní sympatie k zemím svého pověření byly mezi oběma muži dosti podobné. Kató choval k Británii obdiv již od doby, kdy zemi v roce 1883 poprvé navštívil, kdežto Satow byl mezi britskými politiky považován za odborníka na japonské záležitosti.¹⁴⁰

Změna vyslanců byla důležitá, protože lze konstatovat, že tím prakticky byla konstelace sil na Dálném východě po intervenci tří rozdělena mezi dva tábory. Na jedné straně stály Francie a Rusko, snažící se v oblasti prostřednictvím půjček Číně co nejvíce posílit svou pozici. A na straně druhé stály Velká Británie a Japonsko logicky oponující francouzsko-ruským snahám.¹⁴¹ Integritu „dálnévýchodního Trojspolku“ nahloďávalo jen Německo, jehož politika balancovala mezi oběma tábory. Intervence tří stála u počátku nového soupeření mezi velmocemi a v kombinaci s výsledky čínsko-japonské války může být vnímána jako první jiskra politické krize, která vzápětí na Dálném východě vypukla.

3.2. Boje o koncese v Číně

Jako hlavní oblasti soupeření mezi tábory francouzsko-ruským a britsko-japonským lze vymezit Koreu a Čínu. Pro Japonsko zůstávala centrem zájmů Korea, kde se ihned po konci čínsko-japonské války projevila kolize ruských a japonských zájmů. Čína pak byla tradiční sférou vlivu britské koruny, která zde krom Ruska čelila také zájmům francouzským.

Co se Koreje týče, Japonsko považovalo udržení vlivu v oblasti za svou zahraničně-politickou prioritu, neboť z jeho pohledu na něm závisela i hospodářská prosperita vlastního státu.¹⁴² Během čínsko-japonské války byla korejskému královskému dvoru vnucena dohoda, kterou Japonsko mohlo do korejské politické i vojenské administrativy jmenovat své poradce a v srpnu 1894 bylo definitivní připoutání se Korejského poloostrova k Japonsku dotvrzeno unitárně výhodnou spojeneckou smlouvou. Tou byla korejská zahraniční politika propojena s japonskou, zavazující se podporovat svého spojence ve válce proti Číně.¹⁴³ Zakončením japonských snah o přesunutí Koreje pod svůj patronát bylo vyvinutí diplomatického tlaku na krále

---

¹⁴⁰ NISH, s. 37.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 36.

¹⁴² BATTISTINI, Lawrence, *The Korean Problem in the Nineteenth Century*. In: Monumenta Nipponica 1/2, 8, 1952, s. 60.

¹⁴³ KRIŠTOFOVÁ, s. 93–94.

Kodžonga, který byl v lednu 1895 donucen vyhlásit reformní program simulující reformy Meidži. Avšak intervence tří utlumila výsledky veškerého japonského úsilí a souběžně prohloubila diplomatický rozkol s Ruskem, které zaplnilo mocenské vakuum, jež v Koreji vzniklo po vytlačení Číny. Veskrze se tak čínsko-japonské soupeření změnilo na soupeření japonsko-ruské.¹⁴⁴

Nová etapa „souboje“ o Koreu se začala udávat na pozadí rozdělovací se korejské politické scény, která byla rozštěpena na dvě základní kliky – projaponskou a proruskou. V čele proruského seskupení stála královna Mjongsong z rodu Min, kdyžto orientace na Japonsko byla ztělesněna osobou regenta Taewon'guna. Výsledkem soupeření mezi frakcemi byla vražda královny Mjongsong v říjnu roku 1895 a následná intronizace Taewon'gunova. Ten se okamžitě chopil reformního kurzu, jehož aplikace rezonovala s prudkým vývojem dalších událostí. Jedna z reforem nařizovala Korejcům ostříhání si jejich tradičních copů, což potlačovalo jejich národní identitu a pozitivní vztah k Japonsku.¹⁴⁵ K démonizaci japonských záměrů přispěla i skutečnost, že reformní poradci ze Země vycházejícího slunce vyžadovali kontrolu nad korejskými železnicemi, telegrafy a poštovní korespondencí.¹⁴⁶ V únoru 1896 vypuklo v Koreji povstání vyznačující se intenzivní agresivitou, snažící se demontovat reformní politiku. Král namísto rázného postupu zvolil azyl na ruském vyslanectví v Soulu, který mu nabídl ruský vyslanec Karl Ivanovič Weber.¹⁴⁷ Ten vzápětí podepsal dohodu se svým japonským protějškem, Komuro Jutaróem, ve které se shodli na tom, že je nutné, aby se král co nejrychleji vrátil do svého paláce a uklidnil situaci. Poté měly být také stanoveny normy pro umístění ruských a japonských jednotek v Koreji k zajištění klidu.¹⁴⁸ Právě zde se ukázaly přímé důsledky intervence, protože Japonsko bylo nyní vázáno i na zájmy cizích států, proto si je nedovolilo ignorovat, či jim přímo oponovat. Místo přímé akce, tak císařský dvůr zvolil diplomatický přístup a před schválením dalšího postupu požádal o radu sira Satowa, který Japonsku dle Salisburyho instrukcí doporučil jednat s Ruskem a dojít ke kompromisu. Ten byl nalezen v červnu roku 1896 a ztělesněn byl tzv. smlouvou Jamagata-Lobanov, nesoucí název svých signatářů, kteří se v Petrohradu dohodli na rovnosti zájmů mezi Ruskem a Japonskem na Korejském poloostrově.¹⁴⁹ Jako dělicí čára

---

¹⁴⁴ GORDON, s. 120.

¹⁴⁵ KRIŠTOFOVÁ, s. 99.

¹⁴⁶ BATTISTINI, s. 65.

¹⁴⁷ LENSEN, George Alexander, *Japan and Tsarist Russia. The Changing Relationships, 1875–1917*. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 3, 10, 1962, s. 340.

¹⁴⁸ KEENE, s. 526.

¹⁴⁹ NISH, s. 44.

sfér vlivu byla stanovena 38. rovnoběžka.¹⁵⁰ Komplex rusko-japonských smluv na okamžik v Koreji situaci uklidnil, avšak o zajištění trvalého míru v oblasti mluvit nelze. Celou situaci problematizovalo, že korejská otázka byla navázána na čínskou, a to skrze společné zájmy velmocí, které se různě proplétaly a střetávaly.

V Číně ponižující porážka a finanční zatížení prohloubily vnitřní krizi, čímž začala nejintenzivnější etapa tzv. hry o Říši středu, kdy mezi sebou velmoci začaly soupeřit o zisk nad posledními zbývajících oblastmi, kde čínský císařský dvůr ještě dokázal udržet svou autoritu.¹⁵¹ Rusko a Francie, které oproti Británii nedisponovaly námořní dominancí, se snažily posílit své postavení na pevnině. Determinantem ruského postupu bylo ovládnutí Mandžuska na severu Číny, kdežto Francie rozšiřovala kontrolu nad Indočínou a zabezpečovala svou pozici v hornaté jihočínské provincii Jün-nan (*Yunnan*).¹⁵² Čína byla degradována na podřadný prostor pro soupeření mezi světovými velmocemi, které spočívalo v zisku koncesí pro výstavby železnic, předhánění se v investování do čínských podniků a v kompetitivním závodu o privilegia. Dobový tisk mezinárodní činnost v Číně přirovnal ke „*krájení čínského melounu*“, přičemž největší kus si chtělo přivlastnit Rusko, které se dokázalo v nastalé situaci nejlépe zorientovat.¹⁵³

Ještě v roce 1895 byly z ruské strany podniknuty první kroky vedoucí k zajištění dominantního postavení na Dálném východě. Ruské impérium mělo přehled o stavu čínských financí, které byly z velké části v dlužném poměru k britským bankovním korporacím. Hlavním čínským donátorem byla britská Hongkongská a Šanghajská bankovní společnost (*The Hongkong and Shanghai Banking Corporation*), která Číně poskytnutím půjčky 4,5 miliónů liber umožnila v roce 1894 zahájení válečných operací. Čína se ale po konci války nenacházela v situaci, za které by byla schopna mezinárodní půjčky splatit. V roce 1895 tak právě Rusko pomohlo Číně uhradit dlužnou částku a vzápětí jí za spolupráce s Francií poskytlo půjčku další, jejíž suma činila 400 miliónů franků.¹⁵⁴ Bylo zřejmé, že poválečná situace v Číně byla pro Rusko skvělým instrumentem, který mohl být použit k posílení vlivu. I další rusko-čínská jednání vycházela z poválečného vývoje, konkrétně bylo jako další hnací síla využito ponížení, které Čína po konci války pocítila. Cítila se zklamána politikou Velké Británie, která jí

---

¹⁵⁰ PAINE, s. 51.

¹⁵¹ Hlavními účastníky ve hře o říši středu byly Británie, Francie a Rusko, svůj podíl na rozpadající se říši sledovaly i Spojené státy americké, Německo, Belgie, Španělsko, Itálie ale i Rakousko-Uhersko. Od roku 1895 do této hry vstoupil i naprosto nový účastník – Japonsko. KEAY, s. 490.

¹⁵² WOODHOUSE, s. 7.

¹⁵³ GIFFARD, s. 17.

¹⁵⁴ KRÍVSKÝ, SKŘIVAN, s. 270.

v době největší potřeby odmítla podat pomocnou ruku a zprostředkovat mírová jednání. Peking začal hledat záruky své bezpečnosti jinde.¹⁵⁵ V květnu 1896 se za tímto účelem v Petrohradě konalo jednání, kdy spolu u jednoho stolu *sub rosa* zasedli Li Chung-čchang a Sergej Witte. Výsledkem schůzky bylo nalezení koncensu vyhovujícího oběma stranám. Za záruky ochrany čínské říše před útokem ze strany Japonska dostalo Rusko právo železničních koncesí v Mandžusku a mohlo tak dokončit svůj projekt Transsibiřské magistrály, která měla být přes čínské území propojena s Vladivostokem. Li ale odmítl, aby za projekt plnou zodpovědnost převzalo čínské ministerstvo financí a tak byla *ad hoc* etablována Společnost východočínské dráhy, jež formálně byla produktem činnosti ministerstva financí, ale přesto byla ustanovena jako soukromý subjekt, čímž za své finance zodpovídala jen sama sobě.¹⁵⁶ Železniční koncese se vztahovala na 1000 mil železniční tratě, čímž se Rusko dostalo na první místo, co se otázky železničních koncesí týče.¹⁵⁷ V rámci zajištění bezpečnosti Čína také přislíbila otevřít všechny své přístavy pro ruské válečné lodě¹⁵⁸ a udělila ruským jednotkám právo dohlížet na výstavbu železniční sítě.¹⁵⁹ Witte poté text dohody předal Lobanovovi, který jej v upravené podobě předložil 3. června čínské delegaci. Lobanov prakticky pozměnil pouze jednu část, což svědčilo o tom, že úzké spojenectví s Čínou bylo *conditio sine qua non* pro prosazování ruských zájmů na Dálném východě. Obranný pakt byl totiž Lobanovem rozšířen na ochranu před útokem jakéhokoliv jiného státu, nikoliv pouze Japonska. Ještě v tentýž den pod smlouvu připojili své podpisy Li, Lobanov a Witte, čímž vstoupila v platnost.¹⁶⁰

Nutno podotknout, že ratifikací smlouvy vyvstal v oblasti obrovský konkurent britských zájmů, prohlubující hrozbu zahraniční izolace. V čínsko-ruské diplomatické hře byla zainteresována i Francie a v praxi tak Británie čelila spletité síti faktorů konkurujících obchodním zájmům impéria. Společnost východočínské dráhy byla rusko-čínská,¹⁶¹ její akcie patřily Rusko-čínské bance založené v roce 1895, přičemž pět osmin z akciového kapitálu podniku bylo vlastněno francouzskými bankéři.¹⁶² Slábnoucímu finančnímu vlivu britského impéria se dalo zabránit úvěrovou ofenzivou, avšak tato varianta se nedala provést za spolupráce s jediným vhodně se jevícím spojencem –

---

¹⁵⁵ BICKERS, s. 330–332.

¹⁵⁶ YARMOLINSKY, s. 90.

¹⁵⁷ PAINE, s. 44.

¹⁵⁸ LENSEN, s. 340,

¹⁵⁹ KEAY, s. 490.

¹⁶⁰ YARMOLINSKY, s. 91–92.

¹⁶¹ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 273.

¹⁶² BROŽ, s. 14–15.

s Japonskem. Bylo sice zmíněno, že se Japonsko stalo novým sympatizantem britských zájmů a politickým prostředkem k oslabení dopadů činnosti ostatních států na britský obchod v Číně, avšak i Země vycházejícího slunce po konci čínsko-japonské války čelila řadě vnitřních problémů. Vedle ekonomického zatížení byla země postižena vnitropolitickou krizí, která eskalovala v září 1896 pádem kabinetu Itóa Hirobumiho. Nastoupivší kabinet Macukaty Masajošiho musel svou pozornost soustředit spíše na soupeření mezi vnitropolitickými frakcemi a zahraniční politika na okamžik ustoupila na druhé místo. Japonsko se ocitlo na prahu politické nestability vyznačující se častými změnami na ministerských postech, což Británii na čas odradilo od aktivnější politiky vůči ostrovnímu císařství.¹⁶³ Jediným podniknutým krokem z japonské strany vůči Číně bylo podepsání nové obchodní dohody, kterou Japonsko získalo doložku nejvyšších výhod a vybuodovalo tím platformu, na které se do budoucna mohlo pokusit o užší zapojení se do hry o Říši středu. Šlo ale spíše o jakousi pojistku pro zajištění si možnosti vytváření budoucího politického tlaku, nežli o aktivní a k situaci adekvátní politiku.¹⁶⁴

Ke kulatému stolu tak bylo přizváno Německo, které z nového smluvního uspořádání mezinárodních vztahů také pociťovalo hmatatelné zklamání. Účast na intervenci nepřinesla německým zájmům žádné uspokojivé zisky a simultánně nebyla narušena ani spolupráce mezi Francií a Ruskem. Dalo by se říci, že se dostavil spíše pravý opak. Francouzsko-ruská spolupráce přiblížila Čínu jejich zájmům a zkomplikovala prosazování německých cílů. Možná oprávněně bývalý německý kancléř, Otto von Bismarck, přirovnal německou účast na intervenci ke „*skoku do tmy*.“¹⁶⁵ Již 23. března 1896 tak německé banky za spolupráce se svými britskými protějšky poskytly Číně půjčku 16 miliónů liber.¹⁶⁶ Z britské strany ale opět šlo pouze o spolupráci z rozumu, protože z pohledu obchodních zájmů měl společný postup s Německem jen jediný cíl a to oslabení ruského finančního vlivu.¹⁶⁷ Německo na druhé straně v půjčce vidělo i cíle politické. Jedním z vůdčích duchů německé zahraniční politiky byl od Bismarckova pádu (1890) přednosta politického odboru zahraničního úřadu, baron Friedrich von Holstein, který se netajil svým kladným postojem k úvahám o možném britsko-německém sblížení.¹⁶⁸ Právě Holsteinovo prizma ovlivňovalo i německé počínání si ve hře o Říši

---

¹⁶³ NISH, s. 46–48.

¹⁶⁴ PAINE, s. 38.

¹⁶⁵ LENSEN, s. 128.

¹⁶⁶ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 270.

¹⁶⁷ Leč v britské vládě zasedali politici, kteří byli v této době zastánci užšího britsko-německého politického sblížení jako například ministr kolonií Spojeného království, Joseph Chamberlain. DARWIN, s. 81.

¹⁶⁸ CHARMLEY, s. 227–228.

středu. Německo dlouhodobě považovalo za klíčové, aby si v rámci posílení své globální pozice zajistilo stabilní postavení v Číně a k dovršení těchto účelů neodmyslitelně patřil zisk strategického přístavu. Postup ale nyní musel být opatrný, protože Holstein kalkuloval primárně s britskými zájmy, které nemohly být ohroženy, pokud mělo být dosaženo sblížení obou zemí. Racionální záměr spočívající v zisku prosperujícího přístavu na jihu Číny, tak ustoupil ideálům politickým, které raději čekaly na příležitost k zisku jakékoliv jiné državy, jen aby nedošlo k narušení britské sféry vlivu.¹⁶⁹

Tato příležitost se naskytla 1. listopadu 1897, když v provincii Šantung (*Shandong*) byli zavražděni dva němečtí členové misijního institutu Společnost božího slova (*Societas Verbi Divini*).¹⁷⁰ Německý císař Vilém II. se rozhodl, že je potřebné přikročit k ráznému gestu a ještě v listopadu se německé jednotky vylodily u přístavu Čching-tao (*Qingdao*), které bylo ústředním opěrným bodem mořské zátoky Ťiao-čou (*Jiaozhou*) na jižním pobřeží Šantungského poloostrova. Vzhledem k rozložení sfér zájmů šlo o velmi dobrou pozici, protože celý prostor umožňoval aktivní kontrolu dění nejen v Žlutém a Pochajském moři, ale i v Korejské zátocě, čímž Německo mohlo narušit ruské pronikání, které doposud prakticky nenaráželo na žádný vážnější odpor. Čistě z podstaty věci se zdálo, že zisku přístavu nebude oponovat ani Británie, Salisbury byl navíc ze strany Německa ujištěn, že německá vláda nemá v úmyslu ohrozit mezinárodní obchod v oblasti.¹⁷¹ Zajímavý je také poznatek, že přístav Čching-tao byl dlouhodobě předmětem zájmu mnoha německých odborníků a jako vhodného kandidáta k zaboru jej doporučovali jak geografové, tak i stavební experti a admirálové. Jmenovitě byl jedním z hlavních proponentů zisku Čching-taa admirál Alfred von Tirpitz, který jej chápal jako skvělý opěrný bod pro vojenskou flotilu.¹⁷² Čínská strana nakonec podlehla německému tlaku a odsouhlasila pronájem zátoky Ťiao-čou Německu po dobu 99 let. Vedle toho Německo získalo právo na volnou výstavbu železnic, na svobodnou těžbu nerostných surovin v provincii a také mu bylo přislíbeno odškodnění za zavražděné misionáře.¹⁷³ Celá oblast byla prohlášena za koloniální území a byla svěřena pod správu německému

---

¹⁶⁹ OTTE, Thomas, *Great Britain, Germany, and the Far-Eastern Crisis of 1897 – 1898*. In: *The English Historical Review* 439, 110, s. 1159.

¹⁷⁰ BICKERS, s. 327.

¹⁷¹ NISH, s. 49.

¹⁷² SKŘIVAN, Aleš st., SKŘIVAN, Aleš ml., *Čínská krize 1897–1898. Pronájemy a sféry vlivu velmocí*. In: SKŘIVAN, Aleš a kol., *Hra o říši středu*, s. 93–95.

¹⁷³ WOODHOUSE, s. 7.

Císařskému námořnictvu (*Kaiserliche Marine*), v jehož rámci byl přístav využit k vytvoření základny pro Německou Východoasijskou eskadru.¹⁷⁴

Německý postup znamenal otřes tradičních vláken doposud opatrné zahraniční politiky a uvedl do chodu další události. Jako první zareagoval Petrohrad, který nabyl pocitu, že je potřeba na Číně dosáhnout náležité odměny za ruskou pomoc s ukončením čínsko-japonské války a rozhodl se situace využít k definitivnímu zisku Port Arturu, ke kterému již v prosinci roku 1897 připlula první ruská eskadra.¹⁷⁵ Své zájmy tím sledovala ruská vojenskostrategická klika ztělesněná velitelem Kaspického vojenského okruhu a novým ministrem války, Alexejem Nikolajevičem Kuropatkinem,¹⁷⁶ která tak zvítězila nad komerční klikou „mírového pronikání“, Sergeje Witta, jež v souvislosti s novou politikou vůči Port Arthuru dokonce pohrozil rezignací. Ta však přijata nebyla. Witte se v souvislosti s novým politickým kurzem svěřil německému vyslanci, princovi von Radolinovi, že se obává, že nová politika „je dětskou hrou, která bude mít katastrofální následky.“¹⁷⁷ Witte německý zábor považoval za mezinárodní loupež a britskému vyslanci v Petrohradě, O’Conorovi, se svěřil, že i kdyby Francie obsadila Chaj-nan (*Hainan*) a Japonsko anektovalo Wej-chaj-wej, tak by podobný zábor nikdy nepodpořil. Mimo jiné vyjádřil obavy, že zvyšující se aktivita Ruska by mohla vést k užšímu britsko-japonskému dorozumění, jež by nakonec mohl být stvrzeno aliancí.¹⁷⁸

Markýz Salisbury sice nevnímal zájmy Ruska a Velké Británie na Dálném východě jako striktně antagonistické, ale považoval za nutné, aby spolu obě dvě země našly společné slovo, co se sfér vlivu na Dálném východě týče, jinak by mezi státy mohlo dojít k újmě na mezinárodních vztazích.¹⁷⁹ Významný ruský politik a od roku 1901 ruský ministr zahraničí, hrabě Vladimír Lamsdorf, O’Conora ujišťoval, že ruský zábor není namířen proti Velké Británii, ani proti integritě Číny. Podle Lamsdorfa Rusko sledovalo prostý cíl zajištění si přístavu, ve kterém by mohlo bezpečně alokovat své lodě a tím posilovat svůj obchod s Čínou. Na druhé straně O’Conora varoval, že cílem jejich politiky je udržet svou přítomnost v Port Arthuru za každou cenu. Britský diplomat ale pochyboval o komerčních účelech záboru, protože pro tento cíl mohl posloužit i jiný

---

¹⁷⁴ BICKERS, s. 327.

¹⁷⁵ WOODHOUSE, s. 8.

¹⁷⁶ BROŽ, s. 39.

¹⁷⁷ YARMOLINSKY, s. 102–103.

¹⁷⁸ O’Conor Salisbury, 23. ledna 1898, GOOCH, George Peabody, TEMPERLEY, Harold (ed.), *British Documents on the Origins of the War* (dále jen BD), sv. I, *The End of British Isolation*, Londýn 1927, s. 7.

¹⁷⁹ Salisbury O’Conorovi, 17. ledna 1898, BD, sv. I, s. 5.

přístav, než zrovna strategicky umístěný Port Arthur a navrhl Salisburymu, že by bylo moudré ruskému záboru oponovat.¹⁸⁰

O'Connor navrhoval zábory ostatních velmocí vyvážit ziskem Čou-šanu, ale na návrh představitele asijského oddělení britského ministerstva zahraničí, Francise Bertieho byl pro zábor zvolen přístav Wej-chaj-wej, který ležel přímo mezi přístavy Port Arthurem a Čching-tao zaručoval tak kontrolu nad loděmi blížícími se k Pekingu a s tím i možnost mapování německé a ruské aktivity.¹⁸¹ Ke konečnému záboru přístavu ale došlo až v květnu 1898.¹⁸² Jako určitá komplikace totiž byla brána skutečnost, že Wej-chaj-wej byl podle mírové smlouvy z Šimonoseki okupován Japonskem, kde ale od ledna 1898 na postu ministerského předsedy opět zasedal Itó, který na čas utišil souboje mezi civilní a vojenskou politickou klikou a došel k závěru, že Japonsko se teď musí soustředit na hospodářskou stabilizaci a v zahraniční politice udržovat pokud možno neutralitu.¹⁸³ Situace byla v japonský prospěch vyřešena díky zdařilé spolupráci britských a německých bankovních subjektů, které společně poskytly Číně půjčku 16 miliónů liber. V březnu 1898 došlo v Londýně k finální transakci, kdy čínský vyslanec z výše zmíněné sumy poskytl svému japonskému protějšku 11 miliónů liber za vyklizení Wej-chaj-weje.¹⁸⁴ Jakmile přístav opustily poslední japonské jednotky, zabrala jej Velká Británie.

Zdálo se, že skrze Čínu došlo mezi Velkou Británií a Japonskem ke koncensu, který byl výhodný pro obě dvě strany, přesto mezi oběma ostrovními státy v roce 1898 panovala jistá nedůvěra. Dálnévýchodní krize byla prvním okamžikem, kdy spolu Velká Británie a Japonsko mohly spolupracovat, ale tato příležitost jim ušla.¹⁸⁵ Byla z velké části způsobena váháním na japonské straně, neboť Tokio nechtělo aktivně vstupovat do mezinárodní politiky, dokud nebyla plně vyřešena jeho poválečná rekonvalescence. Ta z velké části znamenala hlavně posilování válečných sil, přičemž v tomto směru Japonsko každoročně zvyšovalo výdaje.¹⁸⁶ Vedle toho bylo pro Tokio potřebné zabezpečit svou pozici ve všech oblastech, které spadaly do japonské oblasti zájmů. Lze říci, že to ve výsledku také měnilo postoj Velké Británie k Japonsku. Britská nejistota začala růst

---

¹⁸⁰ O'Connor Salisburymu, 19. ledna 1898, BD, sv. I, s. 14.

¹⁸¹ Bertieho memorandum, 14. března 1898, BD, sv. I, s. 17.

¹⁸² BICKERS, s. 327.

¹⁸³ KEENE, s. 537–538.

¹⁸⁴ NISH, s. 54.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 53.

¹⁸⁶ V listopadu 1895 byly výdaje na armádu navýšeny z 10 miliónů jenů na 53 miliónů jenů a podíl státního rozpočtu na armádu byl navýšen z 10 % na 30 %. Do roku 1903 měl být i zdvojnásoben počet divizí (z šesti na dvanáct). Dále měl být stav armády v době míru navýšen ze 70 000 mužů na 150 000 a v době válečného stavu pak z 275 000 mužů na 550 000. PAINE, s. 42.

v okamžiku, kdy se Japonsko rozhodlo získat výsadní práva v čínské provincii Fu-t'ien (*Fujian*), která poskytovala azyl disidentským kruhům stále se vzpírajícího Tchajwanu.¹⁸⁷ Tento krok totiž Rusko pochopilo jako signál hlubší japonské zainteresovanosti v Číně a rozhodlo se skrze obnovený japonský zájem vyřešit doposud kontroverzní situaci v Koreji. Cílem bylo uspokojit japonské ambice v oblasti, uklidnit mezinárodní napětí vzniklé z dosavadního rusko-japonského soupeření a posílit ruské postavení v Mandžusku, které nyní kvůli britské přítomnosti v Žlutém moři mohlo být narušeno.¹⁸⁸

Ihned po zaboru Port Arthuru na přelomu března a dubna 1898 Rusko přistoupilo k modifikaci smlouvy Jamagata-Lobanov a 25. dubna bylo postavení Koreje přehodnoceno smlouvou Niši-Rosen, kterou Japonsko a Rusko přistoupily k vzájemnému nezasahování do korejských vnitropolitických otázek a Rusko samotné ze země stáhlo své poradce.¹⁸⁹ To bylo provedeno v součinnosti s přijetím modelu tzv. *ManKan Kokan*, podle kterého Rusko uznalo Koreu jako japonskou sféru vlivu a Tokio na druhé straně stejným způsobem začalo tolerovat ruský zábor Port Arturu a jeho přítomnost v Mandžusku. Díky této úmluvě dostaly japonské ekonomické zájmy zelenou a Tokio začalo v oblasti posilovat svůj hospodářský vliv a obchodní práva. Do roku 1903 zde Japonci získali dominantní postavení.¹⁹⁰ Právě rusko-japonská aktivita v britských očích zpochybnila japonskou neutralitu. Salisburyho kabinet se ve stejné době dožadoval japonského souhlasu s obsazením Wej-chaj-weje, ale Tokio reagovalo jen nicneříkajícími notami. Itó čelil složité situaci, za které chtěl zachovat zdání, že se Tokio nepřiklání ani k ruské, ani k britské straně, ale současně jeho kabinet nemohl ignorovat možnost posílení své pozice v Koreji.¹⁹¹ Rozřešení situace může být připsáno na vrub japonskému vyslanci v Londýně, Katóvi, který celou situaci ohledně střetávání se velmocenských zájmů v Žlutém moři vnímal jako vhodnou příležitost k britsko-japonské kooperaci a v květnu 1898 přesvědčil politické činitele v Tokiu, aby při vyklízení Wej-chaj-weje vojenští důstojníci nedemontovali obranné body a kasárny, ale osobně je předali britské straně. V duchu polarizované politické scény Japonského císařství se návrh setkal s dvojitou odezvou. Itó byl vůči přenechání ubikací skeptický, ale vojenská klika jej přijala kladně,

---

¹⁸⁷ PAINE, s. 44.

¹⁸⁸ NISH, s. 57–60.

¹⁸⁹ POOLEY, A. M. (ed), *The Secret Memoirs of Count Tadasu Hayashi*, London 2002, s. 93–97.

¹⁹⁰ KRIŠTOFOVÁ, s. 101–102.

¹⁹¹ KEENE, s. 535–538.

protože chovala určité sympatie vůči Británii, které byly stejnou měrou shodné s antipatiemi vůči Rusku.¹⁹²

O boji o koncese v Číně se mnohdy hovoří jako o krizi na Dálném východě. Podstatné pro obsah této práce je důležité, že se do „hry“ byt' v omezené míře zapojilo i Japonské císařství, které se díky zvyšujícímu se stavu armády a politickému angažmá začalo doopravdy profilovat jako velmoc a v souvislosti s uklidňováním vnitropolitické scény začalo samo chápat potřebu mezinárodní spolupráce. Na druhé straně krize určitě přispěla i k dialogu o revizi politiky skvělé izolace, po jejíž úpravě začalo volat stále více a více politických reprezentantů britské koruny. V této souvislosti je potřebné přiblížit situaci na mezinárodním poli ke konci 19. století, během které byla Británie zalarmována několika událostmi, které ji donutily hledat trvalý *modus vivendi* na celosvětové úrovni. Současně to bylo právě na konci 19. století, kdy se v Japonsku začala stabilizovat politická scéna, což umožnilo vytvoření větší iniciativy na mezinárodním poli. Po roce 1898 prakticky až do vypuknutí Boxerského povstání o rok později panoval ve východní Asii relativní klid, který mohl být využit k posílení britsko-japonské spolupráce. Je však důležité alespoň přibližně vysvětlit základní vlivy, které utvářely ochotu k užšímu britsko-japonské sblížení z obou dvou stran.

3.3. Mezinárodní scéna v letech 1898–1900

V červnu 1898 zasedl v Tokiu nový kabinet Ókumy Šigenobuji, který přehodnotil dosavadní opatrný přístup a přistoupil k politickému životu s přesně definovanými požadavky. Za prvé šlo o první kabinet, který byl sestaven okolo jedné politické strany a to strany konstituční (*Kensei-tó*), která vznikla spojením odpadlíků ze strany liberální (*Jiyú-tó*) a pokrokové (*Shimpó-tó*). Čímž došlo k dočasnému otupění konfrontací mezi civilní a vojenskou klikou.¹⁹³ Za druhé šlo o kabinet, který otevřeně vyjadřoval sympatie vůči britské politice. Personifikací tohoto postoje byl samotný Ókuma, který ve své osobě sloučil pozici premiéra a ministra zahraničí a měl tak prakticky volné ruce v prosazování svého probritského postoje.¹⁹⁴

Ókumova anglofilní doktrína může být prvně vysledována v jeho přístupu k Číně. Souboj o koncese podtrhl jednak čínskou zaostalost, jednak také letargii císařského dvora,

---

¹⁹² NISH, s. 60–62.

¹⁹³ KEENE, s. 538.

¹⁹⁴ NISH, s. 53.

kteřá přímo souvisela se závislostí na vůli zahraničních institucí a mezi intelektuálními kruhy rostla obava, že Čína brzy bude sdílet osud Afriky a stane jen kusem půdy, který si mezi sebou přerozdělí ostatní mocnosti. Přímým požadavkem doby tak byla touha po změně. Císař Kuang-sü (*Guangxu*) byl zastáncí progresivních kruhů donucen v červnu 1898 k vyhlášení reformního programu známého jako Sto dní reform, který byl inspirován japonským vzorem. Do jeho čela byl postaven představitel reformních společenských procesů, Kchang Jou-wej (*Hong Yauh-waih*), který ze své nové pozice v tomto směru požádal o pomoc Japonsko.¹⁹⁵ Avšak Ókuma se před přijetím patričního stanoviska obrátil na Velkou Británii. Záměrem jeho rozhodnutí bylo dosáhnout japonského dohledu nad modernizací čínské armády, kdyžto Británie měla z jeho pohledu zaujmout pozici reformátora čínské námořnictva, čímž by došlo k užší kooperaci mezi oběma státy.¹⁹⁶ Londýn návrh uvítal kladně, ale dveře ke společné akci byly zavřeny v listopadu 1898, kdy palácový převrat odňal Kuang-süovy pravomoci a přesunul je do rukou jeho tety císařovny-vdovy Cch'-si (*Cixi*). Císař Kuang-sü byl zavřen do domácího vězení, reformní politici byli zatčeni a staronová císařovna se přiklonila ke konzervativnímu kurzu.¹⁹⁷

Prostor pro kompenzaci Ókumaova neúspěchu otevřela španělsko-americká válka o Filipíny v roce 1898. Leč zde Ókuma v jistém smyslu kopíroval politiku svého předchůdce, Itóa Hirobumiho, a v době nástupu do svého úřadu vyhlásil neutralitu, stále však sledoval potřebu do konfliktu alespoň diplomaticky zasáhnout a využít jej jako eventualitu k posílení vztahu s Británií. Vhodná chvíle nastala v srpnu 1898, když obě válčící strany vyhlásily příměří. Ókuma krátce poté navrhl, aby byly Filipíny do budoucna společně spravovány Japonskem, Spojenými státy americkými a Velkou Británií.¹⁹⁸ Tím by mohlo dojít k uspokojivému kompromisu – Tokiu by se podařilo propojit britskou politiku s japonskou a zredukovat americkou přítomnost v Tichém oceánu, která v Zemi vycházejícího slunce budila nervozitu.¹⁹⁹ V tomto případě se ale Londýn s myšlenkami japonského ministerského předsedy rozcházel, protože během

---

¹⁹⁵ KEAY, s. 490–492.

¹⁹⁶ NISH, s. 68.

¹⁹⁷ KEAY, s. 492–493.

¹⁹⁸ NISH, s. 67.

¹⁹⁹ Část japonské parlamentu nelibě nesla rostoucí americkou přítomnost v Tichém oceánu. Je důležité poznamenat, že Spojené státy americké také měly určité zájmy v provincii Fu-ťien, která souvisela s Tchaj-wanem, který zůstal zájmem v očích Američanů již od dob mise komodora Perryho. Vedle Tchaj-wanu bylo Tokio zalarmováno i situací na Havaji, který v důsledku vnitřních sporů požádal Spojené státy o anexi území. Kvůli japonské menšině na Havajských ostrovech se ozývaly i hlasy vyzívající k intervenci. GIFFARD, s. 19.

konfliktu od začátku podporoval Spojené státy americké a odmítal Američanům upřít jejich zisk.²⁰⁰

Přítomnost Američanů na Filipínách oslabilu pozici Ókumově vládě, která již tak čelila ostré kritice za neschopnost čelit opětovným třenicím mezi liberální a progresivní frakcí, jež nabyly na intenzitě natolik, že je kritizoval i sám císař. To vše v říjnu 1898 přispělo k pádu Ókumova kabinetu.²⁰¹ Jisté ale je, že i navzdory krátkému působení dokázala jeho konstituční strana načrtnout schéma budoucích paradigmat, která za svá velmi rychle přijala značná část japonského politického spektra. Nastoupivší kabinet Jamagataův do křesla ministra zahraničí posadil Aokiho Šúzoa, který byl, jak již bylo zmíněno na počátku kapitoly, proslulý germanofil, ale od roku 1898 sdílel s ostatními politiky jeden nový a podstatný rys. Tím byl viditelný příklon k Velké Británii a na druhé straně také odpor k ruské politice, což jsou normy, které Ókuma za pouhých pět měsíců dokázal vtisknout do základního charakteru Tokijských rozhodovacích orgánů.²⁰²

Jamagata si v roce 1898 již uvědomoval limity japonské politiky a prakticky rozřešil soupeření mezi civilní a vojenskou správou příklonem ke kurzu, na který Japonsko vstoupilo po intervenci tří tj., že dokud nebude dokončena militarizace, je třeba krotit mocenské megalomanství.²⁰³ Jeho kabinet se pokoušel hlavně o zisk reputace mezi západními státy a to skrze adekvátní politiku, která souvisela s oblastmi japonského zájmu, ale nevyžadovala žádné ráznější akce, které by mohly zatížit státní rozpočet. Jednou z těchto oblastí zůstávala provincie Fu-ťien, kde Japonsko dostalo příležitost spolupracovat s Velkou Británií v únoru 1899, když Itálie projevila zájem o sousedící provincii Če-ťiang (*Zhejiang*). Italský zájem se totiž vedle blízké provincie Fu-ťien dotýkal i britských zájmů podél toku Modré řeky a tak spolu oba dva státy konzultovaly svá stanoviska. Britská i japonská strana se shodly na tom, že italská přítomnost neohrožuje jejich zájmy, ale každá k tomuto porozumění došla z jiných důvodů. Co se Japonska týče, tak Aoki zábor zprvu odmítal, protože japonská přítomnost v provincii Fu-ťien nabízela prostor pro budoucí expanzi právě do Če-ťiang, ale nakonec ustoupil britskému stanovisku, které si kladlo za cíl Itálii přiblížit svým zájmům. V konečném

---

²⁰⁰ Samotné britsko-americké vztahy byly krátce před vypuknutím války pošramoceny sporem o vytyčení hranic mezi Britskou Guyanou a Venezuelou, kdy Spojené státy obvinily Británii z porušování Monroeovy doktríny. Další ochlazení vztahů tak bylo nežádoucí. MACMILLAN, s. 40–42.

²⁰¹ KEENE, s. 540–546.

²⁰² NISH, s. 69.

²⁰³ GIFFARD, s. 17.

důsledku je tak japonský krok vzhledem k anglofilnímu zaměření Jamagataova kabinetu pochopitelný, ale mnohem podstatnější je britský přístup.²⁰⁴

Británie totiž potřebovala s Itálií udržovat kladné vztahy kvůli koloniálním třenicím v Africe. Itálie byla podobně jako Japonsko prostředkem k vyvážení tlaku vyvíjeným ze strany ostatních mocností v Africe. Zde hlavně ze strany Francie, jejíž trikolóra vlála nad podobně velkým územím, jako britský *Union Jack*. Británie tak soustavně podporovala zájmy Říma v Africe. Nejvíce pak v Etiopii, kde Itálie sledovala jisté koloniální cíle již od roku 1885. Leč zde italská pýcha utřžila v roce 1896 těžkou ránu porážkou se silami habešského císaře u Aduy, stále byla důležitým subjektem opozičního tlaku francouzsko-ruského spojení, které do vývoje v oblasti nemálo zasahovalo.²⁰⁵ Právě v Africe britská koruna ke konci 19. století čelila dvěma zásadním krizím, které v kontextu mezinárodní politiky přispěly ke zrychlení tempa ukončení „skvělé izolace“ a v určité míře také ke spojení s Japonskem. První vážnou událostí byla Fašodská krize v roce 1898, druhou pak počátek druhé búrské války o rok později.

Fašodská krize byla vyvrcholením britsko-francouzského soupeření v Africe, které dlouhodobě vedlo ke konfrontaci už čistě z principu, že britské panství se rozpínalo severojižně tj., od Středozemního moře ke Kapskému Městu, kdyžto francouzské zase západovýchodně, čili od Senegalu k Džibutsku.²⁰⁶ Průsečíkem soupeření se stala Fašoda, malá výspa v Súdánu, kde se právě v roce 1898 setkaly jak britské, tak francouzské koloniální jednotky sledující totožný cíl a to sice zabránění oblasti ve jménu svých státních zájmů. Francouzský ministr zahraničí, Théophile Delcassé, se netajil svým protibritským přístupem a ozbrojil se pejorativní rétorikou, kterou začal zpochybňovat britské nároky na Egypt. Situace byla natolik vážná, až hrozilo, že diplomatický konflikt přeroste ve válku.²⁰⁷ Francie však nenalezla podporu u svého ruského spojence, který jí pouze obrátil stejnou měrou a to sice, když Francie v roce 1898 nepodpořila ruský zábor Port Arturu. Delcassé usoudil, že malá výspa u Súdánu nestojí za lidské životy a ustoupil. Sic Francie složila zbraně, to samé se nedá říci o Delcassému a jeho protibritskému verbálnímu arsenálu, což v Británii způsobovalo značné obavy.²⁰⁸

Druhá búrská válka na druhé straně byla výsledkem dlouholetého sporu mezi britskými přistěhovalci a Búry, tedy potomky původních evropských protestantských

---

²⁰⁴ NISH, s. 70–74.

²⁰⁵ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 227–237.

²⁰⁶ MACMILLAN, s. 131.

²⁰⁷ CLARK, s. 153–155.

²⁰⁸ CHARMLEY, s. 267–8.

kolonialistů, kteří opustili Kapsko a založili své vlastní republiky – Transvaal a Oranžský svobodný stát, které se pak v reakci na britskou rozpínavost spojily do federace. Jednou z hlavních příčin sporu mezi Búry a Brity byly nálezy diamantových polí a zlatých těžišť v roce 1886, které mezi oba tábory zasadily klín, jenž začal ohrožovat britské obchodní zájmy v oblasti. Celý spor pak v roce 1899 vyústil v ozbrojený konflikt.²⁰⁹ Krize vedla k razantnímu ochlazení britsko-německých vztahů, neboť Německo samotné mělo v Transvaalu své hospodářské zájmy, které nehodlalo ohrozit. Postavení Londýna bylo zhoršeno i přístupem samotného Viléma II., který Británii vyhrožoval vznikem kontinentální koalice namířené proti britským aspiracím. Největší pobouření na mezinárodní scéně ale vyvolal až jeho telegram, kterým císař gratuloval búrskému prezidentovi Paulovi Krügerovi k tomu, že dokázal vzdorovat britskému tlaku. Reakce se dostavila v podobě vzednutí se obrovského protiněmeckého citění ze strany britského veřejného mínění. A leč Salisbury i navzdory této mezinárodní krizi stále považoval „skvělou izolaci“ za nejlepší prostředek zahraniční politiky, veřejné mínění již jeho názor nesdílelo. Přijalo stanovisko, že „skvělá izolace“ je anachronismem a začalo vyjadřovat frankofilní názory, poněvadž právě normalizace vztahů s Francií byla chápána jako vhodné východisko z mezinárodní krize. Tyto názory se rychle přesunuly i na novinářský sektor, který začal volat po odstranění britsko-francouzských koloniálních sporů, a některé tiskoviny razily názor, že je třeba najít nějakou společnou řeč i s Petrohradem.²¹⁰ Tendence zdola vyzývající k revizi politiky skvělé izolace ale narážela paradoxně na veřejná mínění ostatních států, která s Búry sympatizovala. Británie na mezinárodním kolbišti ztrácela podporu, podobně jako markýz Salisbury na tom domácím. Samotná královna Viktorie označila politiku skvělé izolace za nebezpečnou a k situaci v Evropě se vyjádřil i předseda dolní komory a mimo jiné premiérův synovec, Arthur Balfour, který varoval, že „*Británie je izolována a musí se s tím něco udělat.*“²¹¹

To, že „se s tím něco musí udělat“ zdůraznilo i Boxerské povstání namířené proti rostoucímu vlivu cizinců vypuknuvší v roce 1899 v Číně. Epicentrem povstání se stala provincie Šantung, která byla po staletí jakousi čínskou Mekkou, jejíž aura byla narušena vstupem cizinců. V šantungské vesničce Jen-tchaj (*Yantai*) se nacházelo důležité poutní místo, neboť se zde narodil jeden z největších čínských myslitelů, Konfucius. Obsazení

---

²⁰⁹ CAIN, P. J., HOPKINS A. G. *The Political Economy of British Expansion Overseas, 1750–1914*. In: *The Economic History Review* 4, 33, 1980, s. 487.

²¹⁰ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 251–253.

²¹¹ CHARMLEY, s. 240.

této posvátné provincie Němci bylo hlavním podnětem k vypuknutí prvního organizovaného odporu vůči zintenzivňující se aktivitě cizinců.²¹² Povstání dostalo jméno podle znaku sevřené pěsti, kterým se identifikovala společnost Pěsti ve jménu míru a spravedlnosti (*I-che-čchüan*), pod kterou nepokoje metastázovaly do oblasti celé severní Číny.²¹³ Do jejich hledáčku se dostávali hlavně misionáři, christianizovaní Číňané a samozřejmě všichni lidé cizího původu. Povstání mělo silně xenofobní nádech, díky čemuž jej podporoval i Peking, který v něm spatřil příležitost k oslabení zahraničního vlivu v zemi. Samotná císařovna-vdova v létě 1900 povolila boxerům vstup do Pekingu, jehož výsledkem se stalo obležení diplomatické čtvrti. Událost připoutala pozornost všech zahraničních interesentů na Peking a vyžádala si nutnost mezinárodní intervence, kterou Británie nemohla odbít svou tradiční neutralitou. Otázka intervence pro ni však byla za situace, kdy její zájmy byly vázány i v jižní Africe poměrně komplikovanou záležitostí.²¹⁴

Búrská válka a boxerské povstání ukázaly, že politika skvělé izolace je dále neudržitelná. Bylo nad britské síly vzdorovat Francii v Africe a současně Rusku ve střední Asii a na Dálném východě. Ostatně již během búrské války se fakticky prokázalo, jak nebezpečná je pro Británii absence stálého mezinárodního spojení. A to sice když v důsledku přesouvání jednotek do jižní Afriky zůstala severní část Indie, tzv. perly impéria, téměř nechráněna.

Vedle strategických důvodů byly podstatné i důvody ekonomické. Pozice Velké Británie na mezinárodním obchodu byla oslabována protekcionistickými ekonomickými trendy. V roce 1892 Francie zavedla nový celní sazebník (*Loi Méline*), kterým uvalila cla na výrobky dovážené do francouzských kolonií. Německo začalo v druhé polovině 90. let praktikovat koncept *Mittleuropa*, jež se snažil o vytvoření užšího ekonomického systému ve střední Evropě, který by byl propojen celní unií, v níž by dominoval německý vliv. Toto schéma bylo namířeno hlavně proti obchodním zájmům Ruska, Británie a Spojených států amerických ve střední Evropě.²¹⁵ Mimo to klesaly ceny několika vývozních artiklů, jako byly vlna a pšenice, což se nejvíce podepsalo na Austrálii, jež začala pracovat na svém vlastním celním sazebníku.²¹⁶ Rozšiřovala se nerovnováha mezi

---

²¹² ELLIOTT, Charles Burke, *The Shantung Question*. In: *The American Journal of International Law* 4, 13, 1919, s. 687–688.

²¹³ BICKERS, s. 342.

²¹⁴ KEAY, s. 394–395.

²¹⁵ LOBELL, Steven, *Britain's Paradox. Cooperation or Punishment Prior to World War I*. In: *Review of International Studies* 2, 27, 2001, s. 175.

²¹⁶ JOHNSON, s. 68.

vývozem a dovozem a propadala se i výnosnost lodní dopravy. V roce 1860 činil britský podíl na světovém trhu 25 %. K roku 1900 se propadl na 20 %.²¹⁷ Mezi lety 1870 až 1900 se britský hrubý domácí produkt propadl o 7 % a o 19 % klesl britský import do Evropy i do Spojených států amerických. Kompenzaci britské impérium našlo v jižní Africe a v Asii, kam import naopak stoupl o 38 %.²¹⁸ Tím stoupla i potřeba tyto oblasti zabezpečit.

Klíč k rozřešení situace se nabízel téměř sám, stačilo využít dobové atmosféry, která vytvořila prostředí, za kterého šlo oslabit francouzsko-ruskou alianci a nalézt ve světě nového spojence. Co se Francie týče, začal Westminster brát ohledy na veřejné mínění a praktikovat politiku sbližování. Mnohem větší problém nastal v případě Ruska, u kterého se britská koruna také snažila o vhodný diplomatický dialog, ale narážela na nedůvěryhodné ruské diplomaty, kteří byli svými britskými protějšky obviňováni z falešného jednání.²¹⁹ Vrcholem Salisburyho pokusů o normalizaci vztahů s Ruskem byla dohoda Scott-Muravjev z roku 1899, kterou Británie uznala zájmy Petrohradu na sever od Velké čínské zdi, Rusko souhlasilo, že nebude usilovat o zisk železničních koncesí v oblasti Modré řeky a oba dva státy se zavázaly k respektování čínské suverenity.²²⁰ Ale i toto ujednání naráželo na ruskou rozpínavost, poněvadž Petrohrad využil situace, kdy Británie měla spoutané ruce jižní Afrikou, což se v souvislosti s Boxerským povstáním jeví jako skvělý prostředek posílení svého vlivu v Číně. Neutichalo ani ruské angažmá na ostatních světových periferiích. Rusko již v roce 1900 mělo plány na výstavbu železniční tratě z Orenburgu do Taškentu, čímž mohlo posílit svůj vliv v Turkestánu a svou pozici posilovalo i v Afghánistánu, kde po smrti emíra Abdurrahmána Chána v roce 1901 nastala velmi nejistá situace. Touto dobou carská politika vyřešila i patovou situaci britsko-ruského soupeření v Persii a to když zemi poskytla půjčku na stabilizaci domácí situace. Podmínkou však bylo, že Persie nesmí po dobu následujících deseti let přijmout půjčku od jiného státu.²²¹ Do povědomí britské politiky se dostala i informace, že Rusko se chystá obsazení města Bunder Abbas a přilehlých ostrovů.²²²

Právě zvyšující se tlak ruských imperiálních ambic Británie vnímala jako mnohem naléhavější hrozbu, než spor o polorozpadlou výspu ve Fašodě. Začala se tak více

---

²¹⁷ DARWIN, s, 314–16.

²¹⁸ CAIN, P. J., HOPKINS A. G., s. 484.

²¹⁹ CLARK, s. 159.

²²⁰ Salisbury Bax-Ironsideovi, 30. 4. 1899, BD, sv. I, s. 40–41.

²²¹ MONGER, George, *The End of Isolation. British Foreign Policy 1900–1907*, London 1963, s. 3–7.

²²² LANGER, William, *The Diplomacy of Imperialism, 1890–1902*, London 1951, s. 752.

sblížit s Japonskem, které podobně jako Británie proti ruským ambicím vystupovalo a dělalo vše v rámci svých možností, aby jej oslabilo.²²³ V roce 1899 tak na aktuálnosti nabyla zpráva britského vyslance v Tokiu, sira Satowa z roku 1895, kterou při příležitosti ukončení čínsko-japonské války odeslal vojenskému atašé v Peking, kapitánovi Alfrédovi Cavendishovi, sdělující mu „*Japonsko bude mít bezpochyby silnou flotilu, což bude protiváha k Rusům a naše výrazná výhoda. Je nezbytné, abychom z Japonska udělali našeho spojence.*“²²⁴ Pro dohodu s Japonskem se kladně vyjadřovala i britská admirálie, která vycházela ze strategických dat. Japonsko na disponovalo šesti bitevními loděmi a tím, jak neustále navyšovalo své stavy, tak se stávalo dominantní námořní silou v oblasti. Británie měla na Dálném východě čtyři bitevní lodě. Kdyby spolu britské a japonské námořní síly začaly spolupracovat, nabyly by v oblasti dominantní postavení. Společně by disponovaly jedenácti bitevními loděmi, čímž by přecíslily součet ruských a francouzských sil, který se rovnal devíti lodím.²²⁵

Vedle Japonska a Francie ale existovala ještě jedna varianta přístupu k ukončení skvělé izolace. Dne 30. listopadu 1899 došlo k podstatnému kroku, který měl změnit dosavadní politickou orientaci zahraniční politiky. V ten den Joseph Chamberlain v Leicesteru vystoupil s projevem, ve kterém politiku skvělé izolace odsoudil a vyzval nejen k jejímu ukončení, ale představil svůj vlastní návrh, který měl vytvořit „*nový trojspolek mezi teutonskou rasou a dvěma skvělými atlantickými větvemi anglosaského národa, který bude hybnou silou budoucnosti celého světa.*“²²⁶ Závěr 19. století nezpochybnitelně mluvil proti britským záměrům, což Británii donutilo k přehodnocení mezinárodní politiky a vedle hledání kompromisu s Francií a Ruskem, také začalo hledání východisek k nalezení vhodného spojence. Napříč britským politickým spektrem tak byli skloňováni tři hlavní kandidáti – Spojené státy americké, Japonsko a Německo.

Právě druhá búrská válka a boxerské povstání byly základními determinanty britského přístupu ke všem možným kandidátům na vhodného spojence. Ač jde o události, které se odehrály na rozdílných kontinentech, stále je spojoval specifický vztah k Británii, což pak v konečném důsledku ovlivnilo přístup Velké Británie k světové politice. Bylo potřebné najít postup, který by uklidnil protibritské nálady vyplývající

---

²²³ DARWIN, s. 83–84.

²²⁴ OTTE, Thomas, *The China Question. Great Power Rivalry and British Isolation, 1894–1905*, New York 2007, s. 71.

²²⁵ Rusko mělo v oblasti pět bitevních lodí, tři byly ve výstavbě. Francie pak jednu bitevní loď. STEINER, Zara, *Great Britain and the Creation of the Anglo-Japanese Alliance*. In: *The Journal of Modern History* 1, 31, 1959, s. 29–31.

²²⁶ MACMILLAN, s. 44–45.

z konfliktu v Jižní Africe a současně zajistil bezpečnost britským zájmům na Dálném východě. Proto je třeba situaci v Africe a na Dálném východě chápat jako jeden celek, jako jednotnou zkoušku skvělé izolaci, která v jejím důsledku začala čelit krizi.

4. Hledání východisek

4.1. Teutonský sen Josepha Chamberlaina

Joseph Chamberlain, od roku 1895 ministr kolonií Spojeného království, byl jedním z představitelů germanofilské kliky westminsterské politiky. Mezi další významné představitele tohoto kurzu patřili Henry Charles, pátý markýz z Lansdowne (od roku 1900 ministr zahraničí) a vévoda z Devonshiru. Z německé strany pak měl výrazný vliv na formulaci diskuze o britsko-německé alianci baron Hermann Freiherr von Eckardstein, který dlouhodobě působil jako první tajemník německého vyslanectví v Londýně.²²⁷ Obecně existovalo mnoho faktorů, které mluvily ve prospěch britsko-německého spojení. Jeden stát dominoval evropskému kontinentu, druhý světovým mořím a jejich zájmy se tak mohly skvěle doplňovat, obzvláště když sdílely společného rivala – Francii. Británie i Německo se navzájem obdivovaly co se kulturní a vědecké oblasti týče a byly k sobě spjaty i rodinnými vazbami.²²⁸ Samotná královna Viktorie pocházela ze dvou německých dynastií. Po otci z Hanoverské a po matce ze Sasko-Koburské, její manžel Albert Sasko-Kobursko-Gothajský byl zároveň jejím bratrancem a ostatně i německý císař Vilém II. byl jejím vnukem.²²⁹

V neposlední řadě se aliance s Německem politickým kruhům okolo Chamberlaina jevila jako jediná reálná varianta, protože možnost užších vztahů s druhým kandidátem čili se Spojenými státy americkými, narážela na postoj premiéra Salisburyho, který byl jednou z ikon vysoké britské aristokracie. Z této pozice logicky opovrhoval moderními demokratickými systémy, které považoval za ničitele starých pořádků. Spojené státy prakticky ztělesňovaly vše, čím Salisbury pohrdal. Dle něj byly materialistickým a pokryteckým uskupením, které v sobě nemělo špetku cti. Mimo jiné se Salisbury obával americké rozpínavosti a rostoucí hospodářské síly a několikrát během svého života vyjádřil lítost nad tím, že Londýn v době americké občanské války nepodpořil jižanské „gentlemany“.²³⁰ Současně ani Spojené státy americké neměly zájem na vstupu do evropské politiky, což pochopitelně vycházelo z jejich vlastního konceptu

---

²²⁷ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 294.

²²⁸ MACMILLAN, s. 51–55.

²²⁹ McLEAN, Roderick, *Kaiser Wilhelm II and the British Royal Family. Anglo-German Dynastic Relations in Political Context, 1890–1914*. In: *History* 86, 284, 2001, s. 479.

²³⁰ MACMILLAN, s. 31–34.

izolace od dění na starém kontinentě.²³¹ K jedinému porozumění, ke kterému mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými došlo, bylo podepsání dohody Hay-Pauncefote v listopadu 1901, kterou Spojené státy získaly právo na dokončení Panamského průplavu. Dohoda měla ale spíše ekonomické konotace, nežli politické. Velká Británie držela americké akcie v hodnotě dva a půl biliónů dolarů a potřebovala se Spojenými státy udržovat dobré vztahy. Uznání jejich dominance ve Střední Americe bylo jedním z možných způsobů udržení kladného kurzu.²³²

Ať byl Salisburyho postoj ke konceptu „teutonské aliance“ jakýkoliv, jednání s Německem začala probíhat za situace, kdy premiérův vliv již pomalu slábl. Svými kolegy byl dlouhodobě kritizován za svůj pasivní postoj, který tradičně chápal skvělou izolaci jako letitou praxi a odsuzoval jakoukoliv intervenci, která byla dle Salisburyho dílem avanturistických vojáků, kteří „*kdyby dostali plné pravomoci, byli by schopni trvat na obsazení měsíce, aby nás ochránili před Marsem.*“²³³ Kritizován byl i za svůj věk (přeci jen v roce 1900 mu již bylo sedmdesát let), který dle Chamberlaina oslaboval premiérovou úsudky.²³⁴ Salisbury začal *de facto* opouštět politický život již v roce 1899, kdy byl stále více konsternován zhoršujícím se zdravotním stavem svém ženy. Ve volbách v září roku 1900 sice obhájil své premiérské křeslo, ale tou dobou již byl v otázkách zahraniční politiky stále více slyšet hlas jeho synovce, Arthura Balfoura, který Chamberlainově snaze o prolomení skvělé izolace nekladl takový odpor, jako jeho strýc. Ostatně to byl právě Balfour, který za spolupráce s podsekretářem ministerstva zahraničí, Georgem Nathanielem Curzonem, prvním markýzem Curzonem v roce 1898 prosadil zabránění Wej-chaj-weje. Kdyby iniciativa na Dálném východě měla zůstat v rukou markýze Salisburyho, pravděpodobně by k záboru nedošlo.²³⁵ Rok 1900 také Salisburymu odňal monopol na řízení zahraniční politiky, která přešla pod Henryho Charlese, pátého markýze z Lansdowne, který byl jednání o alianci nakloněn, neboť nna ěm dle něj stála bezpečnost celého impéria.²³⁶

Je přesto poměrně zajímavé, že úvahy o britsko-německé alianci se začaly objevovat v době, kdy mezi britskými a německými vztahy existovalo několik jablek sváru. K prvnímu vážnému otřesu mezi Londýnem a Berlínem došlo v důsledku již

---

²³¹ CHARMLEY, s. 253.

²³² LOBELL, s. 181–182.

²³³ MACMILLAN, s. 42.

²³⁴ CHARMLEY, s. 248.

²³⁵ Tamtéž, s. 253–255.

²³⁶ STEINER, s. 27.

zmiňované búrské války, která mezi diplomatické zástupce obou států zasadila tak ostrý klín, až si hrozili i použitím vojenských prostředků.²³⁷ Německo se ocitlo v opozici vůči britským zájmům i v souvislosti se Samojskými ostrovy, které se po smrti krále Malietoa Laupepa v roce 1898 ponořily do víru občanské války, do které kvůli ekonomickým zájmům vedle Británie a Německa zasáhly i Spojené státy americké. Avšak Spojené státy a Británie podporovaly jednoho kandidáta na trůn, kdyzto Německo druhého. Nakonec zde však došlo ke kompromisu v podobě rozdělení sfér vlivu.²³⁸

Olej do ohně mnohdy přilával i sám císař Vilém II., který byl poměrně nestálý ve svých názorech, kdy se jeho vystupování na mezinárodní scéně rozcházelo s jeho osobním postojem, který mnohdy vytvářel třecí plochy. Samotná královna Viktorie v této souvislosti mnohdy pochybovala o mentální stabilitě svého vnuka.²³⁹ Jako vhodný příklad může opět posloužit búrská válka. Vilém II. se na jedné straně netajil zklamáním, že německá flotila se nachází ve stavu, za kterého ji není možné nasadit proti britským akcím v jižní Africe, ale na straně druhé zdvojnásobil kontrolu nad tiskem a zakázal vydávat jakékoliv články, které by kritizovaly londýnskou politiku.²⁴⁰ Britský historik John Charmley situaci poměrně výstižně popsal tak, že zatímco Bismarck v mezinárodní politice hrál šachy, Vilém II. hrál poker, jehož pravidla moc nechápal.²⁴¹ Vilémovo alter ego lze vypořozovat i na císařově přístupu ke královně Viktorii. Byť ji nazýval „*starou bachyní*“,²⁴² nesmírně si jí vážil pro schopnost oddělit své osobní emoce od politiky, díky čemuž svého vnuka uznávala jako sobě rovného monarchu.²⁴³

Jako další významný faktor působil i závod v námořním zbrojení. Ten na německé straně vycházel z jakéhosi zakomplexovaného vnímání balance sil ve světové politice. Sám císař Vilém II. nelibě nesl událost, která nastala v rámci oslav diamantového výročí panování královny Viktorie v roce 1897 a to když se Spojené státy americké, Německo a Japonsko připojily k námořní přehlídce v Solentské úžině. Zatímco Američané a Japonci k přehlídce přispěli moderními válečnými loděmi, Německo se mohlo pochlubit jen starším bitevním plavidlem.²⁴⁴ Císařův pocit méněcennosti nabyl na intenzitě opět v souvislosti s druhou búrskou válkou, kdy Vilém II. vyjadřující zklamání z nedostatečně

---

²³⁷ HOWARD, s. 37.

²³⁸ KENNEDY, s. 615–618.

²³⁹ McLEAN, s. 480.

²⁴⁰ KENNEDY, Paul, *German World Policy and the Alliance Negotiations with England, 1897–1900*. In: *The Journal of Modern History* 4, 45, 1973, s. 619.

²⁴¹ CHARMLEY, s. 250.

²⁴² McLEAN, s. 479.

²⁴³ Tamtéž, s. 481.

²⁴⁴ MACMILLAN, s. 27–28.

vybudované flotily doslova propadl námořnímu megalomanství. Císařův pesimismus plynoucí z nemožnosti postavit v jižní Africe do opozice vůči Britskému královskému námořnictvu paritní vojenské prostředky, je tak důkazem jednoho z tradičních historických stereotypů, který Německo situuje do role tzv. opožděné říše. Šlo o jeden z nejmladších států koncertu velmocí, který se zkrátka do mezinárodní politiky připojil opožděně, tj. v době, kdy na světové periferii docházela místa, nad kterými doposud nevlála vlajka nějaké imperiální velmoci. Právě námořní zbrojení a vyvažování imperiálních úspěchů ostatních států zabezpečováním své pozice na kontinentu byly chápány jako vhodný lék pro vyléčení tohoto velmocenského komplexu.²⁴⁵ Již v roce 1897 tak byl do čela Říšského námořního úřadu nominován proponent výstavby silného válečného loďstva, Alfréd von Tirpitz, pod kterým došlo o rok později k přijetí zákona o intenzivním zbrojení. Celý námořní zákon byl doplněn nacionalistickou propagandou, která flotilu zobrazovala jako silný politický nástroj, kterým bude možno oponovat explicitně Velké Británii.²⁴⁶ Ta k roku 1894 disponovala 130 křižníky, proti kterým Německo mohlo postavit pouze čtyři křižníky své. Zákonem z dubna 1898 tak Německo nastoupilo cestu zbrojení, kterým mělo být docíleno zlepšení pozice německého námořnictva na světových mořích.²⁴⁷ V roce 1900 byl přijat zákon dální a to o rozšíření německé flotily na čtyři eskadry po osmi lodích.²⁴⁸

Opět je ale třeba chápat pohled obou stran, protože zatímco Německo zbrojením sledovalo naplnění globálních cílů v rámci nastoupivší Weltpolitik, Británie německé námořnictvo jako hrozbu nechápala.²⁴⁹ Uvědomující si svou globální námořní sílu Británie německé zbrojení tolerovala a za situace, kdy byl Berlín chápán jako jeden z potencionálních partnerů, jej i chápala. Britská koruna byla v tomto směru vysloveně přesvědčena o tom, že ji Německo nemůže nikdy dostihnout a tak jeho flotila nemůže být brána jako závažná hrozba pro imperiální zájmy. Britské námořní zbrojení bylo primárně namířeno proti francouzsko-ruské alianci, poněvadž spojená flotila Francie a Ruska byla mnohem závažnějším nebezpečím.²⁵⁰ Podle těchto specifik i byly přijímány jednotlivé námořní zákony. V roce 1889 Británie přijala standart dvou loďstev, podle kterého měl

---

²⁴⁵ CLARK, s. 167–169.

²⁴⁶ KENNEDY, s. 608.

²⁴⁷ Výňatek z prvního zákona o válečném loďstvu z 10. dubna 1898, SKŘIVAN, Aleš, JANČÍK, Drahomír (ed.), *Zahraniční politika Německa před první světovou válkou. Vybrané dokumenty*, Praha 1985, s. 17.

²⁴⁸ Výňatek ze zákona o válečném loďstvu z 14. 6. 1900, SKŘIVAN, JANČÍK, s. 18.

²⁴⁹ Weltpolitik byla konceptem aktivní zahraniční politiky, která si kladla za cíl najít nová zahraniční odbytiště a případně i vhodná místa ke koloniálnímu záboru. Pro účely Weltpolitik existovala i Severomořská flotila, která měla bránit německý obchod. LOBELL, s. 174.

²⁵⁰ CLARK, s. 170.

být počet britských bitevních lodí roven kombinované síle dvou největších námořnictev na světě. K roku 1899 byla na britských ostrovech na základě zákona o námořním zbrojení z roku 1894 (*The Spencer Act*) dokončena výstava dalších sedmi bitevních lodí první třídy, šesti těžkých křižníků a třiceti šesti válečných lodí.²⁵¹ Pokud lze navíc paralelní britské a německé soupeření označit za „závod“, tak pak v něm Německo prohrávalo. Mezi lety 1898–1905 se jim podařilo stav své flotily rozšířit o prosté tři bitevní lodě, kdyžto Británie v tomto časovém úseku vystavěla třináct nových lodí.²⁵²

Je tak nutné na celou událost hledět dobovým pohledem, protože německá snaha o vyrovnání se nejsilnější námořní mocnosti je naprosto racionální a britská letargie směrem k Tirpitzem prosazovanému zbrojení je pak vzhledem k vážnějším imperiálním problémům pochopitelná. Ačkoliv lze zpětně námořní rivalitu mezi Německem a Británií chápat jako jednu z příčin první světové války, tak v roce 1898 šlo stále o zanedbatelný prvek, který stěžil dosahoval nervozity, jenž mezi zeměmi vznikla v důsledku britské činnosti v Transvaalu.²⁵³ Vůči militantní klíce okolo admirála Tirpitze také existovala opozice, ztělesněná ministrem financí, Johannem von Miquelem, který k zahraniční politice přistupoval mnohem strážlivěji. Chápal ji jako prostor, ve kterém lze díky diplomatickým úspěchům dosáhnout národní unifikace a namísto přípravy na iluzorní válku, spíše propagoval myšlenku spojení s reálným potenciálem. Skrze Miquelovo prizma by sblížení se s Velkou Británií pomohl sjednotit německé obyvatelstvo a posílit národní cítění.²⁵⁴

První podnět k britsko-německému jednání přišel v roce 1898, když Joseph Chamberlain v souvislosti se situací na Dálném východě vystoupil se svým slavným projevem, ve kterém se nechal slyšet, že „*kdo večerí s ďáblem, potřebuje dlouhou lžici.*“²⁵⁵ Jeho slova byla kritikou skvělé izolace, varovala před její neúčinností v souvislosti s ruským zábohem Port Arthuru a odsuzovala návrhy britsko-ruského urovnání.²⁵⁶ Dle Chamberlaina se východiskem z krize vplynuvší z politické izolace měla stát jeho myšlenka teutonské aliance. Jeho iniciativa ale narazila na odpor německého ministra zahraničí Bernharda von Bülowa, který sice choval určité sympatie k Londýnu, ale na druhé straně zastával názor, že by Berlín neměl vstupovat do britsko-

---

²⁵¹ LOBELL, s. 174.

²⁵² CLARK, s. 171.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ KENNEDY, s. 609.

²⁵⁵ NISH, s. 65–66.

²⁵⁶ HOWARD, s. 40.

ruského antagonismu a být spíše „*jazyčkem rovnováhy, ne kyvadlem kmitajícím se sem a tam.*“²⁵⁷ Pokud Bülow uvažoval o spojenectví s Velkou Británií, tak pak pouze v tom smyslu, že ji chtěl více vázat na kontinentě, nezamýšlel ji však podporovat proti ruským ambicím na Dálném východě.

Přímý důkaz této politiky může být viděn v dalším britsko-německém jednání, které začalo na podzim roku 1900 v souvislosti s dramatickým vývojem boxerského povstání. Do čela mezinárodní intervence, jež měla rebelii potlačit, byl postaven německý polní maršál Alfred von Waldersee. Císař Vilém II. na intervenci kladl velký důraz, neboť měla demonstrovat důležitost německé pozice ve světě a vojenskou sílu. Určité rysy tohoto postoje lze spatřit i v jeho projevu, který byl vznesen na adresu vojáků, kteří byli pro intervenci vybráni a jenž se pro svůj specifický obsah stal nechvalně známým: „*Nikomu nedávejte milost, zajatce neberte a kdo vám padne do rukou, nechť z nich nevyjde živý. Ať se Číňanům vryje do paměti slovo Němec tak, jak se před tisícem let evropským národům vryli do paměti Hunové a jejich vůdce Atilla.*“²⁵⁸ Vzhledem k takto průbojně rétorice se pak dostavilo řádné zklamání, když Waldersee do diplomatické čtvrti v Pekingu dorazil pozdě. V srpnu 1900 jej předstihl ruský generál Liněvič, kterému se podařilo prolomit obléhání diplomatické čtvrti a povstalce zahnat na ústup. V císařovi Vilémovi II. následkem Liněvičova postupu narostl odpor k ruské politice, ale na druhé straně jen samotný fakt, že byl do čela mezinárodních sil postaven Němec, chápal jako úspěch a současně jako možnost posílení vlivu Berlína v Číně. Tuto realitu si uvědomoval i Petrohrad a tak k potlačení aktivit svých konkurentů podnikl dva kroky. Za prvé ještě v srpnu ostatní velmoci vyzval ke stažení svých sil z Pekingu a současně ve stejnou dobu začal vyvíjet tlak na čínský císařský dvůr a činit si větší nároky na oblast Mandžuska.²⁵⁹

Británie a Německo na ruskou aktivitu reagovaly 16. října 1900 podpisem dohody o Jang-c', kterou se vzdaly uplatňování dalších nároků na územní zisky v Číně a současně se zavázaly, že budou vystupovat proti státům, které tak učinit nechtějí. Ač byl pakt okatě namířen proti Rusům, kteří si již otevírali dveře pro rozšíření pravomocí v Mandžusku, reálně o tomto území v dohodě nepadlo jediné slovo.²⁶⁰ Pro Berlín šlo o obrovský závazek, který si nedovolil přijmout. Samotná dohoda navíc byla sepsána ve velmi

---

²⁵⁷ KENNEDY, s. 613.

²⁵⁸ Proslov Viléma II. z 27. 7. 1900. SKŘIVAN, Aleš, JANČÍK, Drahomír, s. 14.

²⁵⁹ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 289–290.

²⁶⁰ Pro celý text dohody o Jang-c' z 16. 10. 1900 viz GOOCH, George Peabody, TEMPERLEY, Harold (ed.), *British Documents on the Origins of the War* (dále jen BD), sv. II, *The Anglo-Japanese Alliance and the Franco-British entente*, London 1927, s. 15–16.

obecných mantinelech, což samo o sobě dovolovalo německým zájmům interpretovat smluvní závazky dle svého vlastního uvážení. Bülow ve svém projevu z 15. března 1901 hodnotu smlouvy degradoval ve svém projevu, zmiňující se, „*dohoda nebyla podepsána kvůli Mandžusku. Pro Německo Mandžusko není důležité a osud této provincie je Německu absolutně lhostejný*“.²⁶¹ Absence explicitně vyjádřených bodů, popřípadě oblastí, kterých by se smlouva dotýkala, z ní prakticky činila mrtvou literu. Britský cíl spočívající ve využití Němců proti Rusku narazil na Bülowův „jazýček rovnováhy“ a Lansdowne sám začal pochybovat o možnosti spolupráce s Německem.²⁶²

Situaci se pokusil napravit první tajemník německého vyslanectví v Londýně, baron Hermann von Eckardstein, který mezi politickými kruhy proslul svým chorobným anglofilstvím. Podnět pro zahájení celé řady rozhovorů, jež by mohly vést k vytvoření britsko-německé aliance, Eckardstein obdržel v lednu roku 1901, když na soukromém jednání v Chatsworthu od Josepha Chamberlaina obdržel informaci, že éra skvělé izolace je u konce.²⁶³ Na jaře 1901 začal téměř svévolně jednat s markýzem Lansdownem, leč Eckardsteinovo vystupování bylo značně zmatečné a rozcházelo se s politickými schémata německého zahraničního úřadu. Zatímco Berlín plánoval Británii připoutat k Trojspolku, Eckardstein nabízel separátně Lansdownovi a japonskému vyslanci v Londýně, hraběti Hajašimu, spojenectví mezi Německem, Japonskem a Británií, což byl pakt, na který Berlín přistoupit nemohl a o kterém nebyl z Eckardsteinovy strany ani řádně informován. Dozvěděl se o něm až díky svému vyslanci v Tokiu.²⁶⁴ Eckardstein také v březnu roku 1901 Lansdownovi nabízel defenzivní alianci, která byla namířena proti francouzsko-ruskému spojenectví a zavazovala by své signatáře k vzájemné obraně, kdyby došlo k napadení ze strany Francie i Ruska najednou. Eckardstein Lansdowna ujistil, že se jedná pouze o soukromý návrh, který zatím nebyl s Berlínem diskutován a Lansdowne mu na druhé straně poskytl záruku o dalším jednání.²⁶⁵ Poněvadž Eckardstein následně Berlín informoval o tom, že Londýn s jeho návrhy na spojenectví souhlasí, byl nakonec i sám Lansdown nucen zjistit, zdali Berlín vůbec ví o aktivitě svého vyslance.²⁶⁶ Ukázalo se, že opak je pravdou. Britský vyslanec v Berlíně, sir Frank Cavendish Lascelles považoval Eckardsteinovo jednání za čirou drzost a potvrdil Lansdownovu domněnku, že

---

²⁶¹ Výňatek z Bülowova projevu v Reichstagu, 15. 3. 1901, BD, sv. II, s. 26.

²⁶² Lansdowne Lascellesovi, 18. března 1901, BD, sv. II, s. 60.

²⁶³ MONGER, s. 22.

²⁶⁴ NISH, s. 125.

²⁶⁵ Lansdowne Lascellesovi, 18. března 1901, BD, sv. II, s. 61.

²⁶⁶ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 297–299.

německý vyslanec nejedná v souladu s berlínskými autoritami.²⁶⁷ K dalšímu jednání, jež se odehrálo v dubnu, tak ministr zahraničí již přistupoval s notnou mírou opatrnosti. Eckardstein Lansdowna ujišťoval, že veškeré jeho návrhy jsou čistě soukromé a není v nich žádný závazek. Co se jeho předešlého jednání týče, informoval Eckardstein Lansdowna, že o šlo o nedorozumění a „*zamumlal, že co se stalo, to se stalo, ale lidé z císařova úzkého kruhu o tom věděli. Zmínil Holsteina.*“²⁶⁸ Německý vyslanec na jednání Lansdownovi představil další návrhy, podle kterých by jejich země mohly dojít k porozumění. Defenzivní aliance by se dle Eckardsteina vztahovala jen na evropský kontinent a jejím účelem by bylo vytvoření politického tělesa oponujícího francouzsko-ruským zájmům. Pod prizmatem pochybností o Eckardsteinově důvěryhodnosti ale Lansdowne německému vyslanci nedal žádné záruky dalšího jednání. Oponoval mu faktem, že dokud se premiér Salisbury nevrátí z dovolenkové rekonvalescence, tak budou další diskuze pozdrženy.²⁶⁹

Eckardstein byl předvolán zpět do Berlína, kde měl vysvětlit své jednání, ale svůj zmatečný přístup nedokázal obhájit. Mezi oběma zeměmi došlo v důsledku jeho činnosti k patrnému nedorozumění, které na pravou míru uvedl Eckardsteinův nástupce hrabě Hatzfeldt.²⁷⁰ Ten již přišel s jasným návrhem – buď se Británie napojí na politickou linii Trojspolku, nebo k dohodě dojít nemůže. Hatzfeld měl pochopení pro britské zájmy, ale na druhé straně Londýn musel chápat, že Německo nemůže kvůli Británii „*poškodit svou zahraniční politiku tím, že hodí Rakousko přes palubu*“.²⁷¹ Hatzfeldtova nabídka přišla v dubnu roku 1901 za situace, kdy proti alianci s Německem již mluvila jasná fakta. Pozice Británie byla podkopána búrskou válkou, armáda byla zaměstnána na více místech najednou a část britského impéria byla odkryta, či nedostatečně bráněna. Salisbury sám se obával, že koruna začne ztrácet svůj vliv nad Středozezemním mořem a bude ohrožena i její pozice v Asii. Najednou existovalo více front, kterým britská admirálita musela věnovat svou pozornost. Co se Afriky týče, zde se situace dokázala obejít bez nutnosti aliance s jinou mocností, ale zachování dominantního postavení Velké Británie v Asii a ve Středozezemním moři již vyžadovalo spojence se silnou flotilou, která by dokázala pokrýt místa britského vlivu v případě nouze. To si Německo v roce 1901 stále nemohlo dovolit a ostatně vzhledem ke svým vlastním diplomatickým principům ani nemohlo.

---

²⁶⁷ Lascelles Lansdownovi, 23. března 1901, BD, sv. II, s. 61.

²⁶⁸ Lansdowne Lascellesovi, 13. dubna 1901, BD, sv. II, s. 63.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 299–300.

²⁷¹ Memorandum markýze Lasdowna, 24. května 1901, BD, sv. II, s. 64.

Hlavním oponentem britského impéria nadále zůstávalo Rusko a Berlín odmítal přijmout alianci, kterou by musel oponovat ambicím Petrohradu.²⁷² Alianční vazba na Trojspolek sebou také nesla nebezpečí, že by Británie mohla být vtažena do války, která by se netýkala jejích zájmů. Lansdowne také nedůvěřoval německé zahraniční politice a obával se, že je vysoká pravděpodobnost, že by onen potencionální konflikt byl vyvolán právě ze strany Berlína, jehož vilémovský politický kurz se nacházel mimo britskou kontrolu.²⁷³ V neposlední řadě k rozchodu zemí přispěla i změna na britském trůně, kdy po skonu královny Viktorie v lednu roku 1901 na trůn nastoupil Edward VII., který ke svému synovci Vilémovi II. nevyjadřoval příliš velkou náklonost. Antipatie byly oboustranné, neboť samotný německý císař svého strýce osobně považoval za největšího protiněmeckého intrikáře na Britských ostrovech.²⁷⁴

Během Eckardsteinova posledního diplomatického pokusu o sblížení Velké Británie a Německa došlo k posunu ve vývoji na Dálném východě. Rusko pomalu postoupilo ve svých plánech a zatlačilo Čínu do nekonformní situace, se kterou nesouhlasili ani Li Chung-čchang a Witte. V listopadu roku 1900 zvítězila petrohradská vojenská klika nad ekonomickou. Svě vítězství vtělila do smlouvy Alexejev-Ceng, kterou se Čína zavázala k evakuaci svých ozbrojených sil z Mandžuska a s umístěním ruských jednotek okolo Mukdenu. V únoru 1901 byl přijat dodatek ke smlouvě, kterým Rusko mělo získat výsadní postavení i v Mongolsku a čínském Turkestánu. Británie se nacházela v situaci, kdy pro ni bylo vitální zabránit ratifikaci této smlouvy. V této souvislosti musel Westminster vedle politických aspektů čelit i opětovnému tlaku zdola, protože britský tisk text dohody Alexejev-Ceng zveřejnil.²⁷⁵ Následná mobilizace veřejného mínění byla posledním pomyslným hřebíkem do rakve skvělé izolaci. Před letitou politickou praxí bylo postaveno imperiální dilema, prohlubované veřejným míněním a polarizovanými politickými kruhy, což jsou faktory, které ji pohřbily. Britské impérium potřebovalo zajistit své postavení v Evropě, v Africe, na Středním východě a především v Asii. Saliburyho opatrnost byla odmítnuta jako anachronismus a do popředí se dostala myšlenka nutnosti zahraniční izolaci prolomit. Britská koruna potřebovala najít partnera ochotného pomoci jejím zájmům. Poněvadž však Německo v tomto směru žádnou ochotu

---

²⁷² GOODLAD, s. 58.

²⁷³ Memorandum markýze Lansdowna, 24. května 1901, BD, sv. II, s. 64.

²⁷⁴ McLEAN, s. 482–484.

²⁷⁵ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 290–293.

nevykazovalo, obrátil se Londýn na staronového adepta pro vytvoření protipólu ruským ambicím na Dálném východě. Na Japonsko.²⁷⁶

4.2. Přístup Japonska

I v případě Japonska také sehrál ze začátku jednání určitou roli Joseph Chamberlain, ačkoliv ne tak významnou jako při jednání s Německem. Když v roce 1898 v jeho již zmiňovaném projevu označil skvělou izolaci za přežitek doby a přišel s návrhem „teutonské aliance“, začal rozvíjet silnou diplomatickou aktivitu, ve které se netajil svým úmyslem najít pro Británii spojence. To vedlo k malému nedorozumění, konkrétně v březnu 1898, kdy s Chamberlainem u jednoho stolu zasedl japonský vyslanec v Londýně, Kató Takaaki, jenž byl z Chamberlainovy strany informován, že Japonci by byli dobrými spojenci britského impéria. Kató si jeho slova automaticky vyložil jako první krok k uzavření britsko-japonské aliance. Politická skupina okolo Josepha Chamberlaina se ale rozhodla nejdříve vsadit na německou kartu a tehdejší japonský ministr zahraničí, Niši Tokudžiró, byl zaměstnán prací na rusko-japonské dohodě o Koreji (dohoda Niši-Rosen) a o sblížení s Británií nejevil prioritní zájem. To Katóa zklamalo natolik, že na svůj post rezignoval.²⁷⁷

Další vývoj oboustranné otevřenosti k větší spolupráci otevřelo Boxerské povstání. Postoj Jamagatovy vlády k dění v Číně byl ze začátku pasivní. Jeho kabinet opět nechtěl vůči povstání vystupovat, ni do něj zasahovat, obzvláště když byla mezi čínskými a japonskými intelektuálními kruhy rozšířena myšlenka společné asijské kulturní a rasové identity, která by se neměla střetávat.²⁷⁸ Na druhé straně byl tento panasijský koncept nekompatibilní s politickou atmosférou na sklonku 19. století. Aoki i Jamagata se přeci jenom obávali, že kdyby Japonsko dlouho zůstalo stranou, Rusko by toho využilo k přijetí nezvratných kroků, jež by ostatním zemím znemožnily na území Číny vyvíjet aktivitu bez souhlasu Petrohradu. Výchozím bodem pro přiklonění se k intervenci se stala vražda japonského emisara Sudžijamaji Akira, jež byl v červnu roku 1900 doslova dekapitován

---

²⁷⁶ DARWIN, s. 83.

²⁷⁷ NISH, s. 63–65.

²⁷⁸ Největším zastáncem této myšlenky byl předseda japonské horní komory, Konoe Acumaro. Byl prezidentem Společnosti jednotné východoasijské kultury (*Toa Dobunkaj*), která měla panasijské sklony. Dle Konoeho měla Asie nabýt samostatnosti, co se rozhodování o vnitřní i zahraniční politice týče. V tomto duchu byl zastáncem úzké čínsko-japonské spolupráce. Podporu pro svou myšlenku nacházel hlavně mezi vicekráli okolo Modré řeky a mezi reformními politiky, kterým se v Pekingu nedostávalo moc prostoru. VOGEL, s. 141–146.

v Pekingských ulicích během své cesty na japonské vyslanectví. Před vysláním vojenského sboru Tokio své kroky konzultovalo s Británií. Jednak se obávalo, že kdyby vyslalo příliš velký kontingent, mohlo by to vést ke kolizi s Ruskem, jednak Británie byla jediným státem, který se k otázce japonské intervence stavěl pozitivně. Diplomatictí zástupci ostatních zemí se k podpoře japonského zásahu do povstání vyjadřovali buď vyhýbavě, nebo vůbec. Londýn však požadoval, aby do povstání zasáhlo alespoň 22 000 příslušníků japonské armády.²⁷⁹

Balfour považoval japonskou přítomnost v Pekingu za klíčovou. Uvědomoval si ale, že Japonsko čelí složité situaci, protože intervence v rozsahu požadovaném ze strany Velké Británie by byla velmi nákladná. V červenci tak Tokiu přišla nabídka a to sice, že Londýn je ochoten v této věci financovat japonské výdaje. Více než na ekonomické potíže ale Jamagata narážel na potíže politické. Proti participaci Japonska na vojenském zákroku se postavil Itó, který odmítal ozbrojený zásah proti Číně. Itó sám byl navíc vrchním představitelem druhého politického proudu, který oponoval alianci s Velkou Británií. Probritskému směru konkuroval koncept, který v zásadě prosazoval myšlenku usmíření se s Ruskem a vzájemného vyrovnání se v oblastech zájmových sporů. Tokio tak do 20. století vstupovalo opět rozdělené mezi dvě frakce, které lze zjednodušeně označit za probritskou a proruskou. Zatímco dohoda s Ruskem byla hlavním motivem Itóova snažení, tak vůdčím průkopníkem linie zastávající alianci s Velkou Británií byl Kató. Sřetávání se obou směrů tradičně rozdělilo pohled na mezinárodní scénu a v konečném důsledku vedlo k japonskému odmítnutí britské nabídky. Tokio intervenci raději zafinancovalo z doplňkového rozpočtu.²⁸⁰ Nakonec se potlačení boxerského povstání místo původních 22 000 mužů zúčastnilo jen 8 000 japonských vojáků.²⁸¹ Ale už jen fakt, že Londýn nabídl Japonsku tuto pomoc je důležitý, protože v očích probritských politiků signalizoval britský zájem o spojenectví.

Boxerské povstání bylo prvním článkem britsko-japonské spolupráce. Obě strany si zde uvědomily limity prostředků, které mohou postavit proti Rusku, jenž lze považovat za stimulant jejich společné kooperace. Co se Británie týče, již bylo vysvětleno, že její impérium bylo v roce 1900 oslabováno na několika frontách a Rusku tak nemohla čelit sama. Doufala tak v japonskou pomoc, jež by zajistila uchování stability britským

---

²⁷⁹ NISH, s. 82–86.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 86–88.

²⁸¹ GIFFARD, s. 20.

zájmům.²⁸² Na japonské straně pak panovala nejistota, zdali jsou domácí ozbrojené složky dostatečně připraveny na zastavení ruského vlivu za použití síly. Mimo to se Japonsko obávalo, že by přišlo o postavení, kterého nabylo díky boxerskému povstání, v jehož rámci byla účast Japonska brána překvapivě kladně. Japonští vojáci byli čínským tiskem vyzdvihováni pro svou morálku a disciplínu, díky kterým z japonské strany nedošlo k žádnému rabování. Stejně kladně se k japonské participaci na potlačení povstání stavěl i deník *The Times*.²⁸³ K japonskému prospěchu mluvil také fakt, že někteří jihočíňští vicekrálové ovlivněni působností Konoevy Společnosti pro jednotnou asijskou kulturu začali své provincie modernizovat dle japonského vzoru a vicekrál provincie Chu-kuang, Čang Č'-tung dokonce odmítl uposlechnout pekingské výzvy k podpoře boxerů, aby nebyl jeho reformní program přerušen. Reformní vliv Japonska navíc začal být v důsledku aktivity cizinců během boxerského povstání vnímán mnohem pozitivněji, než přijímání modernizačních trendů ze strany jiných států. I mezi představiteli Číny ale v tomto směru panovala značná nejednota. Zatímco Li stále sázel na ruskou kartu a za základě ujednání o alianci z roku 1896 považoval Rusko za čínského ochránce, mnozí čínští vicekrálové se nicméně začali obracet k Japonsku.²⁸⁴

Zatímco Londýn na přelomu let 1900 a 1901 sondoval, zdali je Berlín ochoten k nějaké užší spolupráci, Tokio přistoupilo na definitivní rozřešení svého přístupu k mezinárodnímu politickému kolbišti. S rostoucím vlivem v Číně začalo Japonsko věnovat více pozornosti ruské aktivitě, přičemž ani na japonské straně nepanovala jednota, co se budoucího postupu vůči Rusku týče.²⁸⁵ V souvislosti s boxerským povstáním lze fragmentaci japonského kabinetu vyzorovat nejlépe počátkem podzimu roku 1900. Jamagatův ministr zahraničí, Aoki, začal razit názor, že je třeba využít situace, kdy je Rusko zaměstnáno v Číně a nasadit armádu na definitivní vytlačení petrohradského vlivu z Koreji. Aokiho militantní přístup ale narazil na tvrdý odpor samotného Jamagaty, podle kterého japonská armáda nebyla dostatečně připravena na konečné měření sil s Ruskem. Specifický přístup pak zaujal Itó, dle kterého bylo v zájmu bezpečnosti státu dojít k usmíření s Ruskem a sám Kató začal razit ideu užší spolupráce s Londýnem proti ruské aktivitě v Mandžusku.²⁸⁶ Schisma mezi hlavními politickými špičkami vytvořilo nepřekonatelnou propast, která byla paralelně prohlubována rostoucí korupcí uvnitř

---

²⁸² GIFFARD, s. 19.

²⁸³ WOODHOUSE, s. 9.

²⁸⁴ VOGEL, s. 146–148.

²⁸⁵ DAVIS, s. 155–157.

²⁸⁶ NISH, s. 91–94.

Jamagatova kabinetu. Politická krize nakonec v září 1900 vyústila v Jamagatovu rezignaci. Do čela nové vlády byl postaven Itó, který svůj návrat do premiérské křesla posílil založením opěrného politického tělesa v podobě nové politické strany *Rikken Seiyūkai* (Ústavní sdružení politických přátel).²⁸⁷ Jeho kabinet byl přesto perfektně vybalancován, co se představitelů pruské a probritské kliky týče, protože do postu ministerstva zahraničí byl nominován anglofilní Kató Takaaki.

Prvním krokem, který Kató v úřadu ministra zahraniční podnikl, bylo připojení se k britsko-německé dohodě o Jang-c'. Podstatné je, že tento krok Kató podnikl bez vědomí Itóa. Oficiálně Kató zaujal stanovisko, že premiéra kvůli jeho zdravotnímu stavu nechtěl těmito otázkami obtěžovat, ale ve skutečnosti tím Kató začal naplňovat své vlastní představy o přestavbě zahraničních vztahů. Podobně jako Británie chápal dohodu o Jang-c' jako diplomatickou páku proti Rusku. Současně doufal, že smlouva povede k rozkolu mezi Berlínem a Petrohradem, protože v japonské paměti byla stále živě zakořeněná intervence tří z roku 1895 a ministr zahraničí se tak obával, že v případě sblížení se pouze s Británií, by mohl být resuscitován „dálněvýchodní Trojspolek“. Kdyby se mu tak do protiruského tábora podařilo nasměrovat i Německo, byla by tato hrozba zažehnána.²⁸⁸

Smlouva o Jang-c' měla, jak již bylo zmíněno, velmi volně definované podmínky, a navíc k ní Británie i Německo přistupovaly jinak a v konečném důsledku jejich rozdílný přístup přispěl k britsko-japonskému sblížení. Když na jaře roku 1901 nabyla na aktuálnosti dohoda Alexejev-Ceng a Německo odmítlo ruským požadavkům v Mandžusku oponovat odvolávající se na absenci teritoriálního vymezení smlouvy o Jang-c', nebyla z přístupu Berlína zklamána pouze britská koruna. V upřímnost německé politiky přestalo věřit i Tokio.²⁸⁹ Japonská nervozita v součinnosti s německou pasivitou narostla v okamžiku, kdy ruský ministr zahraničí, hrabě Lamsdorf konečné ujednání dohody Alexejev-Ceng předložil Pekingy k ratifikaci. Ruské požadavky na čínskou demilitarizaci Mandžuska a na výsadní koncesní právo byly pro Tokio nepřijatelné a Japonsko začalo zvažovat společný postup proti ruským krokům. Berlín v této věci ale reagoval pouze příslibem vyhlášení benevolentní neutrality. V březnu 1901 do diplomatické hry vstoupil japonský vyslanec v Londýně, hrabě Hajaši Tadasu, který se snažil zjistit, jak se k společnému postupu proti Rusku staví Londýn. Lansdowne se netajil zklamáním z německého přístupu, ale vzhledem k probíhající búrské válce Hajašiho

---

²⁸⁷ SIMS, s. 84–86.

²⁸⁸ NISH, s. 107–109.

²⁸⁹ STEINER, s. 28.

obeznámil o tom, že Británie samotná čelí složité situaci, za které si ráznější akci proti Rusku dovolit nemůže.²⁹⁰ Je však poměrně zajímavé, že Lansdowne i navzdory svému stanovisku přijal Bertieho memorandum o společném postupu Británie a Německa v případě rusko-japonské války. V případě, že by se Japonsko rozhodlo vytlačit Rusko z Mandžuska silou a do konfliktu by vstoupil třetí stát, pak by bylo Japonsko podpořeno britskou a německou flotilou.²⁹¹ Jedná se o dokument, který nakonec Berlínu vzhledem k jeho benevolentní neutralitě nikdy oficiálně předán nebyl,²⁹² ale v jeho rámci možnou vojenskou podporu Japonsku vyjádřil i sám markýz Salisbury.²⁹³

Faktem také nadále zůstává, že po konfliktu s Ruskem volala jen část japonského kabinetu. Samotný Itó by na něj nikdy nepřistoupil, a i kdyby vojenská klika zvítězila, tak stále zůstával zdrojem nejistoty postoj, který by zaujala Francie. Podnět k vyřešení mandžuské problematiky nakonec poskytla samotná Čína, která ostatní velmoci požádala o zprostředkování dohody. Na tuto myšlenku okamžitě přistoupilo Tokio a navrhlo záležitost prověřit na konferenci vyslanců, která by se konala v Pekingu. Ruské požadavky začaly čelit hrozbě mezinárodní arbitráže, což Petrohrad donutilo k jejich snížení. I přesto v Číně narazil na tvrdý odpor, který teď přicházel z jihu země, konkrétně ze strany vicekrálů z provincií okolo Modré řeky. Čili z oblasti, kde monopol na šíření svého vlivu držela Velká Británie. Stále se zvyšující tlak ze strany cizích států, ale i z Číny samotné nakonec v dubnu 1901 vedl Rusko k anulaci svých požadavků.²⁹⁴

Japonsko i poté dále kalkulovalo i s možností vojenského zákroku, ale ten si Británie stále dovolit nemohla, protože na rozdíl od Japonska musela brát v potaz následky svých akcí na evropskou politiku a vzhledem k německé benevolentní neutralitě tak nemohla čelit riziku války s francouzsko-ruským blokem, během které by byla zcela izolována.²⁹⁵ Novou prioritou japonské vlády se tak stalo udržet Rusko v politickém šachu, ze kterého by nemohlo pokračovat v posilování své pozice na Dálném východě. Japonský příklon k alianci s Velkou Británií tak měl pádné strategické důvody. Tokio nabyví nového vlivu v Číně spatřovalo v užším spojení s Londýnem možnost, jak Rusko zadržet. Jevilo se to logické obzvláště z toho důvodu, že Velká Británie dlouhodobě usilovala o zachování územní integrity Číny. Problematická byla v tomto směru jen

---

²⁹⁰ MONGER, s. 23–26.

²⁹¹ Memorandum Francise Bertieho, 11. 3. 1901, BD, sv. II, s. 43.

²⁹² Lascelles Lansdownovi, 15. 3. 1901, BD, sv. II, s. 46.

²⁹³ NISH, s. 115.

²⁹⁴ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 296.

²⁹⁵ MONGER, s. 47–48.

otázka sfér vlivu. Britské a japonské zájmy se potkávaly v oblasti Modré řeky, což zavdávalo podnět k bližší spolupráci, ale prioritou Tokia byla Korea, ve které Británie žádné zájmy neměla.²⁹⁶ Tím, že Londýn japonské zájmy v Číně podporoval, se mezi japonskými politiky prosazoval názor, že by mohlo dojít i k uznání japonských „zvláštních zájmů“ v Koreji a před začátkem oficiálních jednání to nebylo považováno za překážku.²⁹⁷

Další předpoklady pro uzavření aliance s Velkou Británií, byly předpoklady ekonomické. Británie byla tradičně nejsilnějším obchodním partnerem Japonska, přičemž vzájemný obchod mezi oběma státy se od obnovení japonské celní autonomie v roce 1899 díky kladnému vnímání britských dovozních artiklů nadále zvyšoval.²⁹⁸ Militantní klika také doufala, že takto nabyté přátelství by dlouhodobě umožnilo čerpat britské půjčky, které by byly použity na další modernizaci armády.²⁹⁹ Návrh aliance vřele vítala i japonská inteligence při univerzitě v Keju, jejíž zakladatel Fukuzawa Jukiči k uzavření smlouvy s Británií vyzval již v roce 1895.³⁰⁰ Za Velkou Británií Japonsko jako ideálního spojence vnímal i první lord admirality, William Palmer, druhý hrabě Selborne, který v rozsáhlém memorandu shrnul výhody britsko-japonské námořní kooperace na Dálném východě.³⁰¹ Za rodící se námořní velmoc se spojeneckým potenciálem Japonsko považoval i markýz Curzon a prezident britské Námořní ligy (*The Navy League*), Charles Beresford, se za své pravidelné účasti na večerech pořádaných Japonskou londýnskou společností (*Japan Society of London*) opakovaně zmiňoval o benefitech spojenectví mezi oběma zeměmi.³⁰² Myšlenka byla podporována i zahraničním úřadem, jmenovitě náměstkem ministerstva vnitra, Thomase Sandersonem.³⁰³ Přímou z Dálného východu na výhody spojenectví s Japonskem Londýn opakovaně upozorňoval australský korespondent časopisu *The Times* a později významná politická figura první čínské republiky, George Ernest Morrison. Jeho názor sdílel i Valentine Chirol, samotný editor *The Times*, který byl obecně znám pro svůj vliv na utváření britského veřejného mínění. Ze strany japonského tisku nejvýrazněji po uzavření aliance volaly plátky *Jiji Šimpó* a *Kokumin Šimbun*.³⁰⁴ A za účelem vyvíjení tlaku na tokijský kabinet směrem k uzavření

---

²⁹⁶ DAVIS, s. 156–157.

²⁹⁷ GIFFARD, s. 19.

²⁹⁸ GORDON, s. 119–120.

²⁹⁹ DAVIS, s. 160–161.

³⁰⁰ KEENE, s. 574.

³⁰¹ STEINER, s. 29–31.

³⁰² MACMILLAN, s. 48–49.

³⁰³ CLARK, s. 160.

³⁰⁴ WOODHOUSE, s. 9–11.

dohody proti Rusku vzniklo i občanské sdružení Společenství lidu (*Kokumin Dómeikai*).³⁰⁵

Když Rusko v dubnu 1901 ustoupilo a Británie odmítla Hatzfeldtovu nabídku o užší spolupráci s Trojspolkem, chopil se iniciativy japonský vyslanec v Londýně, baron Hajaši Tadasu, kterého lze bezpochyby označit za jednoho z hlavních architektů konečné cesty k britsko-japonské alianci.

4.3. Ujednání britsko-japonské aliance

Baron Hajaši Tadasu byl zkušeným japonským politikem, který se v letech 1871–1873 zúčastnil Iwakurovy mise a v kritickém roce 1895 zastupoval ochořelého ministra zahraničí Muca Munemicua během jednání s mocnostmi zasahujícími po konci čínsko-japonské války. Po intervenci tří se dal na diplomatickou kariéru. Mezi lety 1895–1897 sloužil jako japonský vyslanec v Peking, poté byl převelen do Petrohradu, kde působil do roku 1899 a po Kátoově rezignaci na vyslance v Londýně převzal jeho funkci, ve které vydržel až do roku 1906. Hajaši Velkou Británii prvně navštívil již v letech 1866–1868.³⁰⁶ Od té doby si mezi japonskými politickými kruhy začal budovat pověst proslulého anglofila a jeho perfektní znalost angličtiny mu dokonce umožnila před započítím politické kariéry pracovat ve funkci překladatele pro americké vyslanectví v Tokiu. Po přijetí postu vyslance v Londýně volný čas trávil překladem anglických knih do japonštiny a proslul i svou spoluprací s britskými novinami.³⁰⁷ Byl v úzkém kontaktu s Chirolem i Morrisonem, kteří s ním otevřeně diskutovali o výhodách britsko-japonské aliance, a on je ujišťoval, že pokud někdo s Londýnem takovou smlouvu podepíše, pak to bude on.³⁰⁸

Hajaši myšlenku aliance s Velkou Británií propagoval již od ukončení čínsko-japonské války v roce 1895. Po následné intervenci tří ze strany evropských velmocí byl zklamán politickou osamoceností Japonska a pohrdavým přístupem Ruska a Německa. Došlo mu, že pokud si má Japonsko podržet svůj status regionální velmoci, tak na Dálném východě nesmí zůstat diplomaticky izolováno. Mezi lety 1895–1899 pozoroval situaci v Číně a dospěl k závěru, že aliance s Velkou Británií je možná, poněvadž je to velmoc,

---

³⁰⁵ NISH, s. 109.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 127–128.

³⁰⁷ *In memoriam. Count Tadasu Hayashi*. In: *The American Journal of International Law* 4, 7, 1913, s. 836–837.

³⁰⁸ WOODHOUSE, s. 11–12.

kteřá podobně jako Japonsko stojí na světové politické scéně sama a jejich zájmy se v mnoha ohledech potkávají. Díky zkušenostem s ruským prostředím byl ale i Hajaši sám ze začátku vůči alianci s Británií skeptický, neboť si myslel, že Rusko může Británii nabídnout mnohem lepší podmínky, než Japonsko a bude tak těžkým úkolem zabránit rusko-britskému koloniálnímu urovnání a následně získat Londýn pro svou věc.³⁰⁹

První Hajašiho pokus o uzavření aliance s Velkou Británií lze datovat do dubna 1901, kdy vrcholila zmátečná aktivita barona Eckardstaina. Jeho na Berlíně nezávislé vystupování přesvědčilo Hajašiho o pochybné hodnotě německých úmyslů.³¹⁰ Když se Hajaši sešel s Lansdownem a diskutoval s ním společný postup proti Rusku, tak jej raději preventivně informoval, že nejedná z autority japonského parlamentu, ale vyjadřuje jen své osobní přesvědčení.³¹¹ Přesto Hajaši své kroky s Tokiem diskutoval a 17. dubna poslal Katóovi soukromý telegram, ve kterém definoval podmínky, za kterých by aliance s Británií mohla být uzavřena:

Čl. I.: V Číně bude zachován princip otevřených dveří a obě strany se budou pokoušet o zachování teritoriální integrity Číny.

Čl. II.: Čína nově neposkytne žádné cizí zemi nové koncese. Vliv cizinců bude zakonzervován v oblastech, ve kterých již existuje a to pouze na základě již podepsaných dohod.

Čl. III.: Japonsko, jakožto stát s výsadními právy v Koreji, by mělo svobodně rozhodovat o dění v této zemi.

Čl. IV.: Pokud se jedna ze smluvních stran ocitne ve válce s jiným státem, druhá smluvní strana zachová neutralitu. Pokud se však na stranu nepřítelů připojí další politický subjekt, druhá smluvní strana automaticky vstoupí do konfliktu na straně spojence.

Čl. V.: Britsko-německá dohoda o Jang-c' zůstane v platnosti.

Čl. VI.: Podmínky aliance by se explicitně vztahovaly pouze na oblast východní Asie a nebyly by vymahatelné v jiném prostoru.

Kató byl otevřený k tomu, aby Hajaši začal s Lansdownem jednat o dohodě na základě těchto podmínek, ale událost takového významu se nemohla obejít bez vědomí premiéra, který návrh vetoval. Itó byl přesvědčen, že je poměrně nerozvážné uzavírat alianci za takovýchto podmínek za situace, kdy postoj Německa zůstává nejasný. Obával

---

³⁰⁹ POOLEY, s. 84–90.

³¹⁰ Tamtéž, s. 120–121.

³¹¹ Lansdowne MacDonaldovi, 17. 4. 1901, BD, sv. II, s. 89.

se, že kdyby Berlín zůstal pasivní, byla by jakákoliv další jednání prakticky nepodstatná, protože by všechna narážela na volně definované podmínky dohody o Jang-c'. Kdyby se pak Japonsko a Británie rozhodly pokračovat v konzultacích bez vědomí Německa, tak existovala reálná hrozba, že Berlín by začal svou ostrakizaci vyvažovat podporou Ruska.³¹² Itóovo rozhodnutí ale mělo velmi krátkou životnost, protože již 10. května 1901 jeho kabinet padl následkem vnitropolitických sporů o státní rozpočet a daňovou politiku.³¹³

Po krátkém interregnu premiéra Saiondžiho byla v červnu nominována vláda nová, v jejímž čele stanul veterán čínsko-japonské války, bývalý ministr války, generál z domény Čóšu a blízký přítel a chráněnc Jamagatův, Kacura Taró. Kacura nastoupil otevřenější a ráznější politiku, která vybočovala z tradiční politiky nezasahování do zahraničních událostí, pakliže to je možné. Kacura se vydal naprosto jinou cestou, než jeho předchůdci a zatlačil do pozadí Saiondžiho, který byl zase tradičním chráněncem Itóovým.³¹⁴ Pro další vývoj je podstatné, že Jamagata svého chráněnce úzce podporoval a od pádu svého vlastního kabinetu v říjnu 1900 se stal zastáncem aliance s Británií a touto dobou již stál v čele uskupení, které analyzovalo právní důvody pro uzavření aliance. Jeho vliv na premiéra byl tak obrovský, že se Kacurově vládě občas přezdívá „Jamagatův malý kabinet“. Ať byla role Jamagaty na formulaci nové politiky jakákoliv, tak i navzdory tomu v Kacurově vládě byly přesto zastoupeny oba dva proudy zahraniční politiky. Zatímco zastávce dohody s Ruskem, Itóa, vystřídal protirusky naladěný Kacura, tak probritského Katóa nahradil váhavý Sone Arasuke.³¹⁵

Dynamický vývoj politické scény touto dobou zažívala i Velká Británie. V červenci 1901 se na Lansdownovu žádost do Londýna na konzultaci o „čínské otázce“ dostavil sir Claude MacDonald, bývalý vyslanec v Pekingu a od října 1900 Satowův nástupce na postu britského vyslance v Tokiu. Za pouhý rok ve své funkci si na svou stranu dokázal získat japonské veřejné mínění i řadu politických představitelů a těšil se mezi tokijskými politickými kruhy značné přízni. Jeho reputace v očích Britů pak byla zapříčiněna MacDonaldivou pověstí, coby diplomata přeživšího boxerského běsnění v pekingské diplomatické čtvrti. Krátce po svém příjezdu se MacDonald zúčastnil několika konverzací s Lansdownem i Salisburym, přičemž je varoval před intrikařením

---

³¹² NISH, s. 129–131.

³¹³ SIMS, s. 85–86.

³¹⁴ GORDON, s. 128–130.

³¹⁵ NISH, s. 162–165.

s Německem a před ruskou aktivitou na Dálném východě. V půli července se MacDonald sešel i s Hajašim.³¹⁶ Hajaši ve svých pamětech uvádí, že MacDonald jej informoval o tom, že Británie je ochotna s Japonskem uzavřít alianci a k ujednání takového rozsahu je otevřen i samotný král Edward VII., ale poněvadž se jedná o velký odklon od britské tradiční politiky, zabere to nějaký čas, než budou plně vyjednány podmínky. Hajaši sám došel k názoru, že britskou aktivitu lze uspišit, neboť Londýn se obával, že pokud by si nechal tuto iniciativu ujít, mohlo by dojít ke sblížení mezi Tokiem a Petrohradem. Své stanovisko referoval do Tokia, sdělující Kacurovi, že britské obavy o japonsko-ruském ujednání mohou jednání o alianci posloužit, a samotného MacDonalda teatrálně informoval, že *„japonské cítění k Rusku není přátelské, ale je přátelské k Velké Británii. S ohledem na aktuální zisky toto stanovisko samozřejmě může být přehodnoceno, a kdyby Rusko Japonsku podstatně ustoupilo, tak pak by určitě pocit nepřátelství k Rusku zmizel.“*³¹⁷

Faktem však zůstává, že japonská vláda stále řešila značné ekonomické potíže. Dohady o státním rozpočtu, které přispěly k pádu Itóovy vlády, byly břemenem i vládě Kacurově.³¹⁸ Zrak Londýna se tak oprávněně s obavami zaobíral zvěstmi o projednávané rusko-francouzské půjčce Japonsku. Šlo o nepotvrzené domněnky, které v britském tisku šířil baron Eckardstein, jenž se stále nevzdal představy o možné britsko-německo-japonské alianci a doufal, že vytvářením podobného tlaku urychlí rozhodování Velké Británie.³¹⁹ Samotný Hajaši považoval růst britské nervozity ohledně japonského sblížení se s Ruskem jako vhodný prostředek k urychlení britského váhání a ač v britských politických kruzích zvyšoval napětí tvrzením, že urovnání s Ruskem by bylo skrze adekvátní půjčku a narovnání zájmových sfér v Koreji možné, žádné důkazy o jednání o půjčce mezi Ruskem a Japonskem neexistují.³²⁰

V červenci k celé debatě přispěl postoj Francise Bertieho. Obávající se, že by Japonsko v případě finanční nouze mohlo opět změnit svůj politický kurz a přimknout se k rusko-francouzské alianci, došel k dedukci, že je třeba Japonsku nabídnout ujednání, které by saturovalo japonské státní finance, ale současně by překračovalo i ekonomické otázky. Vedle ulehčení japonskému státnímu rozpočtu poskytnutím adekvátní půjčky jeho návrh kalkuloval i s poskytnutím pomoci Japonsku v případě, že by se nějaká cizí

---

³¹⁶ NISH, s. 143–149.

³¹⁷ POOLEY, s. 125–129.

³¹⁸ SIMS, s. 86–87.

³¹⁹ MONGER, s. 46–47.

³²⁰ LANGER, s. 749.

mocnost pokusila narušit jeho zájmy v Koreji.³²¹ Japonsko pak mělo Británii garantovat stejné záruky pomoci v případě, že by stejná hrozba vyvstala v oblasti britských zájmů okolo Modré řeky. Bertie tak prakticky vzal vítr z plachet ruské politiky, která definitivní urovnání korejské otázky považovala jako poslední možnost k udržení Japonska v bezpečné politické zóně.³²² Bertieho memorandum nebylo nikdy předloženo kabinetu, ale byl s ním obeznámen Lansdowne, který v jeho duchu 21. července započal další konverzaci s Hajašim. K žádné přímé nabídce aliance nedošlo, ale Lansdowne skrze Hajašiho japonské vládě nabídl půjčku 500 000 liber.³²³

Ke konci července Hajaši s Lansdownem o možné dohodě jednali znovu. Místo přímého návrhu aliance byl Lansdowne ochoten s Hajašim jednat pouze o otázce Koreje, či o zachování *statu quo* v Číně. Jeho úmyslem bylo zjistit, k jakým závazkům by se Velká Británie zavázala, kdyby do aliance s Japonskem vstoupila. Lansdowne vyjádřil přesvědčení, že je jen otázkou času, než Korea padne do rukou nějaké jiné velmoci a chápal tak japonské úmysly zabránit Rusku, aby se této příležitosti chopilo. Během jednání došel v důsledku Hajašiho ubezpečování k závěru, že ač je japonsko-ruský antagonismus hmatatelný, tak má japonská vláda mírové úmysly a v brzké době pro ni konflikt s Ruskem nepřipadá v úvahu. Záruka mírového postupu na Dálném východě v součinnosti se zachování *statu quo* vedla britského zahraničního ministra k přesvědčení, že zájmy Japonska i Británie si jsou podobné a že mezi zeměmi v budoucnu může dojít k určité dohodě.³²⁴

Lansdowne sice namísto slova „spojenectví“ použil pojem „porozumění“,³²⁵ ale Hajaši si tento rozhovor vyložil jako první krok k uzavření aliance a o jednání s britským ministrem zahraničí informoval Tokio.³²⁶ Kacura nabyl dojmu, že otázku konečného porozumění mezi Británií a Japonskem na Dálném východě je třeba diskutovat se staršími státníky (*genró*) a po sérii jednání s Itóem, Jamagatou, Macukatou, Saigóem a Inouem došlo Tokio k závěru, že je podstatné zjistit, za jakých podmínek by byla Velká Británie ochotna se vzdát své skvělé izolace.³²⁷ Hajaši stanovisko své vlády sdělil Lansdownovi v půli srpna, ale ministr opáčil, že Japonsko má na alianci větší zájem a tak ať své podmínky formuluje první. Lansdowne přislíbil, že jakmile budou ze strany Japonska

---

³²¹ STEINER, s. 29.

³²² NISH, s. 153–157.

³²³ Lansdowne Whiteheadovi, 21. 6. 1901, BD, sv. II, s. 89–90.

³²⁴ Lansdowne Whiteheadovi, 31. 7. 1901, BD, sv. II, s. 90–91.

³²⁵ Lansdowne Whiteheadovi, 14. 8. 1901. BD, sv. II, s. 91.

³²⁶ POOLEY, s. 129–132.

³²⁷ NISH, s. 158–163.

představeny přesně definované požadavky, připraví návrh k projednání do rukou Westminsteru.³²⁸

Pak byla diplomatická jednání přerušena na dva měsíce. Dodnes panují mezi historiky dohady o důvodu tohoto pozastavení. Vyskytují se názory, že to mohlo být z toho důvodu, že rusko-čínské jednání o Mandžusku bylo odloženo kvůli skonu Li Chung-čchanga a Velká Británie diplomatického vakua chtěla využít k vyjednání dohody o koloniálním vyrovnání s Ruskem.³²⁹ Jiní autoři jako důvod odkladu jednání vidí prostý fakt, že Lansdowne na léto odjel na dovolenou do Irska, což jednání pozastavilo.³³⁰ Někteří zase kladou důraz na skutečnost, že Velká Británie během čekání na formulaci japonských podmínek musela řešit situaci v Afghánistánu, kde se schylovalo ke skonu emíra Abdurrahmána, čímž by vzniklo další ohnisko střetu ruských a britských zájmů.³³¹ Nepochybně ani jedno z těchto tvrzení nelze označit za chybné. Za pravdu lze dát i britskému historikovi Ianu Nishovi, který přerušení jednání chápe jako nutné přechodné období k přesné formulaci aliančních zásad. Jednání dle něj přeci jenom byla vedena na soukromé úrovni a jejich přenesení do diplomatické roviny nemohlo být uskutečněno ze dne na den, obzvláště když se pro oba státy jednalo o událost obrovského významu. Pro Japonsko šlo o první podobný krok na poli mezinárodní politiky a pro Británii to byl podstatný konec pro politickou praxi uplatňovanou celé 19. století.³³²

Podstatná je také tradiční fragmentace japonské politické scény, protože zatímco probritská klika pracovala na formulaci podmínek, pokusila se proruská klika dvouměsíční pauzy v britsko-japonském jednání využít k jednání s Ruskem. Hlavní diplomatickou figurou byl hrabě Itó, který již na konci srpna 1901 oznámil, že má v plánu soukromou cestu do Spojených států amerických. Po konzultaci s Inouem, který byl také zastáncem dohody s Ruskem, se oba státníci shodli, že je potřebné, aby Itó během své cesty zavítal i do Petrohradu. Poněvadž se jednalo o soukromou cestu, neměl k ní Kacura žádné výtky. Problém nastal v okamžiku, když Itó před odjezdem oznámil, že má v plánu v Rusku dojednat konečnou dohodu o urovnání vzájemných vztahů. To pobouřilo Jamagatu a vyvolalo smíšenou reakci u Kacury. Na jedné straně bylo nejisté, do jaké míry

---

³²⁸ Lansdowne Whiteheadovi, 14. 8. 1901, BD, sv. II, s. 91–92.

³²⁹ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 302–303.

³³⁰ LANGER, s. 750.

³³¹ MONGER, s. 50–51.

³³² NISH, s. 162–163.

Itó může být úspěšný, ale na straně druhé byla absence jednoho z hlavních oponentů probritského kurzu vítána.³³³

V září došlo k další změně, která mluvila v Kacurův prospěch. Na post ministra zahraničí byl dosazen jeden z nejzkušenějších japonských diplomatů, Komura Jutaró, který během boxerského povstání působil v Pekingu, odkud s podezřením sledoval ruské aktivity v Mandžusku. Ihned po svém nástupu Komura pověřil svého spolupracovníka z ministerstva zahraničí Išiho Kikudžiróa, aby zjistil, zdali Británie někdy v minulosti porušila alianční závazky. Šlo bezpochyby o první vážnou sondu do britské zahraniční politiky, podle které si Komura měl vytvořit představy o upřímnosti možné aliance s Británií. Počátkem října požádal o radu i amerického poradce pro zahraniční otázky, Denisona, kterého žádal o pomoc s možnou formulací japonského stanoviska. Konečný Komurův návrh byl představen 7. října na soukromém jednání mezi ministrem zahraničí, premiérem, ministrem námořnictva Jamamotou a ministrem války Kodamou. Politici se shodli na tom, že je třeba s Británií nalézt konsensus, který by hájil jejich společné zájmy, a následně Hajašimu poskytli plné pravomoci k ujednání britsko-japonské defenzivní aliance.³³⁴

Klíčová debata mezi Hajašim a Lansdownem začala 16. října. Oba zasedající se shodli na tom, že jejich zájmy v Číně jsou totožné a že je třeba zachovat čínskou integritu. Lansdowne současně uznal, že pro Japonsko je otázkou „*života a smrti udržet Rusko mimo Koreu*“.³³⁵ Přesvědčila jej o tom Hajašiho obava, že zvyšující se ruský vliv v Mandžusku by mohl ohrozit rusko-japonské ujednání podle dohody Niši-Rosen z roku 1898 a nenávratně poškodit japonský hospodářský i politický vliv na Korejském poloostrově, čímž by došlo k destabilizaci poměru sil mezi státy majícími zájmy na Dálném východě. Oba státníci se také shodli, že je třeba zabránit dalšímu oslabování Číny a tím zamezit odchylkám v rovnováze sil. V tomto duchu společně načrtli podmínky defenzivní aliance. V případě, že by se jedna ze smluvních stran ocitla ve válce s dvěma cizími velmocemi, byla druhá smluvní strana povinna svému spojenci pomoci. Británie Japonsku v rámci svých sil na Dálném východě, Japonsko Británii všemi svými prostředky. V případě konfliktu pouze s jednou cizí zemí by aliance signatáře ke vzájemné pomoci nezavazovala. Hajaši v tomto směru explicitně Lansdowna požádal, aby v případě vypuknutí války mezi Ruskem a Japonskem Velká Británie zachovala

---

³³³ LANGER, s. 759–760.

³³⁴ NISH, s. 170–173.

³³⁵ Lansdowne Whiteheadovi, 16. 10. 1901, BD, sv. II, s. 96–97.

striktní neutralitu, poněvadž skutečnost, že by ruská dálněvýchodní flotila nemohla zakotvit u žádného severočínského přístavu, by byla „největší podporou, jakou byste nám mohli poskytnout, protože ruská flotila by byla naprosto deprivována.“³³⁶ Cílem Hajašiho návrhu bylo Rusko co nejvíce izolovat a smlouvou si zajistit, že mu na pomoc nepřijde Francie, protože by tak riskovala konflikt s Velkou Británií v jižní Číně. Japonsko by pak mohlo bez zásahu cizích velmocí konečně zúčtovat své spory s Petrohradem.³³⁷ Lansdowne s Hajašiho podmínkou souhlasil, ale současně mu představil protinávrh, který měl zase zohlednit zájmy britského impéria v Číně. Dle něj by námořní spolupráce neměla být limitována pouze na válečný stav, protože Lansdowne předpokládal, že i v dobách míru by si oba státy měly poskytnout volné využívání vzájemných přístavů, doků a zásobovacích stanic. Současně spolu obě smluvní strany měly diskutovat veškerý svůj přístup k Číně a ke Koreji a radit se, kdyby jedna ze smluvních stran vyjádřila úmysl podepsat s jedním ze zmiňovaných států nějakou smlouvu. Ihned jakmile s návrhy oba zasedající souhlasili, byla otevřena cesta k tomu, aby byl projednán na půdě Westminsteru.³³⁸

Návrh aliance byl předložen k jednání 5. listopadu. Proti podepsání dohody se nejvíce hlasů zvedalo z křesel obsazených politiky liberální strany, kteří stále hájili koncept skvělé izolace.³³⁹ Jejich konzervativní postoj ale nemohl obstát tlaku, který v rámci podpory vůči alianci vyvíjeli zástupci admirality a zahraničního úřadu. Ze strategických důvodů se vzhledem k ruské aktivitě v Persii a Afghánistánu objevily i hlasy požadující rozšíření aliance alespoň na prostor Indie, zůstaly však jen v teoretické rovině.³⁴⁰ Pádne argumenty proti alianci s Japonskem předložil i Balfour, hájící stanovisko, že spojenectví s Trojspolkem přináší méně rizik a poněvadž i v tomto případě by nepřáteli zůstávaly Francie a Rusko, šlo podle něj vzhledem k rovnováze sil o lepší řešení. Lansdowne jej odbyl argumentací, že *casus foederis* je v případě Japonska méně pravděpodobný. Zájmy Trojspolku se proplétaly s celoevropskou politikou. A byť kalkulem v obou případech zůstávala francouzsko-ruská aliance, tak v případě Japonska by hrozila kolize primárně jen s Ruskem.³⁴¹ Schválení návrhu v původním znění z 16. října také naráželo na faktickou hodnotu, který měl pro Velkou Británii. Primárním cílem

---

³³⁶ Lansdowne Whiteheadovi, 16. 10. 1901, BD, sv. II, s. 97.

³³⁷ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 301.

³³⁸ Lansdowne Whiteheadovi, 16. 10. 1901, BD, sv. II, s. 98.

³³⁹ HOWARD, s. 40.

³⁴⁰ NISH, s. 182–183.

³⁴¹ MONGER, s. 64–66.

Londýna bylo uzavřít s Japonskem dohodu v takovém znění, aby si mohl uvolnit ruce pro jiné oblasti svého impéria. Japonská flotila tak měla primárně posloužit k tomu, aby Británie na Dálném východě mohla drasticky snížit přítomnost svých námořních sil. Pokud by však došlo ke sporu mezi Ruskem a Japonskem a Francie by do něj zasáhla, hrozilo Tokiu, že se ocitne ve značné nevýhodě, Británie by nestihla závčasů zasáhnout „*a nepřítomnost britské flotily by pro Japonsko znamenala pohromu.*“³⁴²

O průběhu jednání byl informován i Hajaši, který výtky k návrhu aliance referoval zpět do Tokia, aby Kacurova vláda projednala případné změny. V listopadu roku 1901 už tokijský kabinet hrál o čas, protože byl podobně jako jeho britský protějšek stále více znervózňován vývojem Itóovy cesty po světě. Komura se obával, aby se Itóova soukromá návštěva Ruska nevymkla kontrole a britskému vyslanci se svěřil, že „*že pokud se něco má udělat, musí se to udělat rychle.*“³⁴³ Itó v listopadu dorazil do Paříže, kde jej uvítal Delcassé informující ho, že Francie a Japonsko mezi sebou nemají žádné sporné oblasti, vztahy mezi nimi nikdy nebyly nepřátelské a mohlo by tak dojít k přátelské dohodě. Delcassé dokonce vyjadřoval snahu zabránit vzniku britsko-japonské aliance. Jeho ochota byla opodstatněna předešlými jednáními s Ruskem, kdy Paříž a Petrohrad ujednaly dohodu, že ruská dálnévýchodní flotila navýší svůj stav a tím uvolní francouzské admirality několik lodí pro vyvážení britského vlivu ve Středozemním moři. Pro Delcassého tak bylo klíčové, aby Itó přesvědčil o dohodě s Ruskem, což by Japonsko připoutalo k rusko-francouzské alianci a zabránilo by to Británii „*nalézt v Japonsku vojáka, kterého potřebuje na Dálném východě*“.³⁴⁴ Francouzský ministr doufal, že Itó získá na svou stranu příslibem půjčky, ale k neprospěchu francouzských zájmů z Itóovy strany o půjčce nepadlo jediné slovo.³⁴⁵ Jejich jednání bylo definitivně přerušeno návštěvou Hajašiho, jenž byl z Tokia pověřen k cestě do Paříže s cílem Itó navštívit, představit mu návrh defenzivní aliance a přesvědčit jej pro spojení s Velkou Británií. Hajaši Itó ve svých pamětech popisuje jako státníka otevřeného jakékoliv konverzaci a ač byl jedním z představitelů proruské kliky, stále by si nedovolil ujednat dohodu, jež by byla v rozporu s japonskými zájmy. Když se s ním Hajaši sešel, obeznámil jej s vývojem japonsko-britského jednání, které dospělo do bodu, ze kterého se již nedalo ustoupit. Itó

---

³⁴² Lansdowne MacDonaldovi, 6. 11. 1901, BD, sv. II, s. 99.

³⁴³ MacDonald Lansdownovi, 1. 11. 1901, BD, sv. II., s. 99.

³⁴⁴ LANGER, s. 761–762.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 762–763.

vyjádřil lítost nad tím, že cesta do Petrohradu již nemůže být zrušena, ale ujistil je, že s ruskými ministry bude jednat čistě soukromě.³⁴⁶

Itó tak z Paříže odcestoval pouze s vědomím kladných francouzsko-japonských vztahů a veškeré Delcassého návrhy zůstaly jen v rétorické rovině. Itóva cesta pokračovala do Petrohradu, kde se 25. listopadu sešel na slavnostní večeři s Wittem, Kuropatkinem, Lamsdorfem, ale i s vrchním představitelem pravoslavné církve, Konstantinem Pobědonoscevem. Vrcholní představitelé ruské politiky byli v předvečer jednání s Itóem obeznámeni se situací v Japonsku, o které je informoval petrohradský vyslanec v Tokiu Alexandr Izvolský, varující je, že Japonsko je připraveno učinit obrovské rozhodnutí a jednání s Itóem je poslední šancí, jak zabránit britsko-japonskému sblížení.³⁴⁷ Witte sám touto dobou varoval, že Japonsko vstupuje do 20. století jako velmoc a musí se ním na Dálném východě počítat. Bylo tak potřebné udělat cokoliv, aby byl v oblasti zachován mír i kdyby to mělo znamenat vzdát se vlivu v Koreji.³⁴⁸ Lansdowne tak oprávněně začínal být ke konci listopadu značně konsternován prodlením v japonské odpovědi, neboť od poddání britského návrhu na úpravu podmínek aliance uběhl již téměř měsíc. MacDonald jej z Tokia ujišťoval, že průtah japonské reakce je způsobem tím, že Komura byl upoután na lůžko se zápallem plic a není se tak třeba obávat. MacDonald sice s japonským ministrem zahraničí z důvodu jeho nemoci Itóvu cestu nekonzultoval, ale byl přesvědčen, že by si Itó nedovolil jednání s Ruskem povznést nad své soukromé názory.³⁴⁹

Byť bylo jednání Itóa s ruskými ministry soukromého rázu, přesto počátkem prosince došlo k jeho úspěšnému zakončení příslibem o uznání vzájemných sfér vlivu v Mandžusku a v Koreji. Itó se zavázal, že Japonsko nepoužije Koreu jako invazní platformu pro válku s Ruskem a uzná petrohradské zájmy v severní Číně. Rusko pak uzná Koreu za výsadní sféru japonského vlivu. Bylo však ujednáno pozdě. Itó z Ruska vycestoval 4. prosince a v tentýž den informoval Tokio o nutnosti pozdržet jednání s Velkou Británií.³⁵⁰ Než jeho zpráva stihla být doručena, sešel se Kacura 7. prosince ve své vile v Hajamě se všemi státníky, kteří byli ke spojení s Británií nakloněni, a separátně od každého z nich získal souhlas k uzavření aliance. Ve stejnou dobu si MacDonald a Kacura navzájem vysvětlili nejasnosti, které mezi nimi panovaly

---

³⁴⁶ POOLEY, s. 141–146.

³⁴⁷ LANGER, s. 764.

³⁴⁸ YARMOLINSKY, s. 116–117.

³⁴⁹ MacDonald Lansdownovi, 28. 11. 1901, BD, sv. II, s. 101.

³⁵⁰ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, s. 304–305.

v listopadu. Kacura MacDonalda ubezpečil, že Japonsko má zásadní zájem na smlouvě s Velkou Británií a označil dění okolo Itóvy cesty v Petrohradě za dílo „*zvěstí šířených Dobunkaj, známé, ale ne zrovna inteligentní společnosti s rusofilními sklony*“.³⁵¹

Ke 12. prosinci Londýn po dlouhém čekání obdržel japonskou odpověď k návrhu z 5. listopadu. Zpráva modifikovala jen dva články, které symbolizují japonskou snahu o vytvoření co největšího tlaku vůči ruské moci na Dálném východě. První úprava se vztahovala na počet námořních sil, které aliance v oblasti měla zajistit. Byl vznesen požadavek, aby kombinované síly Japonska a Británie dokázaly na Dálném východě zajistit stavové přesílení ruské dálnévýchodní flotily. Druhá úprava již explicitně hájila japonské zájmy, neboť požadovala, aby Londýn uznal japonské zájmy v Koreji a aktivitu vyvíjenou zde v souvislosti se zachováním bezpečnosti na Korejském poloostrově. Z Lansdownova pohledu bylo pro britské zájmy obzvláště ohrožující, že by v případě vyostření se vztahů mezi Japonskem a Ruskem musela britská koruna vstoupit do konfliktu kvůli regionální záležitosti.³⁵² Lansdowne proto považoval dohodu za jednostranně výhodnou. Británie by byla nucena v případě války nasadit svou flotilu na obranu území, na němž neměla své zájmy. Ministr zahraničí tak požadoval, aby byl rozsah smlouvy přeci jen rozšířen alespoň na oblast Indie. Hajaši mu oponoval tím, že Japonsko také nemá žádné výsadní zájmy v povodí Modré řeky a stejně by bylo ochotno Británii přijít na pomoc, kdyby se zde dostala do konfliktu s Ruskem a Francií.³⁵³ Dále japonský vyslanec argumentoval omezením smlouvy na prostor Dálného východu, čímž smlouva byla nestranná a žádná z velmocí ji nemohla pochopit jako dokument, jenž by byl namířen striktně proti ní. V případě rozšíření na Indii by mohlo být ze stran cizích států vzbuzeno podezření.³⁵⁴ Zájmy Británie v Číně byly také z komerčního hlediska mnohem vyšší, než ty japonské v Koreji a Tokio oficiální nótou Londýn ujistilo, že v žádném případě nehodlá uznání svého výsadního postavení v Koreji využít jako výchozího bodu pro rozpoutání války s Ruskem. Šlo by totiž o nákladný konflikt a Tokio nemá v úmyslu vyvolávat ozbrojené střety s Petrohradem kvůli každému rozkolu, obzvláště když jeho dosavadní politika vůči Korejskému poloostrovu byla mírová.³⁵⁵

Ke konečnému porozumění došlo až v lednu 1902, kdy Hajašiho do Londýna přijel podpořit Itó, který se rozhodl s Lansdownem dojednat poslední nesrovnalosti. Ihned

---

³⁵¹ Whiteheadovo memorandum ze schůze MacDonalda s Kacurou, 6. 12. 1901, BD, sv. II, s. 106–107.

³⁵² Lansdowne MacDonaldovi, 16. 12. 1901, BD, sv. II, s. 103–104. Srovnej s POOLEY, s. 168–173.

³⁵³ Lansdowne MacDonaldovi, 19. 12. 1901, BD, sv. II, s. 105. Srovnej s POOLEY s. 168–173.

³⁵⁴ POOLEY, s. 187–188.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 173–175.

po svém příjezdu byl uvítán králem Edwardem VII., který jej honoroval rytířským Řádem lázně (*The Most Honourable Order of the Bath*) a následně byl japonský státník pozván na večeři, kterou při příležitosti jeho příjezdu uspořádal londýnský starosta. Není jasné, nakolik se Itó rozhodl rezignovat na dohodu s Ruskem, ale během večeře nostalgicky vyzdvihl pozitiva britsko-japonských vztahů, které byly kladné od dob Itóových studií na Londýnské univerzitě v 60. letech a ubezpečil zasedající o záměru vzájemné vztahy ještě více upevnit.³⁵⁶

Když 7. ledna začalo jeho jednání s ministrem zahraničí, Lansdowne parafrázoval stejné obavy, se kterými byl dříve seznámen i Hajaši. Podle dohody Scott-Muravjev z roku 1899 bylo nepravděpodobné, že by Británie vstoupila do ozbrojeného konfliktu s Ruskem, poněvadž sféry jejich vlivu byly oboustranně uznané. Ruský návrh o vojenské okupaci Mandžuska byl navíc vztažen. Jedinou příčinou rusko-britského konfliktu by tak mohla být japonská aktivita v Koreji. Na Itóův návrh bylo přijato ujednání, že Japonsko se pokusí upravit smlouvu Niši-Rosen z roku 1898 takovým způsobem, aby vedle ekonomických zájmů Japonska zohledňovala i politické, a přitom by byl zachován mír. Lansdowne pak pod příslibem japonské podpory vicekrálům z povodí Modré řeky souhlasil, že Velká Británie v tomto ohledu Japonsko podpoří. Jednání bylo vedeno v soukromém duchu, ale jak Lansdowne, tak Itó považovali za vhodné, aby jejich návrhy byly vtěleny do finální verze smlouvy.³⁵⁷ Když se tak Lansdowne v půlce ledna 1902 sešel s Hajašim, články vztahující se na zájmy smluvních stran v Číně a Koreji již byly modifikovány tak, aby se dotýkaly obou velmocí: „*zvláštní zájmy politické, stejně jako obchodní a hospodářské, jež má Japonsko v Koreji se také vztahují na zájmy Japonska a Velké Británie v Číně... ..tímto jsme docílili, že obě dvě strany si jsou rovny. Opomenutí konkrétní definice v novém návrhu umožňuje jedné mocnosti dovolávat se pomoci druhé pouze v případě ohrožení jejich příslušných zájmů.*“³⁵⁸ Británie se pak mohla případné intervence vyplývající ze situace v Koreji vyvarovat, protože podle smlouvy měly smluvní strany do jednostranného konfliktu zasáhnout pouze v případě, kdy by byly ohroženy životy a majetek jejich poddaných.³⁵⁹ Aby obě smluvní strany měly přehled o svých společných zájmech, bylo ujednáno, že se budou navzájem konzultovat v případě,

---

³⁵⁶ MACMILLAN, s. 49–50.

³⁵⁷ Lansdowne MacDonaldovi, 7. 1. 1902, BD, sv. II, s. 108–111.

³⁵⁸ Lansdowne MacDonaldovi, 18. 1. 1902, BD, sv. II, s. 111–112.

³⁵⁹ Lansdowne MacDonaldovi, 21. 1. 1902, BD., sv. II, s. 112–113.

že by jedna ze smluvních stran chtěla podepsat dohodu s třetí mocností, jež by se týkala Koreje, či Číny.³⁶⁰

Konečná smlouva o alianci byla podepsána Lansdownem a Hajašim 30. ledna 1902. Pro Velkou Británii šlo o důležitý mezník, který ukončil její politiku skvělé izolace, byť byl vytvořen v důsledku vývoje na Dálném východě. Pro Londýn byla smlouva zárukou zachování *statu quo* v Číně a v přilehlých oblastech, což bylo důležité pro zachování míru, který byl podstatný pro pokračování britského obchodu.³⁶¹ Hajaši podepsání smlouvy označil za největší vítězství Japonska a za událost epochálního významu.³⁶²

Po dlouhém jednání a opatrné formulaci podmínek byla smlouva rozdělena do šesti základních článků:

Čl. I.: Smluvní strany společně uznávají nezávislost Číny a Koreje a prohlašují, že vůči žádné z těchto zemí nechovají žádné agresivní úmysly. Majíce na mysli své zvláštní zájmy, z nichž se zájmy Velké Británie vztahují primárně k Číně, zatímco japonské se vedle Číny vztahují i na zvláštní zájmy politické, obchodní a hospodářské v Koreji, uznávají smluvní strany, že použijí všech prostředků k ochraně svých zájmů v případě, že budou ohroženy agresivním chováním jiné velmoci, či nepokoji v Číně a v Koreji, které by vyžadovaly intervenci jedné ze smluvních stran za účelem ochrany životů a majetku jejich poddaných.

Čl. II.: Pokud by Velká Británie či Japonsko při obraně svých výše popsáných zájmů byly vtaženy do války jinou mocností, zachová druhá smluvní strana striktní neutralitu a vynaloží veškeré úsilí, aby zabránila jiným velmocem v podniknutí nepřátelských kroků vůči spojenecké straně.

Čl. III.: Pokud by se do výše uvedeného konfliktu na straně agresora do nepřátelských akcí zapojila jedna, či více velmocí, pak druhá smluvní strana přijde svému spojenci na pomoc a bude válčit společně s ním, dokud nebude na základě společné shody uzavřen mír.

Čl. IV.: Obě smluvní strany se zavazují, že bez vzájemné konzultace neuzavřou separátní dohody s cizí velmocí, která by mohla poškodit výše popsané zájmy.

Čl. V.: V případě, že by se Velká Británie nebo Japonsko začaly domnívat, že jejich zájmy jsou ohrožené, budou spolu jejich vlády upřímně a plně komunikovat.

---

³⁶⁰ POOLEY, s. 184.

³⁶¹ Lansdowne MacDonaldovi, 30. 1. 1902, BD., sv. II, s. 113–114.

³⁶² POOLEY, s. 86.

Čl. VI.: Smlouva nabude platnosti v den podepsání a od tohoto dne zůstává platnou po dobu pěti let. Smlouva je závazná do okamžiku, dokud ji jedna ze smluvních stran nevypoví. Vypovědět ji však musí rok před uplynutím pětileté lhůty, po kterou smlouva zůstává v platnosti. Jinak se lhůta platnosti prodlužuje. Pokud vyprší platnost smlouvy v okamžiku, kdy se jedna ze smluvních stran nachází ve válečném stavu, aliance tak bude prodloužena do doby, dokud nebude podepsán mír.³⁶³

Jako první bylo o podepsání aliance informováno Německo. Císař Vilém II. dohodu přijal velmi kladně, pouze se podívil nad tím, že nebyla dohodnuta dříve. Cenil si toho, že Berlín byl o alianci informován jako první a britsko-japonské spojení chápal jako záruku míru na Dálném východě. Bülow sám britského vyslance v Berlíně, sira Lascellese, ujistil, že Německo do budoucna nehodlá podniknout žádnou akci, která by smluvní strany donutila k naplnění III. článku a poděkoval Lascellesovi za upřímné jednání ze strany Velké Británie.³⁶⁴ Německá odpověď uspokojila i samotného krále, Edwarda VII.³⁶⁵ Dohodu za záruku míru na Dálném východě považovala i Itálie, která v ní viděla prostředek na ochranu svých obchodních zájmů v Číně.³⁶⁶ Jako důkaz přátelství byla dohoda přijata i v Peking, který vřele vítal existenci smluvního prostředku namířeného proti ruským zájmům.³⁶⁷ První negativní reakce přišla ze strany francouzského vyslance v Londýně, Paula Cambona, který vyjádřil lítost nad nedůvěrou, která panuje mezi britskou a ruskou vládou a obával se, že Británie vzhledem k situaci na Dálném východě stejně nebude schopna do budoucna zabránit dělení Číny. Nechápal tak, proč se Británie upsala „*žlutému spojenci, který nás proti naší vlastní vůli může zatáhnout do nepřijemných sporů.*“³⁶⁸ Lansdowne tak francouzského vyslance musel ujistit, že dohoda není v žádném případě namířena proti Francii a že se jeho vláda snažila učinit všechno možné pro to, aby s Ruskem došla ke koncensu, byť neúspěšně.³⁶⁹ Navzdory vřelým slovům o uvítání aliance byla smlouva mezi Británií a Japonskem chápána jako diplomatická prohra i v ruských politických kruzích.³⁷⁰

Dne 11. února 1902 byla dohoda předána britskému parlamentu k ratifikaci a následujícího dne byla zveřejněna v tisku.

---

³⁶³ Pro celý text dohody včetně návrhů, protinávrhů a finální verze viz BD, sv. II, s. 116–119.

³⁶⁴ Lascelles Lansdownovi, 7. 2. 1902, BD, sv. II, s. 122–123.

³⁶⁵ Reakce krále na memorandum Francise Bertieho z 6. 2. 1902, BD, sv. II, s. 122.

³⁶⁶ Lansdowne Currieovi, 12. 2. 1902, BD, sv. II, s. 123.

³⁶⁷ Satow Lansdownovi, 13. 2. 1902, BD, sv. II, s. 126.

³⁶⁸ Lansdowne Monsonovi, 12. 2. 1902, BD, sv. II, s. 124–125.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ Scott Lansdownovi, 20. 2. 1902, BD, sv. II, s. 130–131.

Závěr

Cesta k podepsání britsko-japonské aliance byla zdlouhavým a těžkým rozhodovacím procesem, k jehož naplnění měla každá ze smluvních stran jiné důvody. Oba státy se potýkaly s pestrou škálou zahraničních i domácích politických problémů, které ovlivňovaly jejich rozhodování, a pro obě strany šlo o těžkou volbu, protože aliance z 30. ledna 1902 nebyla rozhodně prostou spoluprací z rozumu, byť tak může v mnoha ohledech působit. Británie počátkem 20. století čelila obrovské krizi politiky tzv. skvělé izolace a kalkulovala s několika vhodnými kandidáty na spojení, kdy vedle Japonska významnou roli sehrály i Německo, Rusko a nějaký čas určitá část představitelů britské koruny počítala i se Spojenými státy americkými. Japonsko na druhé straně volilo mezi Velkou Británií a Ruskem, což bylo zrcadlení vnitropolitického souboje mezi dvěma skupinami státních představitelů, jejichž politická orientace odpovídala váhání na mezinárodní scéně.

Důležitým krokem na cestě k alianci byl v případě Japonska i proces postupné modernizace, díky kterému Japonsko nabylo pocitu vzrůstající velmoci a snažice se vyvarovat osudu Číny, vstoupilo do zahraniční politiky demonstrací své síly a to vytačením čínského vlivu z Koreje. Zde je podstatné dodat, že až do čínsko-japonské války v letech 1894–1895 byla Čína vsuktuku vnímána jako „Říše středu“ těšice se mezi východoasijskými státy reputací ústřední a vedoucí velmoci. Po konci čínsko-japonské války byl tento systém sice demontován, ale Japonsko samotné bylo nakonec demotivováno intervencí tří velmocí (Ruska, Francie, Německa), která jej připravila o válkou nabyté zisky, přičemž toto „ponížení“ se hluboce zakořenilo v japonské paměti a na několik dalších let ovlivnilo tokijskou politiku, která nově zasahovala do mezinárodního dění opatrně a spíše sledovala vývoj vztahů mezi velmocemi. Po roce 1895 se hlavní obavou Země vycházejícího slunce stalo to, aby nedošlo k obnovení „dálnévýchodní Trojspolku“, tedy Francie, Ruska a Německa. Obava z další intervence, popřípadě z hrozby zvyšujícího se tlaku ze strany cizích velmocí zavdala podnět k rychlejší a ucelenější modernizaci, která počátkem 20. století učinila z Japonska stát s druhou nejsilnější flotilou na Dálném východě. Monopol na nejsilnější námořnictvo v oblasti tradičně jakožto námořní velmoc držela Velká Británie, kterou část japonské politické scény a veřejnosti považovala za vhodného spojence již od klíčového roku 1895. Rok 1895 je ostatně rokem, který například Hajaši Tadasu označil za začátek cesty

k britsko-japonské alianci.³⁷¹ Za pravdu mu v tomto směru dává například i Ian Nish, podle kterého byl rok 1895 začátkem období vzájemného porozumění mezi oběma zeměmi.³⁷² K růstu probritských nálad přispěla skutečnost, že Británie se intervence tří nezúčastnila, ba naopak – dokonce v jejím důsledku přerušila spolupráci s Ruskem, která byla uzavřena *ad hoc* vzhledem k možné destabilizaci Číny v důsledku ozbrojeného konfliktu s Japonskem. Británie také během čínsko-japonské války přehodnotila svůj přístup k Dálnému východu, protože do té doby považovala za vedoucí východoasijský stát Čínu a ani nepředpokládala, že by Čína mohla být poražena.

K hlubšímu pochopení vzájemného sblížení mezi Japonskem a Velkou Británií je ale potřebné věnovat pozornost i velmocenské politice v Číně. Po uzavření míru v Šimonoseki (duben 1895) Velká Británie již vyjadřovala určité pro-japonské sympatie, které rezonovaly s růstem vlivu ruského impéria, které po vytažení Japonska z Liao-tungského poloostrova začalo v oblasti uplatňovat svůj vliv a současně zaplnilo politické vakuum, které vzniklo v Koreji po vytažení Číny. Jak Londýn, tak Tokio vstupovaly do roku 1896 značně konsternovány rostoucí ruskou rozpínavostí, která začala nabývat na intenzitě během let 1897–1898, kdy vrcholila tzv. hra o Říši středu spočívající v soupeření světových velmocí o zisk koncesních práv v Číně. Rusko se v reakci na německý zábor zátoky Ťiao-čou na podzim 1897 rozhodlo nabýt výsadního postavení na Liao-tungském poloostrově a zabralo na jaře následujícího roku Port Arthur. Na zvyšující se aktivitu velmocí zareagovala i Velká Británie a to obsazením Wej-chaj-weje v květnu 1898. V této souvislosti lze vyzorovat první, byť ne příliš významnou spolupráci mezi Tokiem a Londýnem, poněvadž Wej-chaj-wej byl touto dobou okupován Japonskem, které jej ale nakonec Velké Británii přenechalo.

Jako první případ britsko-japonské spolupráce pak mnoho autorů obecně považuje Boxerské povstání vypuknuvší v roce 1899.³⁷³ To bylo za okamžiku pro Velkou Británii velmi nepříhodným. K roku 1898 vyvrcholila Fašodská krize, která na nějaký čas paralyzovala britsko-francouzské vztahy, a ve stejný rok začalo britské impérium čelit rozsáhlé krizi související s vypuknutím druhé búrské války, jež se protáhla až do roku 1902 a jejíž počáteční nepříznivý vývoj vedl k přesunutí několika oddílů z Indie do jižní Afriky, čímž zůstala severní část tzv. perly impéria částečně odkryta. K roku 1900 také

---

³⁷¹ POOLEY, s. 86–89.

³⁷² NISH, s. 36–37.

³⁷³ NISH, s. 91–95; CLARK, s. 158–160; COTTERELL, s. 151–152; OTTE, *The China Question*, s. 285–286.

rostl ruský tlak v Persii, čínském Turkestánu, Afghánistánu a poté co se ruskému generálovi Liněvičovi podařilo v srpnu 1900 prolomit povstalecké obležení diplomatické čtvrti v Pekingu, využil Petrohrad nastalé situace pro posílení své pozice i v Mandžusku. Pro Británii bylo vzhledem k ekonomickým i geopolitickým zájmům klíčové udržet soudržnost skomírajícího čínského impéria a zachovat praktikovanou politiku vedoucí k rovnováze mezi sférami vlivu na Dálném východě. V tomto směru využila Británie japonské pomoci, jež měla zajistit pořádek v oblasti Modré řeky, která byla jádrem londýnského vlivu v Číně. Japonské jednotky také zasáhly proti boxerským aspiracím v severní Číně, přičemž jejich disciplinovanost a účinnost jejich postupu vedla k dalšímu posunu ve vnímání Japonska. Japonská síla v očích některých států vedla k růstu kladného vnímání reformního období Meidži a někteří členové britské admirality a novinářského sektoru začali Japonsko pasovat na jediného vhodného spojence na Dálném východě. Podobný vývoj lze vysledovat i v Japonsku samotném, kde v říjnu roku 1900 na křeslo ministra zahraničí usedl Kató Takaaki, bývalý japonský vyslanec v Londýně, který zase vnímal Velkou Británii jako jediný vůči Japonsku přátelsky naladěný stát na Dálném východě.

Vedle japonsko-britské spolupráce během Boxerského povstání, autor ale považuje za další důležité faktory britsko-japonského sblížení růst oboustranné nervozity z ruských akcí na Dálném východě, anglofilní obsazení vysokých pozic tokijské politické scény a zvyšující se ochotu Velké Británie k ukončení skvělé izolace, přičemž poslední zmiňovaný bod je potřebné zařadit do souvislosti s vývojem v Africe, Indii, Afghánistánu a Persii. Japonsku tak nakonec bylo umožněno připojit se k smlouvě o Jang-c', kterou spolu Berlín a Londýn podepsaly v říjnu roku 1900 v reakci na ruskou přítomnost v Mandžusku, která zde přetrvávala navzdory faktu, že Boxerské povstání bylo potlačeno.

Dohodu o Jang-c' pak autor v konečném výsledku označuje za první smluvní dokument, který Japonsku otevřel prostor k jednání s Velkou Británií. V tomto směru sblížení výrazně dopomohl přístup Německa, který byl směrem k naplnění smluvních podmínek velmi pasivní. To lze vysvětlit samotným charakterem smlouvy, poněvadž měla velmi volně definované podmínky a každá ze smluvních stran si ji vykládala jinak. Zatímco Británie ji vnímala jako prostředek pro zastavení ruského postupu, Německo ji pochopilo jako možnost k ochraně svých ekonomických zájmů, ale jeho politická reprezentace rozhodně nehodlala rázně vzdorovat ruským zájmům. Smlouva absentovala jakékoliv teritoriální vymezení, což z dohody činilo mrtvou literu. Konečný krok pro

otevření britsko-japonského sblížení pak mnoho historiků nalézá v důsledku neúspěchu jednání s Německem.³⁷⁴

V duchu dohody o Jang-c' byla počátkem roku 1901 německým diplomatem v Londýně baronem von Eckardsteinem zahájena první diskuze o možné alianci s britským ministrem zahraničí, markýzem Lansdownem. Na jednání s Německem mělo vliv několik zásadních faktorů, které dopomáhaly k utvoření představ o vhodnosti spojení mezi Londýnem a Berlínem. Na obou stranách byli politici, kteří byli dohodě nakloněni. Za britskou stranu byl v tomto směru nejdůležitější vliv Josepha Chamberlaina, královského ministra kolonií, jenž přišel s konceptem tzv. teutonské aliance, která měla do jednoho tábora sdružit Velkou Británii, Spojené státy americké a Německo, čímž by vzniklo uskupení, které mělo v jeho očích rozhodovat o osudu vývoje celého světa. K uzavření aliance ve jménu ochrany zájmů impéria byl nakloněn i Lansdowne sám a potřebou najít ve světě spojence se netajil ani Arthur Balfour, předseda dolní komory britského parlamentu a synovec Roberta Cecila, třetího markýze Salisburyho. Samotný Salisbury byl jednou z největších politických ikon pozdně viktoriánské Británie a byl to právě jeho přístup, který také přispěl k ukončení snu o „teutonské alianci“. Byť od roku 1900 Salisbury již více nezastával post ministerstva zahraničí, stále si jako premiér udržoval vliv na formování politické scény a z této pozice přispěl k odmítnutí aliance se Spojenými státy americkými.

Samotné jednání s Německem sice začalo za situace, kdy Salisburyho vliv začal v důsledku jeho vysokého věku, zhoršujícího se zdravotního stavu a rodinným potížím slábnout, ale stejně nebylo úspěšně zakončeno. Sblížení s Berlínem nebylo možné z hlediska strategické výhodnosti, protože Londýn by byl donucen se zavázat k užší spolupráci s Trojspolkem, což by zvýšilo pravděpodobnost jeho možného vtáhnutí do konfliktu na evropském kontinentě. V druhé řadě měl na ztroskotání jednání nezpochybnitelný vliv samotný Eckardstein, který s Lansdownem jednal svévolně a nezávisle na postoji berlínské politické reprezentace. Tím se rozcházel s principy německého ministra zahraničí Bernharda von Bülowa, který nebyl ochoten přistoupit na závazek, jenž by Německo zavázal k postupu proti Rusku. Jak Německo, tak Británie prakticky chtěly alianci za jiným účelem, což v kombinaci s nekompatibilitou jejich zájmů nebylo možné. Británie se poté rozhodla dát na cestu usmiřování se s Ruskem a Francií, ale tuto variantu autor vzhledem k politické situaci na počátku 20. století

---

³⁷⁴ ŠKŘIVAN, KŘIVSKÝ, s. 294–300; LANGER, s. 747.

vyhodnotil jako poměrně obtížnou a vzhledem k napětí, které mezi Británií a francouzsko-ruským blokem panovalo v koloniích, šlo o věc velmi těžce realizovatelnou.

Ihned po selhání německo-britského sblížení v dubnu roku 1901 se tak iniciativy chopil baron Hajaši Tadasu, japonský vyslanec v Londýně, jenž byl konceptu britsko-japonské aliance nakloněný již od roku 1895. V roce 1901 již pro dohodu s Japonskem vedle diplomatů a vybraných novinářů volala i britská admirálita v čele s hrabětem Selbornem. Jeho rozsáhlé memorandum vyzdvihovalo výhody aliance s Japonskem, poněvadž Země vycházejícího slunce disponovala druhou nejsilnější flotilou v dálnévýchodních vodách a vzájemná spolupráce by tak jednak dokázala zajistit stavové přesílení ruské i francouzské orientální flotily a jednak by Velké Británii umožnila snížit počet svých námořních sil v oblasti, které následně mohly být přesunuty do odkrytých, či ohrožených částí impéria. Další skutečností přispívající k pro-japonskému přístupu bylo to, že oba dva státy nelibě sledovaly pokračující ruskou rozpínavost v Mandžusku a jejich společným cílem bylo zabránit dalšímu oslabování Číny ve prospěch Ruska. Podstatným negativem, kterému je v edici vydaných pramenů věnována rozsáhlá pozornost,³⁷⁵ však byla neshoda ve sférách vlivu. Zájmy Velké Británie ležely primárně okolo Modré řeky, zatímco Japonsko vnímalo Čínu spíše pouze jako vedlejší zájmový prostor a zřetel kladlo na Koreu.

Konečné hledání *modu vivendi* mezi Hajašim a Lansdownem trvalo od října 1901 do ledna 1902. Složitost ve vymezení sfér vlivu byla prohlubována opatrností, kterou se vyznačovala britská strana, poněvadž se pro ni jednalo o obrovský posun v dosavadní zahraniční politice. Soukromá korespondence politických reprezentantů britské koruny se vyznačovala obrovskou opatrností, která se vesměs točila okolo potřeby co nejpřesnější definice smluvních podmínek, kterými by si Londýn zajistil, že nebude vtáhnut do konfliktu kvůli Koreji. Poměrně kriticky musí být vnímán i příspěvek samotného Hajašiho, který mnohdy na britskou vládu vyvíjel tlak prostřednictvím tvrzení, že je Japonsko ochotno v případě britské neochoty urovnat své vztahy s Ruskem. Na této skutečnosti lze demonstrovat, že Británie samotná měla na uzavření dohody velký zájem a byla ochotna přijmout jakékoliv kroky, aby zabránila japonsko-ruskému sblížení. Nabídla Japonsku půjčku, když se začaly objevovat zvěsti, že Rusko je ochotno Japonsku finančně pomoci a samotný Lansdowne opakovaně požadoval od britského vyslance

---

³⁷⁵ Většina vydané korespondence selektuje Lansdownovy a MacDonaldovy zprávy, které opakovaně svým obsahem řeší primárně otázku sfér vlivu a jejich začlenění do smlouvy. Lze tak usuzovat, že šlo o opravdu hlavní otázku celého jednání, viz BD, sv. II, s. 89–116.

v Tokiu sira MacDonalda záruky, že japonský ministr nebude jednat s Ruskem o koloniálním vyrovnání. Jeho skepse souvisela s cestou hraběte Itóa po světě mezi říjnem a prosincem 1901. Byť byla soukromého rázu, Itó se netajil úmyslem navštívit Petrohrad a ujednat zde dohodu, kterou by bylo utlumené rusko-japonské soupeření v Koreji. Itóův plán nakonec ztroskotal v důsledku aktivity barona Hajašiho, jehož jednání s Lansdownem pokročilo na podzim 1901 tak daleko, že se již nedalo ustoupit. Pokud lze věřit Hajašiho memoárům, tak samotný Itó nebyl ani ochoten přijmout závazek, který by nebyl v souladu s instrukcemi tokijské vlády. A v neposlední řadě samotný Kacura získal pro dohodu s Velkou Británií podporu celé řady vrcholných představitelů japonské politické scény.

Konečná fáze jednání byla zahájena v lednu 1902. Lansdownova nedůvěra vůči japonské politice k Rusku byla zažehnána příjezdem samotného Itóa do Londýna. Britský ministr zahraniční pak jednal jak s Itóem, tak s Hajašim, přičemž s nimi dořešil poslední nejasnosti ohledně smluvních závazků. Články britsko-japonské dohody nakonec po sérii dlouhých jednání obsahovaly formulace, kterými každá ze stran dosáhla svého. Velká Británie uznala zvláštní zájmy Japonska v Koreji a Japonsko uznalo britské zájmy okolo Modré řeky. Pasáž zavazující smluvní strany k pomoci pouze v případě, že budou ohroženy životy a majetek jejich poddaných umožňoval Londýnu vyvarovat se konfliktu s Ruskem kvůli Koreji a články č. II. a III. prakticky zaručily, že *casus foederis* bude zcela naplněn pouze v případě, že by se na Dálném východě vzájemně střetly francouzsko-ruský a britsko-japonský blok a to za účasti všech smluvních stran obou aliancí. Japonsko docílilo toho, že Rusko by bylo v případě konfliktu s Japonskem izolováno a Francie by vstupem do války musela riskovat konflikt s Velkou Británií v jižní Číně. Rusko samotné se ocitlo v politickém šachu a muselo každý svůj další krok v oblasti pečlivě zvažovat, což si Londýn vykládal jako záruku míru na Dálném východě.

Autor došel k závěru, že z japonské strany lze alianci s Velkou Británií označit za její vstup mezi světové velmoci na poli diplomatickém. V letech 1904–1905 poté Japonsko svůj status velmoci obhájilo i vojensky a to vítězstvím v rusko-japonské válce.³⁷⁶ Tím naplnilo cíl, který sledovalo od obnovení císařské moci v roce 1868, který měl Zemi vycházejícího slunce ubránit před osudem Číny. Na této dlouhé cestě lze podepsání britsko-japonské aliance označit za zlomový přelom, který rozřešil soupeření mezi proruskou a probritskou klikou a vytyčil japonské politice rámec, ve kterém se

---

³⁷⁶ Někteří autoři pak za definitivní završení japonského vstupu mezi velmoci označují zřízení protektorátu nad Koreou v roce 1910. KRIŠTOFOVÁ, s. 365.

následně začala vyvíjet. Autor také považuje za podstatné, že podepsáním aliance bylo Japonsko *de facto* uznáno jako suverénní stát ze strany Velké Británie, o čemž svědčí smlouvou garantované respektování japonských zájmů v Koreji. Za klíčové předpoklady, které Japonsko navedly do britského tábora, autor považuje kladný přístup, který Velká Británie vůči Japonsku zaujala po roce 1895, dále společného soupeře v podobě Ruska, vítězství probritské části tokijské politické scény nad proruskou a možnost garance japonských zájmů v Koreji ze strany druhé velmoci. V první řadě byla pro uzavření aliance podstatná skutečnost, že spojenectví s nejsilnější námořní velmocí vytvořilo pro ostatní velmoci mající zájmy na Dálném východě podstatný politický kalkul. Japonsko tím fakticky zažehnilo obavy, že by došlo k obnovení „dálnévýchodního Trojspolku“ z roku 1895 a zajistilo si, že v případě války s jinou mocností (z japonského pohledu především s Ruskem) by státy, které by vyjadřovaly ochotu Petrohrad podpořit, musely počítat také s konfliktem s Velkou Británií.

Za stranu Velké Británie pak hlavními důvody k podepsání dohody byly nemožnost udržet déle politiku „skvělé izolace“, pokud měla být zachována bezpečnost ve všech částech impéria, námořní síla Japonska, která byla druhá nejsilnější v oblasti Dálného východu a také samotná politická podstata Země vycházejícího slunce, poněvadž ostatně šlo o stát, který doposud nebyl navázán na žádnou zahraniční politickou linii jiného státu a prakticky stál osamocen. Tím zde bylo nízké riziko *casus foederis*, jenž o to více bylo sníženo přesnou formulací aliančních podmínek. V neposlední řadě lze v tomto směru vysledovat i jeden z posledních hlavních důvodů a to sice že vazba na jakýkoliv jiný stát by Británii zavazovala k praktikování politiky vedoucí k ochraně oblastí, které se nedotýkaly zájmů britského impéria. Na základě vydané korespondence autor usoudil, že dohoda v očích Velké Británie znamenala záruku míru, měla zamezit dělení Číny, ruské rozpínivosti a v případě vypuknutí konfliktu na Dálném východě plnila i pro londýnskou stranu stejnou funkci, jako pro japonskou. Válka měla být omezena na regionální konflikt. Samotná dohoda tak byla v určitém smyslu ze strany Velké Británie sázkou na pojistku spočívající v zabránění „*Armageddonu mezi evropskými mocnostmi zápasícími o ruiny čínského impéria*“, ³⁷⁷ na který hrabě Rosebery upozorňoval již od roku 1895.

---

³⁷⁷ CHARMLEY, s. 229.

Bibliografie

Vydané prameny

GOOCH, George Peabody, TEMPERLEY, Harold (ed.), *British Documents on the Origins of the War*, sv. I, The End of British Isolation, London 1927.

GOOCH, George Peabody, TEMPERLEY, Harold (ed.), *British Documents on the Origins of the War*, sv. II, The Anglo-Japanese Alliance and the Franco British entente, London 1927.

POOLEY, A. M. (ed.), *The Secret Memoirs of Count Tadasu Hayashi*, London 2002.

SKŘIVAN, Aleš, JANČÍK, Drahomír (ed.), *Zahraniční politika Německa před první světovou válkou. Vybrané dokumenty*, Praha 1985.

YARMOLINSKY, Abraham (ed.), *The Memoirs of Count Sergei Witte*, New York 1921.

In memoriam. Count Tadasu Hayashi. In: *The American Journal of International Law* 4, 7, 1913, s. 836–837.

Odborná literatura

BATTISTINI, Lawrence, *The Korean Problem in the Nineteenth Century*. In: *Monumenta Nipponica* 1/2, 8, 1952, s. 47–66.

BICKERS, Robert, *The Scramble for China. Foreign Devils in the Qing Empire 1832–1914*, London 2012.

BROŽ, Ivan, *Promarněné vítězství. Rusko-japonská válka 1904–1905*, Praha 2008.

CAIN, P. J., HOPKINS A. G. *The Political Economy of British Expansion Overseas, 1750–1914*. In: *The Economic History Review* 4, 33, 1980, s. 463–490.

COTTERELL, Arthur, *Western Power in Asia. Its Slow Rise and Swift Fall, 1415–1999*, Singapore 2010.

CLARK, Christopher, *Náměsíčníci. Jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce*, Praha 2019.

DARWIN, John, *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System 1830–1970*, New York 2009.

DAVIS, Christina, *Linkage Diplomacy. Economic and Security Bargaining in the Anglo-Japanese Alliance, 1902–1923*. In: *International Security* 3, 33, 2008, s. 143–179.

ELLIOTT, Charles Burke, *The Shantung Question*. In: *The American Journal of International Law* 4, 13, 1919, s. 687–737.

GORDON, Andrew, *A Modern History of Japan. From Tokugawa Times to the Present*, New York 2003.

GOODLAND, Graham, *British Foreign Policy and Imperial Policy, 1865–1919*, London 2002.

GIFFARD, Sydney, *Japan Among Powers 1890–1990*, London 1994.

CHARMLEY, John, *Splendid Isolation. Britain and the Balance of Power, 1874–1914*, London 1999.

HOWARD, Christopher, *Splendid Isolation*. In: *History* 159, 47, 1962, s. 32–41.

IKLÉ, Frank, *The Triple Intervention. Japan's Lesson in the Diplomacy of Imperialism*. In: *Monumenta Nipponica* 1/2, 22, 1967, s. 122–130.

JOHNSON, Robert, *British Imperialism*, New York 2003.

KEAY, John, *China. A history*, London 2008.

KEENE, Donald, *Emperor of Japan. Meiji and his World, 1852–1912*, New York 2002.

KENNEDY, Paul, *German World Policy and the Alliance Negotiations with England, 1897–1900*. In: *The Journal of Modern History* 45, 4, 1973, s. 605–625.

KIM, Kyu Hyun, *The Sino-Japanese War (1894–1895). Japanese National Integration and Construction of the Korean „Other“*. In: *International Journal of Korean History* 17, 2010.

KODET, Roman, *Války samurajů. Konflikty starého Japonska 1156–1877*, Praha 2015.

KRIŠTOFOVÁ, Veronika, *Pod vycházejícím Sluncem. Japonsko-korejské vztahy v průběhu 19. a 20. století*, Praha 2018.

- KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, *Století odchází. Světla a stíny „belle époque“*, Praha 2004.
- LANGER, William, *The Diplomacy of Imperialism, 1890–1902*, London 1951.
- LENSEN, George Alexander, *Japan and Tsarist Russia. The Changing Relationships, 1875–1917*. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 3, 10, 1962, s. 337–348.
- LOBELL, Steven, *Britain's Paradox. Cooperation or Punishment Prior to World War I*. In: *Review of International Studies* 2, 2001, 27, s. 169–186.
- MACMILLAN, Margaret, *The War that Ended Peace. How Europe Abandoned Peace for the First World War*, London 2014.
- McLEAN, Roderick, *Kaiser Wilhelm II and the British Royal Family. Anglo-German Dynastic Relations in Political Context, 1890–1914*. In: *History* 86, 284, 2001, s. 478–502.
- MONGER, George, *The End of Isolation. British Foreign Policy 1900–1907*, London 1963.
- MORRIS, Ian, *Why the West Rules for Now*, London 2010.
- MURASE, Shinya, *The Most-Favored-Nation Treatment in Japan's Treaty Practice During the Period 1854–1905*. In: *The American Journal of International Law* 2, 70, s. 273–297.
- NISH, Ian, *The Anglo-Japanese Alliance. The Diplomacy of Two Islands Empires 1894–1907*, London 2013.
- OTTE, Thomas, *Great Britain, Germany, and the Far-Eastern Crisis of 1897–1898*. In: *The English Historical Review* 439, 110, s. 1157–1179.
- OTTE, Thomas, *The China Question. Great Power Rivalry and British Isolation, 1894–1905*, New York 2007.
- PAINE, Sarah, *The Japanese Empire. Grand Strategy from the Meiji Restoration to the Pacific War*, New York 2017.
- SIMS, Richard, *Japanese Political History since the Meiji Renovation, 1868–2000*, New York 2001.

SKŘIVAN, Aleš a kol., *Hra o říši středu. Politické a hospodářské zájmy Velké Británie a Německa v Číně, 1894–1914*, Plzeň 2017.

STEINER, Zara, *Great Britain and the Creation of the Anglo-Japanese Alliance*. In: *The Journal of Modern History* 1, 31, 1959, s. 27–36.

VOGEL, Ezra, *China and Japan. Facing History*, London 2019.

WOODHOUSE, Eiko, *The Chinese Hsinhai Revolution. G. E. Morrison and Anglo-Japanese Relations, 1897–1920*, New York 2004.

Resumé

The aim of this Master's thesis is to analyse the difficult path that led to the conclusion of the Anglo-Japanese alliance in January 1902. The work seeks to summarize development in the politics of European countries in the Far East. Following the British economic dominance in the area, attention is focused primarily on the development of British attitudes that had been taken by representatives of the British crown at the end of 19th century in connection with the change of relationships between Asian states after the Chinese defeat in Sino-Japanese war (1894–1895). The year 1895 led to the dismantling of the traditional Sinocentric system, which defined China as the central state in the Far East. Chinese dominance was replaced by Japanese however, Japan itself arose humiliation from the war as a result of the intervention of three European powers (Germany, Russia, and France). The intervention annulled Japanese war gains. The most significant loss in this regard was the loss of Port Arthur that passed into Russia's sphere of influence. In response to the action of the great powers, Japan began to modernize and increase government spending on the military, thereby Japan began to acquire the status of a superior Far Eastern power.

Japan entered the 19th century as an isolated state, trying to avoid influence from foreign states in order to avoid the fate of China, which was subdued by the influence of European countries. Japanese path from an undeveloped state towards a regional power is one of the crucial reasons for understanding the creation of Anglo-Japanese alliance. Japan identified itself as a power after the end of Sino-Japanese war and also shared certain aspects of superpower policy. Japan now had their own areas of interest, which consisted mainly of Korea and selected parts of east southern China. In China, Japanese interests met British interests, therefore the thesis simultaneously goes into the interpretation of the issues of British policy at the end of the 19th century.

Since the end of Napoleonic wars in 1815, Great Britain practiced a policy of so-called *Splendid Isolation*, which consisted of not interfering in European political life and trying to maintain a balance of power on the continent in order to maintain peace on European continent, which was important for the systematic and undisturbed building of the British Empire. Due to the establishment of German Empire in 1871, the conclusion of Franco-Russian alliance in 1894 and the increasing pressure of Russia on the world periphery, a policy of great isolation began to face a crisis. British interests were simultaneously threatened by several other factors. The Boer War broke out in 1898,

weakening the British position in South Africa, Russia increased its pressure in Afghanistan and Persia, the north part of India was unprotected, and in 1899 a large-scale so-called boxer uprising broke out in China. Russia used China's destabilization to strengthen its position in Manchuria and Britain urgently needed to find an ally that could secure some of British interests, namely in China, which was economically important to British interests.

The first candidate for the ally was Germany, but Berlin did not express a willingness to take action against Russia. Germany's goal was to tie Britain to the Triple Alliance, which in combination of incompatibly of British and German interests, almost non-existent German colonial empire and German intransigence on resistance to Russia led to the failure of negotiations. Therefore Britain focused its view on Japan. The Alliance with Japan was recommended by the British Admiralty, several diplomats and journalistic sector. Both states also proposed Russian interests on the international stage. Japan opposed Russian interests since the intervention of 1895. The modernized Japanese fleet, in combination with the British, was also able to ensure the overpowerment of foreign forces in the Far East.

With the Alliance of January 1902, Japan achieved Russian isolation, thus placing a wedge in Russian-French cooperation and being able to prepare for the expulsion of Russia from Port Arthur. Britain, on the other hand, reached an agreement that was supposed to be a guarantee of peace in the Far East and that would hamper Russia's aspirations. Therefore Britain gained a counterweight to Russian-French cooperation and also an ally that could secure British interests in China, which made Britain possible to free some of its force in order to secure other parts of Empire.